

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

58777

6

JOSIP JURČIČ

NOVA
BIBLI
SI

JOSIPA JURČIČA

ZBRANI SPISI.

UREDIL
FR. LEVEC.

VI. ZVEZEK:
PRIPOVEDNI SPISI.

==== **Drugi natisk.** =====

V LJUBLJANI, 1908.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

JURČIČEVIH

ZBRANIH SPISOV VI. ZVEZEK.

PRIPOVEDNI SPISI.

VSEBINA: SOSEDOV SIN. — MOČ IN PRAVICA. — TELEČJA PEČENKA. — BOJIM SE TE. — PONAREJANI BANKOVCI. — KAKO JE KOTARJEV PETER POKORO DELAL, KER JE KROMPIR KRADEL. — ČRTA IZ ŽIVLJENJA POLITIČNEGA AGITATORJA.

==== **Drugi natisk.** =====

V LJUBLJANI, 1908.

NATISNILA IN ZALOŽILA „NARODNA TISKARNA“.

+ 58777

58777

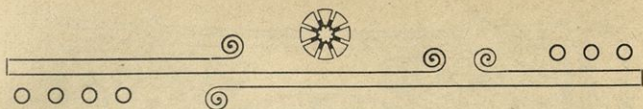

D 1013/1950

K A Z A L O.

	Stran
I. Sosedov sin. Povest. („Mladika“, 1868.)	7
II. Moč in pravica. („Zvon“, 1870.)	113
III. Telečja pečenka. Obraz iz našega mestnega življenja. („Slovenski Narod“, 1872.)	143
IV. Bojim se te. Zgodovinska povest. („Zvon“, 1876.)	167
V. Ponarejani bankovci. Povest iz domačega življenja. (Slovenske večernice“, XXXV. zvezek, 1880.)	185
VI. Kako je Kotarjev Peter pokoro delal, ker je krompir kradel. (Koledar „Družbe sv. Mohorja“, 1880.)	231
VII. Črta iz življenja političnega agitatorja. („Slovenski Narod“, 1868.)	251

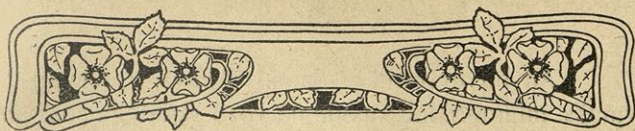
I.

Sosedov sin.

Povest.

(„Mladika“, 1868.)

I.

Zjutraj ob devetih je stal pred vežo velike, precej lepo zidane kmetske hiše naprežen voziček. Kolesa so bila čedno osnažena in čez sedež je bil pregrnjen zelen koc ter na vseh straneh skrbno pripet, da se nikjer ni videla s slamo napolnjena vreča pod njim. Nepotrpežljivo s prednjim kopitom tla kopajočega rejenega konja rjavca je delavno oblečen hlapec, vajeti in bič v roki držeč, prav prijateljsko pogovarjal, naj bo miren.

Iz veže stopi mož kakih petdesetih let, srednje, trdne postave. Menda se je ravno zdaj opravil v pražnjo obleko, zakaj gledaje, če je konj prav naprežen, si zapenja še goste posrebrene gumbe na brezrokavniku. Kakor bi se hotel domisliti, ali je kaj pozabil, dene roko na čelo in potegne po nagubanem, pa o dobri hrani pričajočem obličju, potiplje v notranji žep svoje precej dolge kamižole od rjavega sukna, pa ko se uveri, da ima novce pri sebi, potreplje rezgetajočega konja po prsih, vzame hlapcu vajeti in bič iz rok ter sede na voziček.

„Ali bo treba iti v semenj, Anton, v semenj?“ vpraša mimogredoč kmetič na vozu sedečega soseda.

„V semenj. — Ti ne pojdeš?“

„Bašti ne morem; napraviti imam nekaj stelje,“ odgovori kmetič in gre dalje.

Ta pa se obrne in reče lepi deklici, kakih dvajset let stari, ki je ravno na prag prišla: „Le naglo, če se hočeš peljati z menoj, Franca! Čakal te ne bom.“

„Le poženite“ — odgovori dekle — „nisem še opravljena in tudi rajša hodim peš.“

„Kakor hočeš!“ pravi oče malo razžaljen, da se hči neče ž njim peljati, trene z vajetmi, in kakor blisk šine konj z lehkim vozičem po gladkem potu proti cesti.

Smrekarjev Anton — tako so namreč sosedje klicali našega moža — je bil najbogatejši svoje občine, in kar je imenitno, pridobil si je bogastvo s svojim trudom in umom. Njegov oče je bil sicer tudi precej imovit kmet v sosednji vasi, ali razdeliti je imel svoje imenje med štiri sinove, in Anton, najmlajši med njimi, je dobil samo zemljišče ter hišo, ki je bila pa veliko manjša in slabša od današnje, na istem mestu vnovič zidane. Prve gotove novce, dvesto goldinarjev, je imel Anton v rokah, ko se je oženil, ker to je bil od žene za doto dobil. Začel je kupčevati z žitom in raznimi kmetskimi pridelki, ki jih je skupljeval in vozil v mestne zaloge. Doma

pa je žena kmetovala z družino. V vsem je imel srečo. Začel je trgovati z vinom na debelo, kupoval je ubožnim kmetom voli in krave „na pol prireje“, in kopica je rastla od leta do leta. Ljudje so ga cenili raznovrstno: nekateri na dvajset, drugi na štirideset tisoč, nekateri na več; nekateri so si pa številjenje lajšali in rekli: toliko ima, da sam ne ve, koliko. In poslednji niso govorili popolnoma napak, zakaj natanko Smrekarjev Anton res ni mogel sešteti svojega imetja, ker razen nekoliko okornih števil niti pisati ni znal. Za mnogo seveda se ni motil, zakaj imel je čudovito dober spomin; med sto dolžniki je vedel, koliko ima ta ali pa ta obresti na dolgu, kakor bi bilo vsakemu posebe zapisano na nosu.

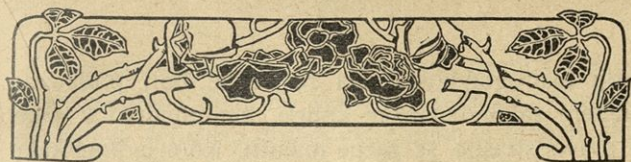
Novci dajo veljavo. Tudi Anton je bil veljaven mož, kamor je prišel; pa je tudi vedel, da je. Ponosno je sedal med vsako družbo. Dobro mu je delo, če ga je kdo hvalil in blagroval: „Ti si že mož, ti! Kaj maraš, ker imaš vsega zadosti.“ Ali pokazal ni nikoli, da mu to dobro de; modro se je držal in začenjal govoriti kaj drugega. Le kadar ga je omotilo vino, je črhnal katero sam sebi na pohvalo. Sicer je pa rad zbadal vse tiste, ki se imajo navado bahati.

Občani so ga hoteli izvoliti za župana. Ubrani se je te časti, rekši, da ne utegne z gosposko poslovati. Dal se je pa voliti za prvega občinskega svetnika.

V krčmi ni rad sam pil. Če je le našel znane ljudi, je prisedel k njim in čakal, kdaj kozarec, ki se vrsti okrog, pride do njega. Družil se je z vsemi, z bogatini in ubožnimi, a posebno zaupljiv in prijatelj ni bil nikomur. Tudi za vino navadno ni hotel več dati, nego kar je računa spadalo po razdelitvi nanj. Le kadar je kake nižje uradnike dobil v krčmi, te je napojil, pa samo zato, da jim je laže prav robato zabavljaj in jih vpričo prav neusmiljeno mahal.

Danes je v bližnjem trgu semenj in pelja se tja, da bi nekaterim kmetom, ki so ga prosili, kupil voli v rejo. Ker poslednji tržni dan tudi v mestu ni bil, mora zvedeti, kako je bila kupčija in po čem kaže kupovati.

II.

Ko voziček drči po cesti, doide suhega dolgega moža, v zanošeni letni obleki in s kosmato kučmo na glavi. Smrekarjev Anton podrži konja in pravi:

„Če imaš kaj težke pete, pa k meni sedi, Brašnar!“

Brašnar se nasmehne, skoči na voz, posadi se dobro na mehki sedež poleg Antona ter pokrije z desnim levi čevelj, da se ne bi videla luknja, ki jo je palec preril. In Anton požene.

Brašnar je bil Smrekarjev sosed. Nekdaj je bila Brašnarjeva hiša najtrdnjša vse vasi. Zdaj pa je bila najbolj zadolžena, poslopje opuščeno, njive negojne in slabo obdelane. S pijančevanjem in neštevilnimi pravicami je Brašnar zapravljal skoraj vse, kar je bil dobil po očetu. Ker je v svoji mladosti nekaj let v mestno šolo hodil in se naučil nemško govoriti in pisati, ga je obšla prevzeta misel, da ima izvrstno umno glavo. Dobil je prvo pravdo, ki jo je imel z nekim sorodnikom. Pripisoval je to samo

svoji bistroglavnosti. Da bi se še bolj podkoval, prebere zakonoznanske knjige, kar jih dobi v roke. S pravo strastjo se začne tožariti. Kdor je imel kako pravdo, je prišel k njemu; on se je vsega lotil, bodisi krivično ali pravično. Vsako tožbo je gnal do poslednje stopnje, in če jo je izgubil, jo je začel za nekaj časa malo zasukano in predrugačeno še enkrat odspodaj. Kmetstvo je zanemarjal, novce je rabil, in zabredel je v dolgove. Njegov dom bi bil imel pred dvema letoma biti prodan: rešil ga je samo s tem, da ga je dal prepisati edinemu sinu in da je odstopil od svojega slabega gospodarstva.

Zdaj je bil pravdar in mešetar obenem. Vsak, kdor se je tožil, se je prišel k Brašnarju posvetavat. Plačila sicer za take svete Brašnar ni dobival, a pil je. Ker je bila potreba vinske pijače močnejša od vesti, je pomagal natihem obema nasprotnikoma v pravdi, če sta mu oba obilo kupovala vina. Ali pravdati se človek ne more vsak dan, želja po pijači pa se zmerom vrača. Zatorej je bil Brašnar tudi mešetar; na vsakem semnju je za voli in krave delal kup; kjer se je kaj kupčevalo, tam je kričal Brašnar. Tako je minilo malo dni, da bi ne bil pijan zaspal, četudi je bil ubožen.

Kar se dostaja Brašnarjevega znanja, pritegnemo sicer, da je mnogo tiste modrosti, katero si je sam prisvajal, bilo samo v njegovem domišljevanju. Res je pa, da si je bil po dolgi izkušnji pridobil tako

izurjenost v sodnih in pravnih rečeh, da bi bil mnogega mladega doktorja spravil v zadrego. Tudi od prirode je bil obilo obdarovan: imel je močan, sicer oster glas; vse je hitro razvidel, in govoril je dokler je kdo hotel, ter najtehtnejše dokaze je znal preobračati, da se ga je še okrajni sodnik, ki ni bil posebno bistroglav, jako bal, kadar je imel opraviti ž njim.

Večkrat je gosposka posezala po njem ter ga iskala kaznovati zaradi „zakotnega pisarstva“; pa noben kmet ni hotel proti njemu pričati — in sodstvo, če tudi ni verjelo, da Brašnar kmetom samo iz prijaznosti dela, ga je moralo zaradi nedokazov pustiti na miru. Ali namesto kvare je žel Brašnar še dobiček iz takih razporov z gosposko. Razširila se je med ljudmi namreč misel, da je Brašnar tako pretkan, da mu še cesarski možje ne pridejo do kože, ako tudi bi ga radi utopili v žlici vode, ker jim jemlje zaslužek. Brašnar je bil dovolj pameten, to dobro sodbo o sebi še bolj utrjati in obračati na svoj prid.

„Koliko jarmov volov pa danes kupiš?“ vpraša Brašnar Antona.

„Kakšnih pet jarmov pravim da bi jih“ — odgovori bogatin Anton, ter nasproti vpraša poredno po strani pogledavši ubožnega soseda: „Koliko jih misliš pa ti?“

Brašnar ume ta zasmeh, stisne spodnjo ustnico med zobe, pa se takoj nasmeje, rekoč: „Ni hudir!“

Ti nas lahko uganjaš v kozji rog, če se menimo o bankovcih; ali ako bi te jaz v pravdi imel, pa bi te krivil kakor vrbovo šibino, če imaš tudi polno mošnjo, a jaz prazno!“

„Dobro, da ti nisem nič dolžan. Ti bi se me precej lotil s pečatom?“

„Précej na kotomacijo,“ reče Brašnar.

„Ne vem, ali bi me res tako krivil, ali bi se pokazalo kaj drugače,“ reče Anton ter pogleda soseda s takim nasmehom, kakor bi hotel reči: „Kaj boš ti, sirota lačna!“

„Ali boš kaj dal za vino, Anton?“ vpraša Brašnar.

„Tako menda ne mine, da bi ga ne pil polič,“ odgovori Anton, „pa ti ga menda tudi kaj posrkneš, kali?“

„Bi ga, ali novcev ni,“ pravi Brašnar.

„To je pa že žaltavo maslo če tega ni.“

Rekši udari Anton po konju. Ljudje, ki so po cesti živino gnali ali prazni šli v semenj, so ja pozdravljali vsevprek ali z glavo kimaje ali s kakim vprašanjem, ki je bilo nerazumno zaradi voznega ropota. Oba sta bila vsem znana moža: eden zastopnik novčne, drugi duševne aristokracije kmetske. Žalostno je bilo samo to, da je bil duševni zastopnik, pravdar Brašnar, manj spoštovan, in da je ogromna večina „dobrih juter“ merila samo na Smrekarjevega Antona.

„Če boš voli kupoval, mene pokliči, ni treba iskati drugega mešetarja. Menda vendar sosedu bolj privoščiš kak krajcar zaslužka in kapljo vina, nego kateremu od Bog ve kod!“ pravi Brašnar, ko sta se bližala semnju.

„Tega ne, tega,“ reče hudobni Smrekar. „Po nemško znaš majati jezik, kakor birič in komisar; pravdarski dohtar si, učen kakor cesarski minister, pa bi te jaz za mešetarja jemal? To ni spodobno!“

III.

Semenj v kakem slovenskem trgu ali večji vasi je prebivalcem v okrožju imeniten dan in ima nekaj prazničnega. Veseli se ga kmetič, ki je pred letom kupil mlade voliče, jih lepo poredil in opasel ter jih upa ta dan prodati za lep dobiček. Vesele se ga otroci, ker vedo, da jim mati, ki je šla kuhinjske posode in praznje obleke kupovat, prinese meden štrukelj, rdečo trobentico in še kaj lepega. Vesele se ga naposled tudi odrastli mladeniči in dekliči, ker mogoče se jim je mnogo pogovoriti med seboj, kar se ne da vselej in povsod.

Smrekarjeva Franca je bila tudi napravljena v semenj, in sicer ne zaradi kakega izmed snubačev, ki jih je imela obilo, nego ker je mati hotela, da nakupi te in one stvari za hišo.

„Ne pozabi mi šivank!“ zakliče precej debela mati Smrekarica in radostna gleda za lepo, nedeljsko oblečeno hčerjo, ki stopa doli po vrtu.

„Vem,“ odgovori dekle.

„Da veš, očeta poišči in se ž njim domov pri-
pelji. Če ga ne boš priganjala, zaostane pri pijancih,
in bo gotovo ponoči domov hodil. Le priganjaj ga,
da kmalu prideta.“

„Bom že.“

Mati gre v vežo nazaj, hči pa krene po stezi,
po bližnjem peš-potu proti trgu.

Franca je bila edini otrok Smrekarjevega Antona.
Vsi drugi so mu bili v detinskih letih pomrli. Dal
jo je bil dve leti v mestno šolo, da se je izučila
brati in pisati in kar je sicer dekletu potreba vedeti.
Težkih kmetских del je sicer ni silil delati, vendar
je morala znati vse in biti povsod, zakaj oče je
dejal: gospodinja ni pridna, če samo gleda, kako
drugi delajo in vedno doma čepi. Ljudje, ki so jo
tako večkrat pri kakem delu videli, so rekali: ta
menda ne ve, da bo imela toliko in toliko tisočev,
da bi lahko sedela v senci.

Kakor vse matere rade svojim hčeram lajšajo
življenje in jih hranijo od preobilega truda, tako
tudi Smrekarica ni bila zadovoljna, da bi njena
Francka bila tako ženjica kakor druga dekleta, ki
nimajo takih roditeljev. Ali Anton, njen mož, je ob
takih prilikah, ko je mati kaj pogodrnjala, udaril s
peto ob tla in rekel obkratke: „tako hočem imeti!“
In žena je vedela, da na to ni več nobene pritožbe.

Franci in njenemu značaju pa je bila ta oče-
tova volja važna. Delo in tovarištvo z ubožnejšimi

dekliči in mladeniči sta jo branila tiste puhle prevzetnosti, ki le prevečkrat prelesti otroke bogatih roditeljev proti manj imovitim. Enako poslovanje, enaka usoda nas uči, da smo vsi ljudje; da so vnanje srečne ali manj srečne razmere samo slučajne ter da se mora človek ceniti sam po sebi.

Govorila je rada z vsakim in o vsaki stvari. Zatorej so jo ljudje imeli radi in celo stare ženice, ki ves svet obgodrnjajo, niso vedele o njej povedati ničesar slabega, razen tega morebiti, da ji ni noben snubač po volji, akotudi si ima kaj izbirati iz tolike množine, kar se jih je že oglasilo.

Ni samo ogromna imovina, ki jo je imela Franca pričakovati, vlekla snubačev v Smrekarjevo hišo; deklica s črnimi očmi in lepim okroglim obrazom, kakor se ne najde povsod, z nekoliko zajetno ali pravilno vzrastjo gibčnega života je bila sama na sebi vredna vsakega poštenega ženina.

Ko je tako šla po poljski stezi z belo, na ogleh rdeče vezeno ruto v roki, je šumela njena napol svi-lena obleka, prepelica je prepelela v detelji, škrjanec pel visoko nad zelenim žitom, a ona sama je bila zamišljena, kdo ve v katero misel. Ni tedaj takoj slišala, da nekdo korači za njo ter da jo je že dvakrat zaklical.

„Zakaj tako hitro?“

Obrne se, in videč, da je mlad znanec, pravi: „Greš tudi v semenj, Štefan? Le naglo stopi, da pojdeva vkup.“

„Že oddaleč sem te klical, pa si danes tako ošabna, da nisi hotela počakati.“

„Nisem te slišala, res da ne.“

„Ali smem iti vštric tebe?“

„Saj nisva v jezi, kakor jaz mislim. Prepirala se nisva še nikoli in žalega ti menda jaz nisem storila, ti meni ne. Zakaj bi tedaj ne hodila vkup? Vsaj naju ne bo strah, ker sva dva, in lahko si pomoreva, ko bi prišla sila; ali ne?“ pravi deklica.

„Takega strahu, bi dejal, da ni, da bi mi tebe vzel; spogledala bi se poprej!“ odgovori mladenič in veselje mu sije z obličja.

IV.

Res, čeden človek je ta Štefan. Pozna se mu, da gleda nekaj na obleko. Lepo sukneno kamizolo nosi, črne irhaste hlače se ga dobro oprijemljejo, svilena ruta je vrhu žametovega brezrokavnika okusno zavezana za vratom, in klobuk, od zajčje dlake, predrzno sedi vrhu lepega čela; izpod klobuka padajo precej dolgi, kodrasti, črni lasje; pod nosom je malo brk: skratka ves drugačen je od očeta svojega — Brašnarja.

Po očetu svojem ni Štefan imel nobene druge lastnosti, nego telesno velikost. Moč, širjavo čez pleča in lepo vzrastle ude mu je dala narava; po materi, ki mu je bila umrla v njegovem štirinajstem letu, pa je nasledoval poštenost, dobro srce in še mnogo dobrih dušnih lastnosti.

Šele dvaindvajset let star, je bil že dve leti samostojen gospodar, odkar je namreč bil njegov zapravljivi oče prisiljen, odstopiti mu svoje nepremično imetje. Da to gospodarstvo ni bila posebna sreča, se umeje lahko. Dobil je opuščeno zemljišče,

nobenega repa v hlevu in kup dolga, od katerega je bilo treba plačevati obresti. Oče je živel od nje-govega dela, a je sam redko prijel za kako orodje.

Pa četudi se je bilo Štefanu boriti z vsemi temi in drugimi neugodnostmi, pripridil in zboljšal je bil v teh dveh letih že mnogo. S pomočjo svoje tete, Brašnarjeve sestre, in edinega hlapca, ki ga je bil vzel v službo, se je lotil kmetovanja, dobil nekaj živine v hlev, in tako mu je dobro šlo od rok, da ni samo plačeval obresti nego tudi poslopje nekoliko popravil in letos že celo plačal majhen del dolga. Kmetje so ga hvalili in dejali: „Ta je priden in pameten, Bog mu bo srečo dal in kmalu bo stal na trdnih nogah, to boste videli.“

Pač je mladeniču časih težko delo, in skrb se mu je še bolj zagrenila s to mislijo, da je očetova lehkomiselnost kriva njegove neugodnosti. Nikdar pa nihče ni slišal, da bi se bil potožil ter nikoli ni očetu rekel žal besede. Da je z očetom malo govoril, tega je bil več kriv stari Brašnar sam nego sin. Bodisi, da je starca pekla vest, ali da ni imel Štefana rad, ker je videl, da se ni čisto nič po njem vrgel, ali ker ni nobenega človeka rad imel: kakor se ni za njegovo izrejo brigal, tako se tudi zdaj ni pečal zanj. Minilo je časih po več dni, da nista govorila besede. Če je oče štiri dni z doma bil in peti dan pijan prišel domov, ga ni sin vprašal: kje ste bili, kaj ste delali? In če je oče šel sinu, kar se je redko

zgodilo, pomagat orat, je držal plug molče brazdo za brazdo, ter ni vprašal: kaj boš sejal ali sadil? Če sta si imela kaj povedati, sta si povedala ob kratkem, ali pa sta si izvolila kriv pot, namreč teto Marjeto, ki je temu pripovedovala, kaj je rekel oni. Štefan je bil takega očeta vajen, ter niti mislil ni, da bi mogel biti drugačen.

S Smrekarjevo Francko je Štefan leto dni vkup v farno šolo hodil, predno so jo bili dali v mesto. Tedaj sta bila prijatelja, kakor so baš sosednji otroci. Ko je deklica prišla iz mesta, se je zdelo Štefanu, da ima že nekaj bolj gosposkega na sebi. Ni se upal ž njo govoriti, da, celo ogibal se je je. Šele počasi se ji je zopet približal.

Rad jo je imel, vesel je bil, kadar je mogel ž njo govoriti. Pa bila mu je samo kakor prijateljica, več — več si misliti ni mogel. Dovolj mu je bilo in srečen je bil, da mu je na njegov ogovor prijazno odgovorila, kadar sta bila kje med ljudmi, ona, bogata Smrekarjeva hči, pa njemu, ki je bil le Brašnarjev sin.

„Kaj boš kupoval na semnju?“ ga vpraša deklica.

„Teti je treba čevljev, usnja bom kupil.“

Pa ni bilo res. Teti ni bilo čevljev nič treba, in usnja kupovati ni bil namenjen. Zlagati se je moral, ker resnice ni mogel povedati. Resnica pa je bila, da je Štefan, ki se je ločil težko od doma in nujnega dela, šel samo zato v semenj, ker je vedel,

da tudi Smrekarjeva Franca gre, in sicer peš gre ter sama. Kako je to zvedel, Bog zna.

„Dругega kupička nimaš?“ vpraša Franca.

„Nič drugega. — Pač! Prstan bi hotel tudi kupiti, tak, kakor ga imaš ti tukaj-le.“

Rekši jo prime za levo roko, in gleda tanki, zlati prstan, ali morebiti gleda lepo ročico, ali oboje, prstan in ročico, ne vem.

„Čemu ti bo tak prstan, kakor je moj? Saj ga ne boš mogel nositi, premajhen bi bil tvoji roki,“ pravi deklica.

„Saj ni, da bi ga moral nositi na prstu.“

„Kaj pa?“

„Ko bi dobil baš takega, kakor je ta tvoj, bi te prosil, da bi menjala in bi jaz imel tvoj prstan.“

„Potlej bi bila pa kakor mož in žena,“ se smeje deklica.

„Prstan tega še ne stori, treba fajmoštra.“

Deklica se zasmee in začne govoriti druge stvari. Sama pa zavede govorico zopet na prejšnjo reč, vprašaje:

„Ti bi rad imel moj prstan?“

„Rajši od ne vem česa.“

„Čemu ti vendar bo?“

„Imel ga bom!“

„Ali dosti ni vreden. Komaj tri goldinarje morda.“

„Jaz bi ga ne dal za sto kron srebra.“

„Na ga!“

Štefan je imel prstanek v roki. Vesel je bil, da bi bil poskočil visoko v zrak. Ko bi bila krvi od srca zahtevala za plačilo, dal bi jo bil rad!

V.

Na semnju je bilo živo gibanje. Tesno je v dolgih vrstah stala živina, par za parom, tako da so se težko prerivali semtertja kupci, mesarji in kmetje. Volom je bilo menda jako dolgočasno; prežvekovali so in se niso nič zmenili za vretje okrog sebe. Če je kakemu rogatemu velikanu morebiti na misel prišlo, četveronogemu svojemu bratu ali sosеду z rogmi pokazati sovraštvo, ali na kak drugi način nedovoljeno ljubezen, so se takoj vzdignile od vseh strani šibe in batine ter so padale po njem, da ga je hitro minilo veselje in skakanje. Tudi materam kravam ni bilo po volji, da so bile tukaj v popoldanšnji vročini razstavljene na ogled, ta ručec, druga se tiho pogovarjaje s svojim čez pas z višnjevo ruto prevezanim, strahoma pri njej stoječim teletom, tretja mirno ležeč v prahu in v blatu svojem na tleh.

Smrekarjev Anton je počasno hodil med živino. Glavo je nosil pokonci, klobuk se mu je bil pomeknil nazaj, levica je držala s srebrom okovano pipo, a v desnici je imel drobno šibo, ki je z njo

tega in onega vola potepel, da se mu je s poti umeknil. Kakor častna straža so hodili za njim trije kmetje, prosili in prigovarjali mu. On je mirno kadil, nič odgovarjal, pokimal zdaj onemu zdaj temu, ki ga je srečal in pozdravil.

„Kaj ne, Anton, da boste še meni voli kupili?“ reče eden treh kmetov.

„Petnajst goldinarjev mi boste vendar utrpeli posoditi,“ govori drugi, in tudi tretji prosi, naj bi mu kupil voli v rejo.

Pa Anton ni hotel nič slišati. Šele ko se izmed živine prerije in vidi, da se ga sitneži drže „kakor lašček,“ vzame pipo iz ust, pljune po tleh in reče:

„Kaj vam nisem povedal, da sem danes že kupil vsem, katerim sem mislil? Le pojdite!“

Dva, ki sta ga volov prosila, sta uvidela, da je vsaka beseda zastonj ter da se ne da preprostiti, odšla sta torej in klela. A tretjega Anton sam pokliče nazaj.

„Koliko bi rad?“

„Petnajst goldinarjev Vas prosim.“

„Kaj boš ž njimi?“

„Prasička bi kupil, in kadar ga zredim, vrnem Vam z obrestjo, gotovo.“

Anton izvleče svojo listnico, z bankovci natlačeno, oslini prst in izbere tri petake.

„Na! Pa dosti priredi. Obresti ne bom jemal od tebe. Če boš možki z vračilom, poznal te bom

še drugič, ako ne, nikoli več ne dobiš. — Ona dva sleparja poznam.“

„Bog Vam daj zdravje, ko ste mi dobro storili,“ reče kmet in spravlja novce.

Pa Anton te zahvale ne posluša, obrne se in stopi v bližnjo krčmo.

„Pojdi pit, Anton!“ se je glasilo od vseh omizij obenem, in mnogo kozarcev mu je molelo nasproti. Ali Anton zmaje z glavo, gre naravnost v kot, kjer je bil še prostor, sede in reče: „Najprej je treba kaj založiti.“ Z belim prtom prepasani krčmar priteče silno prijazen in vpraša: „Poliček dobrega, Anton, ali ne?“ „Nimaš nič za prigrizek?“ — „Kaj pečenega in kaj kisle zelenjadi?“ — „Pokaži!“ — „Pa vina pošteno mero, kaj pa!“

Takoj je imel velikanski obrok pečenke pred seboj. Šele ko je položil vilice in nož, krožnike porinil od sebe in zvrnil poln kozarec vina, sklene roke ter se nasloni na mizo pa se začne pogovarjati z okrog sedečimi možmi. Govoril je glasno, da ga je bilo slišati po vsej sobi. Pletla se je govorica o volovski kupčiji, o današnjem semnju, o pšenični ceni, o Judu, ki v mestu ježice, in o Italijanu, ki skupljuje suhe slive; kakšno vino bo letos na Hrvaškem itd.

VI.

V zgorenjem delu trga so imeli kramarji svoje prodajalne šotore. Vabljivo so bile razvešene svilene rute in raznega pisanega blaga v lepem neredu. Jezičen in urnoročen skače kramar semtertja, razkazuje, hvali in se zna mladi kupovalki pridobrikati in uveriti jo, da na vsem semnju ni enakega blaga po tej slepi ceni.

Srečo lovimo po svetu vsi, ali sreča je čudna ptica. Vsi jo imenujemo enako, ali vsake oči jo gledajo, visoko v nedosežnem višku sedečo, v različni, drugačni podobi. Glej, ona dva dečka, polnih rdečih lic, strmita zamaknjena v lepe pištolic, ki jih ima razstavljene prodajalec otročjih igrač. Kako bi bila srečna ta dva, ko bi si mogla kupiti vsak eno pištolico! In pride jima čas, kadar dorasteta, da bosta imela novcev toliko in še več, nego veljajo te pištolic. Ali tačas ju te lepe stvari ne bodo več veselile, ne bode ju brigalo, kupovati pištolic; po čem višjem in večjem bosta hrepenela, kar jima bode najbrže zopet nedosežno, in — sreče ne bo nikoli.

V gručah stoje znanci, mladi in stari. Nekateri se dolgo že niso videli, tedaj se je treba kaj pomeniti; drugi se posvetujejo, kam bi bilo bolje iti vrč vina pit, tretji opazujejo dekleta in mladeniče, ki hodijo med kramo gori in doli.

„Poglej! Smrekarjevega Antona Franca!“ kaže eden stoječih mladeničev svojemu tovarišu.

„Ta lahko košato hodi, bogata je in lepa. — Kdo je pa ta muha, ki za njo lazi in tako sili vanjo?“ vpraša drug. „To je Plužnikov študent. Tega so samo babe premotile, da ni šel k farjem. Na dohtarsko študira, pa ves babjak je.“

Res je hodil s Franco majhen, šibak človek v črni suknji, z naočniki na nosu in s tenko svetlo paličico v roki. Deklici se je poznalo, da tega tovarištva ni vesela. Gospodek je govoril največ sam, jako malo mu je odgovarjala. Zdelo se ji je nesramno, da se tako vsiljuje ter ji tako ostro pogleduje v oči, da jih mora povešati. Tudi je je bilo sram, da jo vsi gledajo v tej družbi.

„Ali si huda name?“ reče študent.

„Jaz nisem na nikogar huda, najrajši imam pa tistega, ki me pušča z mirom,“ odgovori Franca.

„Tega ne verujem, to ni prav nič po dekliško.“

„Vse v en kup.“

„Ti si prav ustvarjena, da bi onesrečila človeka, ki te ima rad.“

„Jako lahko je pomagati. Ne treba me radi imeti, pa se Vam ne zgodi nič hudega.“

„Ali tvoje lepe oči“

„Moje oči Vam tudi nič žalega ne store, nič se ne bojte. Z Bogom! Jaz imam tukaj opravek.“

Reče in se obrne k prodajalnici, a študentek gre s povešenim nosom dalje svojim potem.

Komaj je začela Franca pri kramarju izbirati blago za obleko, kakršno je mislila kupiti, že pride k nji drug, tudi neprijeten človek, eden njenih snubačev, Pogreznikov Peter, mlad človek, ki se ji zdi grozno pust in siten. Rajša je govorila s pastirjem doma, nego ž njim; ali njen in njegov oče, Pogreznik, bogat prekupec plemenih prascev, sta bila prijatelja, in morala mu je biti na videz prijazna.

Štefan pride v tem hipu mimo. Videč, da Franca stoji poleg Petra, hoče oditi; a deklica ga zagleda in pokliče: „Pojdi sem, Štefan!“ Ko se vesel približa, mu reče: „Pomagaj mi izbrati. Katero izmed tega dvojega se ti zdi lepše?“

Štefan pogleda in pravi: „Ne vem, pa ko bi jaz bil kakor ti, bi vzel to z zelenimi rožami.“

„Jaz sem bila pa že bolj namenjena ono kupiti.“

„Meni je tudi ono bolj po volji; zelene rože preveč v oči mahajo,“ reče, dasi ne vprašan, Pogreznikov Peter.

„E, to zeleno vzamem,“ reče dekle in kupi blago, ki je bilo Štefanu pogodu. Potlej mu reče:

„Zdaj bi pa rada očeta poiskala. Ali jih nisi nikjer videl?“

„Na živinskem semnju bodo najbrže.“

„Jaz se malo bojim sama med živino hoditi. Ali greš ti z menoj, če utegneš, da najdeva očeta?“

Umeje se, da je Štefan to od srca rad storil, tem rajši, ker je videl, da bi Peter tudi rad šel ž njo, pa ni Petra prosila, ampak njega.

Šel je pred njo in delal pot v gneči. Vse se je moralo razmikati njegovima komolcema; razrival je može, da so godrnjali, in zdelo se mu je, da bi v tem hipu lahko prijel in daleč zalučil največjega vola, ki se ne bi hotel umekniti.

Prideta skozi gnečo na ono stran, na prostor. Deklica ugleda svojega očeta, ki je prišel iz krčme, in tudi Smrekar zapazi svojo hčer ter ide k njej.

„Tako vretje, da bi ne bila prišla med živino do Vas, da mi ni pomagal Štefan,“ reče dekle očetu.

„Mu boš pa odpustka kupila,“ odgovori Anton, in obrnivši se k Štefanu, vpraša: „Kaj pa, svojega starega nisi še nič videl?“

„Očeta? Nič,“ odgovori Štefan.

„Glej ga, tam-le gre. Pijan je že, kakor krava, in ves krvav. V krčmi so pripovedovali, da je pri nekem kupu okanil za dva goldinarja, zato so ga stepli.“

Res je stari Brašnar taval med ljudmi semtertja, krvav po licu, kamižolo od rame nizdol razprano. Vsi ljudje so se mu smejali.

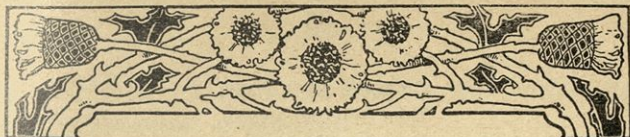
Ko je sin Štefan to videl in vpričo France slišal, da je oče tepen bil zaradi sleparstva, je otrpnil, da ni vedel kam pogledati. Nekaj časa stoji kakor pribit, potem se naglo obrne ter se izgubi med ljudmi. Zdi se mu, kakor bi vsi ljudje za njim kazali: glejte, ta je Brašnarjev! Nikomur se ne upa pogledati v oči. Kakor bi bil sam kaj pregrešil, beži ven iz semnja!

Prišedši s trga, zavije nehote s poti, sede za samotno mejo na kamen, podpre glavo v dlani, in v mislih videč krvavega, zasramovanega očeta svojega, se razjoka krepki mladenič, kakor otroče osmih let.

Zakaj je šel na semenj, da je to videl? Zakaj njegov oče ni tak, kakor so drugi, zakaj ni pošten? Poslednja misel mu je prišla zdaj prvič, in prvič je za hip čutil v sebi vzdigovati se nenaraven, bridek čut, ki ni bil s četrto zapovedjo v nikaki pravilni zvezi. Pa samo za hip. Takoj se mu misel spreobrne in reče: kaj bi storil, kaj bi dal, ako bi našel besedo, ki bi jo govoril očetu, da bi se ga prijela, in bi potem bil drugačen? Strašno je to! Drugi očetje žele sinove spreobrniti, zasukniti na pravi pot nazaj, a tukaj sedi sin, pošten sin nepoštenega očeta!

Naglo vstane, ozre se okrog sebe in prepričavši se, da ga nihče ni videl plakati, obriše solze ter se napoti domov.

VII.

Vsaka praznota ima nekaj žalostnega in otožnega na sebi. Brašnarjeva hiša je bila odznotraj prostorna; javorova, že malo črviva miza je bila nekdam po dolgem in povprek umerjena vsaj za dvanajstero družine. Če so torej okrog mize sedeč večerjali samo trije: Štefan, hlapec Blaž in teta Marjeta, so čutili morebiti, kako pusto je videti na velikem prostoru tako malo ljudi, in molčali so vsi, drug bolj od drugega, da ni bilo nič slišati nego ropot z žlicami, in počasna, premišljena hoja stare lesene ure za vrati.

„Čast bodi Bogu!“ — reče teta Marjeta, ko je bila večerja v kraju, in naglo pristavi: „Zdaj pa le molit pa spat! Blaž, nič ne hodi rose otepat in kričat po vasi, da ljudje ne bi mogli spati!“

Toda hlapec Blaž ni bil voljan poslušati sitne tete; mislil si je: dan je gospodarjev, noč je moja, in poišče si med drugimi krpami na peči kamižolo, vrže jo čez pleča in odide na vas k tovarišem, ki so bili že zbrani za Smrekarjevim plotom ter se kmalu potem vzdignili in proti sosednji vasi grede zapeli:

„Mesarja bom vzela,
Bom zmerom vesela,
Bo tele zaklal,
Srce mi poslal,
Telečje al' svoje,
Al' pa še oboje“ itd.

Štefan navije uro, natlači pipo tobaka, zažge jo s trščico na leščerbi, ki visi nad mizo, in ide potem venkaj v hlad pred hišo na klop sest. Lepa, svetla noč je; čuje se petje vaških fantov, ki gredo čez polje. Štefan pozna po glasovih, kateri je v družbi, katerega ni. Kar je gospodar, ne zahaja več redno mednje.

Eden izmed sosedov pride čez vrt, sede k njemu na klop, poprosi ga „luknje“ tobaka, začne se pomenkovati o kupčiji na predvčerajšnjem semnju, o današnjem vročem dnevu, in pripoveduje, da je njegova krava žabična, pa da ne ve, kako bi jo bilo bolje zdraviti, itd.

V hiši teta Marjeta zgiblje preobleko in pogleduje k peči na klop, kjer spi stari Brašnar. Prišel je šele danes opoldne iz semnja, vina poln, ter je legel.

Gane se, zastoka in vstane s trdega ležišča na goli klopi.

„Uj, gniloba gnila!“ se zahudi teta Marjeta. Brašnarju se zazeha, mane si oči in krivenca za omizje. Tam podpre suho brado, in upre zardele

oči v Marjeto. Ko vidi, da Marjeta neče vedeti, kaj ima to pomeniti, zagodrnja:

„No, ali bo kaj?“

„Nič bi ti ne dala, nisi vreden, da bi te pes povohal,“ reče Marjeta, pa gre vendar in prinese s peči skledo, ki jo jame Brašnar, najprej malo ogledujoč menda nečislano jed, naposled počasi prazniti.

Marjeta nekaj časa molče gladi in zgiblje preobleko, potem naglo prestane, zagrne z zastorom oči in jame jokati na glas.

„Teh godcev pa res ni treba. Kaj tuliš!“ reče Brašnar. — „Kaj ne bi! Kako ne bi!“ odgovori stara sestra. „Nisi nas še pokopal dosti globoko, treba nam je bilo še te sramote na hišo, da si se pogoljufil in te po semnjeh pretepajo. Da bi te bili vsaj ubili, ti nesnaga grda! Ali nimaš nič srama več...“

„Precej mi molči! Kaj to tebe briga!“

„Briga naju s Štefanom, briga! Nisem ga še videla jokati, ubogega siromaka, odkar je vzrastel, samo snoči, ko mi je pripovedoval, kako grdobno si naredil v semnju in kako so delali s teboj. Sram te bodi!“

Ko Brašnar to sliši, vrže žlico iz rok. Jesti ne more več, sestra njegova še dalje toži, on pa leže ter ne odgovori ničesar. Mogoče je, da ga je vendar malo genilo in omečilo, ko je slišal, da je bilo sinu hudo zaradi njega.

VIII.

Ljudje še vendar niso tako hudobni, kakor včasih mislimo. Naše kreposti sicer pišejo res radi v vodo, ali naših slabosti in pregreh takisto zmerom ne vrezujejo v kamen, sčasoma jih semtertja tudi pozabijo.

Tako so o Brašnarjevi nezgodi v poslednjem semnju nekaj dni govorili po vsem okrožju. Dobil se je tudi kdo, ki je pošteno dejal: „Ne lučajmo ga s kamenjem, saj imamo vsak svoje breme. Mož je bil morebiti pijan, pa ni vedel, kaj dela, in če je tudi dva goldinarja izmeknil, kaj, za vino mu je bilo treba!“ A kmalu so ljudje to reč pozabili bolj ali manj.

Štefan se je nekaj dni ljudi ogibal. Mislil je, da vsakemu, kdor ga bode videl, pride na um, kako je njegov oče malovreden človek. Zlasti Smrekarjevi Franci je hodil s poti, četudi ga je bolelo v srce:

Neki dan, ko je šel na polje, pa jo je moral vendar srečati. Sešla sta se na razpotju, in Franca ga je še malo pripočakala, da je prišel do nje.

„Zakaj si bil ondan iz semnja tako naglo pobegnil? Lehko bi se bil peljal z nama z očetom,“ reče.

Štefan se zardi. Deklica, ki se je morebiti domislila, da mu opomin na semenj ne more biti prijeten, prevrže govorico na drugo stvar in reče:

„Tvoj lan sem ogledovala zdaj mimo grede. Lep je, samo malo preredko si ga vsejal.“

„Preredko se ti zdi?“

„Ko bi bil mene vprašal prej, pa bi te bila naučila. — Ali me vzameš za terico jeseni?“

„Vem, da ga ne greš tret, ako bi ti vse predivo dal,“ reče Štefan.

„Kaj meniš, da ne bi znala trlice vzeti v roko?“

„Znala, vem, da bi, kakor vsaka druga, ako bi hotela.“

„No, enkrat se mora začeti. Res nisem še trla, pa ko bi letos, začela bi najrajša pri tebi, zato — ker bo lan tako lep.“

„Res? In jaz bi tebe najnaprvo prosil za terico, ko bi te mati in oče pustila iti tret, kar pač ni mogoče, in sušil bi s takim veseljem, da bi se ti samo trlo pod rokami.“

Deklica se nasmehne in vpraša: „Zakaj te pa ni nič v vas zvečer k nam?“

„Ali boste drevi kaj časa svetili?“

„To se ve da. — Ali prideš?“

„Gotovo, če le ne umrjem.“

„Umrjem! Beži, kdo bo to mislil, dokler je mlad in krepak, ko ves svet!“

„Umreti jaz tudi ne mislim še tako naglo, to sem le tako dejal, da gotovo pridem.“

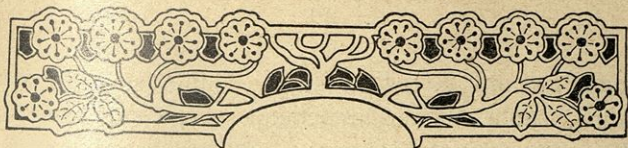
„Le pridi.“

Razideta se, Franca domov, Štefan svojim potem na polje.

To je zlata in belega srebra vredno dekle, si misli Štefan ter si ne more kaj, da se ne bi še enkrat obrnil in za njo pogledal. In glej! V istem hipu se je tudi deklica obrnila, da bi pogledala za njim, in tako sta se srečala v eni misli, v enem dejanju. Drug pred drugim sta se sramovala svoje radovednosti, deklica se zasmije oddaleč sem in Štefan se tudi zasmije.

In smejala sta se ta dva, ne toliko zato, ker bi se jima bilo zdelo smešno, da gledata drug za drugim, ako tudi se dobro poznata in vesta, kakšna sta po postavi in po obleki; smejala sta se od veselja, ali Bog vedi zakaj.

IX.

Ob shodu, ki se je praznoval pri bližnji cerkvi, je plesala Smrekarjeva Franca najrajša s Štefanom, a Štefan skoraj z nobeno drugo. Nekateri ljudje, ki vse vidijo, so opazili tudi to.

Navadno se je Franca ob nedeljah vozila z očetom in materjo k prvi jutranji maši. Kadar se je pripetilo, da se je sama peljala s hlapcem ob desetih k maši, je skočil skoraj vselej kje med potom Štefan na voz in ni bilo videti, da bi bila Smrekarjeva hči nejevoljna zaradi tega. Ljudje so opazili tudi to in še mnogo enakega, ter so dejali, da vse te malosti ne morejo biti brez razloga.

Naravno je torej, da sta naposled tudi onadva spregledala, se spoznala, si povedala, kar si je že milijon gorečih src povedalo v tihi uri, v objetju najvišje sreče.

In tačas, ko sta si obljubila ljubezen in zvestobo do smrti, nista mislila na bodočnost, nista gledala zaprek, ki bi se utegnile grmaditi proti njuni zvezi, ni jima bila v skrbi volja ali nevolja

roditeljev niti ne vsega sveta. Čutila sta, da sta edina, čutila, da se hrepenenje enega srca zлива v drugo srce, ter da objemata ljubljenje vsega, kar je in bo ljubilo.

Ljubezen ne števili. Trenutka se držeč pije srečni človek z vso dušo sladki požir, in blagor mu, ako uživa sedanjosti dar in ne da bridkosti kaliti veselja, in ako utopi spomin tega, kar utegne priti grenkega, saj — grenkobe nas ne pozabijo ter pridejo še prerade, ali mislimo nanje ali ne mislimo!

Počasi pa le vstane pomislek, pravega veselja sovražnik. Pač je moralo obema priti na um, da se jima upanje ne smeje. Franca je poznala svojega očeta, ni ji bilo lahko misliti, da bi kdaj hotel imeti Brašnarjevega sina za zeta; Štefan se tudi ni mogel motiti.

Čutila sta oba, da jima ta brezupnost kali veselje, zato rej nista, kakor bi se bila zmenila, dolgo o tem govorila. Boječ se, da ne bi iz razglašene skrivnosti njune ljubezni izviralo kaj kvarnega, sta se ogibala na očitnih krajih govoriti med seboj.

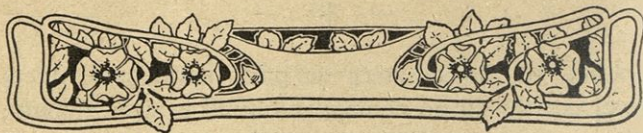
Tako se med svetom precej dolgo ni vedelo, da je reč prišla že tako daleč.

Nesreča pa je hotela, da se je ta ljubezen vendar objavila. Eden vaških mladeničev je videl Štefana pozno zvečer, ko je pri Smrekarju že vse spalo, stati pod majhnim križastim oknom Francine izbice in govoriti z deklico. Vedel je mladi Štefanov

vrstnik, da do te sreče ne pride kdorsibodi, da je torej vse to kaj posebnega. Obljubil je sicer Štefanu, nikomur ne povedati, da ga je ponoči videl pod oknom; a šel je še tisti večer v samotno kočo, kjer so njegovi tovariši pili žganje, in jim skrivnostno povedal svojo novico. Ti so jo razodeli vsak svojemu dekletu in dekleta materam, pa kar vedo matere, zve sčasoma ves svet.

Štefana je prej vse rado imelo; a zdaj so jeli tuintam zabavljati nanj ter ga smešiti. Zdelo se jim je neumno in prevzetno, da misli na Smrekarjevo hčer.

X.

V hišo k Smrekarjevim je zahajala stara ženica, ki je, brez gotovega domovja, ob palici lazila, in povsod znana, preživela nekaj dni v tej, nekaj dni v oni hiši. Ker je vedela mnogo povedati, pa ker je včasi tudi pomagala delati, jo je imela mati Smrekarica zelo rada, dokler ji ni s preveliko postrežnostjo nekdanj prišla povedat, da gleda Brašnarjev Štefan za Franco.

Kdor materi toži otroka, težko se ji kdaj pri-
kupi. Mati Smrekarica je videla, da ženica sicer skrivnostno pa s pravim veseljem pripoveduje, kaj ljudje govore, in mislila si je, da je gotovo to reč že tudi drugje pripovedovala, reč, ki naposled utegne biti še neresnična.

„Kaj takega mi ni treba pripovedovati nikoli več, kar jeziki uganejo o naši hiši,“ reče mati. „In če bom slišala, da boš koga naših obirala pri nas ali kjersibodi, ne prikaži se mi več v hišo.“

Beračica, ki se je menila s to važno pošto materi Smrekarici jako prikupiti, odide preplašena iz veže in dalje po vasi.

A skrbljiva mati je vendar premišljala ves dan to, kar je zvedela. Dozdevalo se je zvedeni ženi, da se je Franca res nekako izpremenila v poslednjem času. Utegnilo bi biti resnično.

Zvečer gre v hčerino kamro, sede na posteljo k njej in začne pripovedovati, kaj je slišala. Ostreje, nego je bila njena navada govoriti s hčerjo, vpraša, če je to res. Deklica bi ji bila rada povedala resnico, materi, pa sicer nikomur več; ali ni mogla, bala se je! Mislila je: zdaj še ne! ter odgovori na materino vprašanje: „Zakaj mi ljudje miru ne dadé!“

Mati je rada verjela, da ta in vsi drugi dvomni odgovori pomenjajo: ni res, kar se govori.

„Pazi se,“ reče mati, „ogiblji se, da te ljudje ne dobodo v besedo in v jezike. S poti mu pojdi, kjer mu moreš, njemu in drugim takim. Jaz ti ne bom prepovedovala govoriti s tem ali onim, kar je pošteno in prav; niti nečem, da bi bila sama svoja in topasta, pa da bi se ne hotela meniti, naj bode s katerim je. Veselega človeka je še Bog vesel. Pa saj ti menda ni treba zabičevati, saj si pametna dovolj, in sama veš, da moraš vedno imeti Boga pred očmi in pri vsaki reči pomisliti, kaj bi dejal oče, ako bi to in to vedel. Zmerom smo te učili

prav, doma in v šoli si slišala, da mora otrok delati tako, kakor hočeta oče in mati.“

Hčeri stopijo solze v oči. V izbici je bilo malo svetlo, brleča sveča ni bila utrnjena, mati teh solz ni opazila.

„Sama sebe se najbolj pazi,“ reče mati dalje. „Dokler je človek mlad, ne pomisli in lahko se mu spesne. Saj veš, kaj mislim. Glej, Podselska Jerička...“

„Mati! . . .“

„Le molči, le molči! Jaz se zate ne bojim, ali moram se bati. Hočem ti le reči, da moraš moliti za pravo čednost. Jaz ti verjamem, da ni nič, kar govore ljudje, pa pomisli, kaj bi rekel oče, ako bi kaj bilo, ako bi samo slišal to govorico! Glej, koliko se oče trudi, koliko trpi in skrbi ponoči in podnevi! Za koga drugega, če ne zate? Saj imava samo tebe na svetu.“

Ta misel vzbudi ženici spomin na njene zgodaj pomrle otroke, in tiho začne jokati. Deklica se ji oklene okrog vratu in tudi nji teko solze, a sirota se ne upa povedati, zakaj.

„Ti boš meni in očetu na starost edino veselje, in si nama že zdaj. Zato delaj zmerom očetu po volji, napak te on ne more učiti.“

„Možiti se me ne silite,“ šepetaje dekle.

„Ne bova te silila. Sicer pa nič ne misli, da je to tako hudo, le počakaj, vse pride izlepa in počasi,“ odgovori mati nasmehnivši se, vstane in

med vrati reče: „Le Bogu se priporoči pa zaspi! Oče težko da bi nocoj prišel domov. Bog daj, da bi se kaj ne pripetilo na poti!“

Rekši zapre mati duri za seboj, a dekle se razpravi, ugasne luč in zleze v posteljo. Dolgo ihti pod odejo in ne more zaspati.

Zdajci, že precej pozno, nekdo nalahko potrka na okence. Ve, kdo je, pa danes ne misli vstati, ne odpreti okna, danes ne in nikoli več ne, dasi tudi njej srce glasno tolče. Saj je greh, delati proti volji take dobre matere. Dolžnost prepoveduje, poslušati glas svojega srca. Spoštovanje materine besede naj ukroti čut, zaduši klic ljubezni!

Še enkrat potrka, ter tiho zakliče njeno ime. Ne, ni mogoče zatajiti se; Bog, ki je človeku ustvaril čuteče srce, naj odpusti! Še enkrat bo govorila ž njim, povedala mu, kaj je rekla mati, in potem — morebiti ne več.

Vstane, odpre okno. Štefan stoji pri zidu. Ko ga vidi v mraku pred seboj, izginejo vsi storjeni nameni, poda mu roko, in začne se šepetanje.

Ko dokonča deklica svoje pripovedovanje o materi, stoji Štefan nekaj časa nem ob zidu. Naglo pa seže v žep in ji poda nekaj v roko.

„Kaj je?“ vpraša deklica.

„Prstan, ki si mi ga dala, ko sva šla enkrat v semenj. Tvoja mati govore prav, jaz se ti moram umekniti, daleč, daleč stran!“

„Kaj boš?“

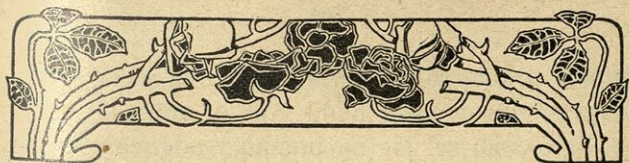
„Na vojsko šel, po svetu — nikdar ne pridem več v to vas!“

„Ne, za Boga ne! Na prstan nazaj, jaz ga ne vzamem.“

„Imej ga, daj ga drugemu, jaz ga ne smem imeti!“

„Če ga ne vzameš nazaj, ga vržem skozi okno v travo, naj se izgubi v zemlji za vselej! Nikdar ne bom več vesela. Iz moje roke ne bo nikoli nihče ne tega ne drugega prejel, samo ti! — Češ?“ — In Štefan zopet vzame prstanek nazaj.

XI.

Pred pustom, ob času splošnih ženitvanj, so se zopet jeli bolj pogosto shajati snubači v Smrekarjevo hišo. Povpraševal je zopet Pogreznikov Peter, oglasil se je županov sin iz bližnje fare in več drugih bogatih kmetskih sinov se je prišlo ponujat za zeta.

A najimenitnejši je bil in največ govorice je napravil mlad, bogat usnjar, ki se je bil naselil v veliki hiši pri cesti. Nosil se je po mestno, opravljen je bil po gosposko, govoril je več jezikov, bil je lep, sladkih besedi, krotak, pohleven in prijazen, da ga je vse hvalilo. Govoril je posebno rad z materjo Smrekarico ter se ji takoj prikupil tako, da bi bila naravnost dala hčer. Zanj je bilo že zanimljivo in častno, da bi njena hči dobila moža, ki je bil bogat in učen, gosposki in zveden po svetu.

„Naša Francka se mora zdaj precej močiti, dokler je mlada. Kadar bo že bolj v letih, ne bo več tako,“ reče mati Smrekarica možu Antonu, ko

sta bila nekdam sama v hiši ter je ona nekaj šivala, on pa s pipo v ustih hodil gori in doli.

„No, naj se, jaz ne branim,“ odgovori Anton.

„Dobiti mora moža, ki jo bo imel rad in ki naju ne bo zaničeval na starost — katerega, ki ima dobro naturo.“

„Saj babe imate nos tudi dober, le izberite ga,“ reče Anton.

„Pogreznikov sin je preskop, pretrd. Taki niso pridni.“

„Ne? Zapravljivci so pridni in mekuži, kaj-li?“

„Vrhniščakov sin bi k hiši prinesel denar, ki pravijo, da ni ves po pravici dobljen; potlej bi ne bilo božjega imena pri hiši,“ šteje mati dalje.

„Ljudje vsakega obrekajo, kdor kaj ima.“

„Jeličev ni delaven; nič ga ne hvalijo ljudje.“

„No, kateri bi pa bil tebi po glavi, kateri?“ vpraša Anton ter stopi pred-njo.

„Tak, ki bo naju na starost v čislih imel.“

„In kateri je tak?“

„Ta usnjar Lovrenič,“ odgovori ženica.

Anton se zasmije in gre zopet dvakrat gori in doli.

„Tedaj ta ti godi?“ vpraša.

„Dober človek je, mehkega srca in zna izpregovoriti s človekom,“ reče mati.

„Kaj pa dekle? Kaj pravi? Ali je tudi njej v srce sedel, kakor tebi?“

„Ničesar ne reče, pa mislim, da bi ga vzela.“

„Jaz mislim, da je pametnejša od tebe in da ga neče“ — odgovori mož. — „Le poslušaj me, stara, jaz tudi ne stavim nanj toliko, kolikor ti. Denar je lepa reč, ali denar je od danes do jutri. Kupčija je dobra, ali lahko se pripeti nesreča. Le kdor zna delati, kdor zna vsako stvar prijeti v roko, ta je trden na svetu. Saj veš, da bi jaz rad zeta vzel sem na dom, rajši nego bi dajal dekleta drugim . . .“

„Saj nam na izbiro stavi, ali jo k sebi vzame, ali se pa k nam priženi, kar češ.“

„Na mojem domu je treba kmeta. Takega jaz nečem, da bi v gosposki suknji hlačal okoli hiše, pa da bi ga ljudje vikali, in bi še jaz ne mogel govoriti ž njim, kakor z vsakim človekom. Pojdite mi v kraj z gospostvom! Moj oče je bil kmet in zet moj bo kmet; kdor poleg česar drugega prinese najprej trdno delavno roko, kdor se bo v ponedeljek oblačil drugače nego v nedeljo, tak pride pod mojo streho, pa je amen besedi!“

„Smrekarja je podstavilo kmetstvo, kaj ne? Iz zemlje si izril stotine in stotine denarja!“ reče žena zabavljivo.

„Baba, ti govoriš, kakor veš. Kmetstvo ne redi, ali živi pošteno; drži se ga, kdor ga imaš. Iz dežja je dobro, če ima človek pribežati kam pod streho. Pri trgovini človek kolne, pri kmetstvu pa moli.

Smrekar je znal kleti in moliti, in zato se je podstavil, baba!“

„Tako rajši vzameš takega, ki ti bo na starost v zobe gledal?“

„Jaz svojega zeta ne bom nikoli ničesar prosil, če Bog da. Povedal sem ti, da ga nečem, ki bi v petek suknjo nosil in bi ga starci vikali. Molči!“

Ni se dalo več govoriti o tem ženinu. Vsi drugi niso bili materi po volji, hči se ni hotela oglasiti za nobenega, katerega bi bil oče rad imel; predpust je minil. Ljudje ki so pričakovali ženitvanja pri Smrekarju, so se zmotili tudi to zimo. Snubači so bili ali razžaljeni ali žalostni, in vse je ostalo, kakor je bilo.

XII.

Sneg je skopnel, prišla je pomlad, pšenica po polju je zelenela, rastla, vretenila se v klasje ter naposled orumenjala, bila požeta in omlačena.

Smrekarjev Anton je imel v vrečah dva visoko nadeta voza pred vežo. Namenjen je iti v mesto na trg.

„Janez je bolan, ne bo mogel iti s teboj; koga drugega dobodi,“ reče mati Smrekarica, gledaje, kako mož na vozu po vrečah hodeč tuintam kaj popravlja in prelaga.

„Vrag še take hlapce!“ — se zahudi Anton — „kadar ga je treba, pa je kilav. Koga čem dobiti? Povedi mi človeka, da bi mu bilo upati.“

„Glej, tam-le gre Brašnarjev Štefan. Vprašaj ga, morebiti on utegne iti z enim vozom, z enim pojdeš pa sam.“

„Ta bi bil dober. — Štefan, stopi malo sem, stopi!“ Štefan se približa. Smrekarjev Anton izvleče

mehur tobaka iz žepa ter mu ga ponudi z voza:
„Na, natlači!“

Štefanu se zdi malo čudno, da je Smrekar danes tako prijazen in mu ponuja tobaka.

„Pojdete še nocoj?“ vpraša Smrekarja, ko zažge pipo.

„Do pol poti bi še nocoj rad šel, pa hlapec mi je zbolel. Kaj boš pa ti, kaj kmetoval?“

„Nimam ničesar posebnega, postoril sem že, kar je bilo velikega.“

„Ali utegneš iti dva dni z doma?“

„Da bi z Vami šel namesto hlapca? Zakaj ne, rad, če hočete,“ odgovori Štefan.

„Prav je. Vsakega nečem jemati s seboj, tebe pa rad vzamem. Stradal ne boš po poti niti žeje trpel, kadar boš vozil z menoj; za drugo že narediva, da bo prav.“

„Čez koliko časa se bo treba odpraviti?“

„V mraku zapreževa. Le pojdi zdaj domov in preskrbi, kar imaš, ter potem k meni pridi, da kaj ugrizka dobiva, pa da splakneva grlo, predno poženeva,“ reče Anton.

Ko je zašlo solnce, so bili v oba voza napreženi po trije in trije konji. Smrekar zamaje z dolgim bičem, konji se upro in kolesa se začno premikati po tiru. Mati Smrekarica, ki je s praga gledala za vozema, reče, da Štefanu, ki je šel s poslednjim

vozom, bič in vajeti prav lepo pristujejo, in da bi bil čeden voznik na vsaki veliki cesti.

„Škoda je, da ne bo nikoli vozaril, ker nima s čim. Njegov oče, ki mu je vse zabil, je vreden, da bi skozi šibe dirjal!“ — pritakne star sosed, ki je mimogrede pri Smrekarici postal, ker njemu je bila govorjena ona pohvala Štefanova.

„Bog ve! Pridnega človeka Bog zmerom vidi“ — reče žena.

„Kakor je že! Vidi ga, ali videti mu ne da“ — odgovori starec z nasmehom ter pokaže s prsti, kako se šteje srebro.

Franca je imela v veži opravek. Slišala je, kaj govori mati z onim možem, in vesela je bila.

XIII.

Drugi večer pozno sta ustavila Smrekar in njegov pomagač Štefan iz mesta domov grede v kmetski pricestni krčmi, da bi konji zobali in pili, ter sama tudi „malo rdečega videla,“ kakor je dejal Smrekar, ki je bil ta dan nekaj bolj beseden, zakaj dobro in lahko je bil prodal.

V krčmi je bilo mnogo voznikov in kmetov okoli več omizij; vendar tistih, s katerimi je Anton posebno rad govoril, nocoj ni bilo, ker so bili že odšli. Zatorej sede s Štefanom malo bolj na samo, tjakaj na ogel v kot.

„Le pij, kolikor moreš; vsega ne zapijeva, kar imava, hvala Bogu,“ reče Smrekar, ko sta imela najboljšega vina pred seboj.

„Klobukov nama ne vzemo,“ reče Štefan.

„Bog me, da ne! Glej, pečenino nama nese. Reži, saj ne bomo vekomaj živeli.“

Smrekar je sam nocoj tudi precej pogosto pil. Jezik se mu vedno bolj in bolj razvezuje; Štefan ga ni še nikoli videl tako prijaznega poleg sebe.

Pripovedoval je razne reči iz prejšnjih let: kako je počasi obogatel; kako je srečno kupčeval tuintam; kako so ga po mestnih magazinih gospodje izkušali prekaniti, pa se jim ni dal, in več takega.

„Ti nisi neumen, fant!“ — reče Smrekar Štefanu. — „Zdaj te res vije, pa počasi prideš naprej. Kmetstva se drži, tvoje zemljišče je dobro; pa tudi trgovstva bi smel poskusiti po malem, kadar si malo opomoreš; to je dobro, brez njega bi ne bilo Smrekarja, kakor je.“

„To želim že od nekdaj. Takoj drugo leto si kupim konja,“ odgovori Štefan.

„Dolg plačuj, pa lesu zapiraj za seboj, pa boš lahko hodil po vsem svetu in ljudje te bodo radi imeli. Pošten si in moraš tudi ostati. Jaz tvojega starega nimam posebno na dobrem, a tebe imam jako rad in kadar ti bo velika sila, oglasi se pri meni. Na!“

Štefan prime za roko, ki mu jo je pomolil Smrekar in reče: „Vi ste dober mož. Denarja Vas ne bom prosil ter ničesar drugega. In če me boste slišali, Vam storim, kar si morete misliti, da Vam stori živ človek.“

„E, kaj boš! Jaz ne iščem ničesar. — Zmerom ne bom. Ni se mi treba ubijati po svetu. Lahko bi ležal doma v senci, sama navada človeku ne daje miru. Kadar dobodem zeta v hišo, menim, da bi

malo popustil to trgovstvo. Staram se, pa ni dobro, če si človek vedno in vedno utrjuje spanec.“

„Ni treba Vam toliko trpeti, storili ste zase že zadosti.“

„Res je tako. — Ti si pameten, kaj meniš, katerega zeta naj vzamem? Kateri bi bil najbolj pravi?“

Štefana zalije rdečica ob tem vprašanju, gleda predse v kozarec, molči nekaj časa, pije in reče malo boječe: „Vzemite zeta, ki ima Franco rajši od vsega drugega, ki Vas ima v čislih, kakor očeta in ki bo materi stregel na starost, kakor pošten sin.“

Smrekar, ki je bil že malo vinski in dobre volje, se nasmehne, izpije kozarec vina in vpraša: „Kateri je tak, kateri?“

„Vam treba zeta, ki je pošten, da mu ne more noben človek očitati . . .“

„Vse res, takega bi jaz rad. Pa nekaj denarja je spodobno in mora biti. Voda, tudi čista, se ne vzame s čistim vinom, samo voda z vodo, vino z vinom; sicer je pijača le za žejo.“

To Štefana malo popari; ali misli si: zdaj-le je lepa prilika, morda je ne bo nikdar več take; torej naj velja, kar hoče.

„Jaz nimam denarja ne imovine, pa obojega si upam pridobiti; a ne podam se nikomur in ko bi se dalo menjavati za vse, kar smo in imamo, ne menim se z nobenim . . .“

„Pamet imaš; jaz sem bil v tvojih letih in sem še zdaj tak. Vsak človek je sebe vreden.“

„Pošteno Vam govorim, oče sosedov, vzemite mene za zeta, nikdar se ne boste kesali, do smrti . . .“

„Oh!!“ zavpije Smrekar, pa ves obraz se mu izpremeni in usta se raztegnejo v zaničljiv nasmeh.

„Jaz nisem hotel, da bi kdo drug zame pri Vas govoril“ začne Štefan dalje.

Smrekar mu ne da govoriti.

„Fant! Ti si pijan!“ reče. „Ali veš, kaj govoriš?“

„Vem. Vaša Franca me ima rada in jaz njo . . .“

Ko Smrekar to sliši, plane pokonci, oči upre v Štefana, kri mu zalije obraz in naglas zavpije:

„Lažeš, berač! Poberi se mi, da te videl ne bom. Izpred oči! Ako ne . . .“

Ljudje od drugih miz so umolknili in gledali razdraženega Smrekarja. Štefan je spoznal, da je delal preneglo, nekaj časa ni vedel kaj storiti, hitro pa je čez malo hipov vstal, položil za račun na mizo nekoliko desetec ter naglo odšel.

Smrekar prime Štefanov denar na mizi in ga skozi odprto okno vrže ven v temo. Potem sede, kolne in poln kozarec vina izlije v se.

XIV.

- K**metje in vozniki obsujejo zdaj Antona.
- „Kaj sta imela? Kaj ti je naredil Brašnarjev?“ vpraša eden.
- „Jaz bi skoraj vedel,“ reče drugi.
- „Jaz tudi,“ pristavi tretji.
- „Da bi se vsakega potepina sin šalil z menoj!“ se huduje Smrekar, kakor sam s seboj.
- „Vidite!“ reče prvi.
- „Ženil se je pri tvoji hčeri, jaz te reči vse vem,“ reče drugi.
- „Kaj veš?“ vpraša Smrekar.
- „Mnogo, česar ti ne.“
- „Povedi!“
- „Tako malo slepe miši sta lovila, Štefan in tvoje dekle; a tebi so bile zavezane oči.“
- „Lažeš!“ zakriči Anton jezen.
- „Ne laže ne, ljudje že dolgo govorijo o tem,“ pove drugi.
- „Ne bodi hud, da ti pripovedujem; to je samo, ker te imam rad.“

„Vina na mizo!“ zavpije Smrekar in reče takoj nekoliko mirnejši: „Ne znajo še mene. Jaz hudiča izženem iz mladih glav, pa ako še toliko časa sedi v njih.“

„Palice vendar ne, Anton! Te megle se razpode še vse lepše. Svojega dekleta ne smeš pretepati! Ona ni, da bi jo dolžil; on ji je malo sesvedral pamet, pa se že zopet vse zamaši izlepa.“

Tako je govoril star kmetič, ali Anton je dejal:

„Vsak po svoje; jaz že vem, kaj imam storiti. Vsem vam zavežem jezike. Zakaj niste poprej raztegnili ust in me ni povedali, hudiči! Po zobeh nositi mene in mojo hišo, to zna baš vsaka baba. Ali ste vi možje? Pa samo, da vem! Videli bomo, kdo bo nosil greben, ali mi stari ali mlada semena! — Daj vina!“

Krčmar in kmetje so razumeli porabiti Antonovo jezo. Vedoč, da nocoj plača vse, so pili, kolikor je kateri mogel. Nekateri so se mu izkušali prikupiti s tem, da so mu bolj nadrobno razpovedovali, kako se govori o tej stvari; drugi so ga tolažili ter mu zabičevali, da ne sme kaznovati hčere, nego naj jo kar najhitreje more, da možu, in tako bo vse pri kraju.

Pozno ponoči je že bilo, ko Anton plača, ukaže napreči, dobi pri krčmarju hlapca, da bi šel na Štefanovem mestu z drugim, zdaj praznim vozom, in zapodi proti domu.

Kmetje okrog njega so se ga bili vsi nalezli. Samo on se nocoj ni mogel popolnoma upijaniti, čeprav se je hotel. Grizlo in jedlo ga je znotraj in nedolžni konji, ki so morali v največjem diru teči proti domu, so čutili gospodarjevo jezo ter niso mogli uteči njegovemu biču.

XV.

Anton se je že bližal svoji hiši in je videl, da imajo še luč spodaj v družinski stanici. Da bi svetili še tako pozno, ni bilo navada. Njega sicer niso pričakovali.

„Baš prav!“ misli Anton in z voza skočivši glasno potrka na vrata. Mali hlapec pride iz hleva in izpreza konje. Sama mati Smrekarica pride odpirat vrata. Opravljena je popolnoma, sveča, ki jo drži v roki, kaže objokan obraz; moža ne pozdravi z nobeno besedo, tiho mu sveti po veži v stanico. Tam dene svečo na mizo, molče postavi tja mrzlo večerjo z vrha peči in sede v kot na klop. Kaj in kako je mož nocoj zvedel, to ve že tudi ona. Eden sosedov je bil iz one krčme prišel pred Smrekarjem v vas in ženi prinesel to novico.

Anton vrže jezno kožuh, ki ga je imel na vozu, na posteljo, postavi bič ob steni, klobuk obesi na klin — pa tudi ne govori ničesar, ne sede k večerji kakor sicer, ne pogleda nekega denarja, ki

leži na mizi, nego jame hoditi po hiši gori in doli in postrani pogleduje ženo, ki v strahu čaka, kaj bo.

„Biljak je prinesel vrniti denar, ki si mu ga bil posodil. Spravi ga z mize,“ reče Smrekarica s tihim, plahim glasom.

Anton poseže po mizi, pograbi papirnati denar in ga vrže po tleh.

„Kje je Franca?“

Žena se zgane; to vprašanje je bilo tako ostro, kakor ga je pričakovala.

„Franca spi,“ odgovori mati.

„Ponjo pojdi!“

„Nocoj ne.“

„Jaz pravim, da hočem še nocoj govoriti z njo, zdaj-le precej. Pojdi!“

Žena pokrije z opasanim belim zastorom obličje in začne jokati.

„Tudi ti nečesh več slišati! Kaj, ko bi se ti na starost kaj prigodilo!“ reče Anton ter postrani pogleda po biču. Takoj poprime svečo in gre trdo stopaje iz izbe, po veži v stanico, kjer je navadno spala hči.

Mati, ki je morala najbolj vedeti, da je nocoj ni tam, nego da je pred očetovo jezo skrita v gorenji sobici, se ni premeknila z mesta. Mož pride nazaj, stopi s svečo pred ženo. Ona je vedela, kaj pomenja to molčeče vprašanje.

„Anton!“ — reče žena jokaje — „jaz sem te še malo prosila vsa leta, kar živiva vkup. Za Boga te prosim, pomiri in premagaj se nocoj, ker si jezen. Lezi, jutri boš govoril ž njo — tepsti je ne smeš!“

„Tedaj ti veš, kaj mi je! Ti si vedela poprej! Ti si ji pomagala pečati se z onim“

„Bog, ki me bo sodil, ve, da mi ni bilo znano, če ima Franca kak zmenek ž njim.“

Anton postavi svečo zopet na mizo in začne, roke na hrbtu držeč ter predse napol v tla obrnjen, hoditi gori in doli. Žena se oddahne.

„Vsak berač naj mi pride in mi v zobe pove, da se bo ženil v mojo hišo. Kaj mi je bilo, da mu nisem raztolkel čeljusti! Čakaj, dete, jaz te naučim, kdo je gospodar, koga je treba vprašati, predno se kaj govori.“

„Tepsti je ne smeš!“ izpregovori žena plašno.

„Če ne bo taka, kakor hočem jaz, raztepem tri palice na njej. Saj veš, da je nisem še nikoli. Naj bo kakor gre; naj ve, kdo je njen oče!“

„Ti si bil tudi mlad.“

„Bil; pa svojemu očetu sem še danes hvaležen, da sem moral delati po njegovi volji. — Ali je to lepo, da ljudje mene in tebe nosijo po zobeh zaradi njene neumnosti? Ali je bilo treba tega, da me je bilo danes sram med ljudmi, da nisem vedel kaj reči, zaradi nje? In, ali veš, kaj lahko iz tega pride, kaj?“

„Kaj si boš to —“ žena prestriže možu besedo.

„Če jo hočeš dati prvemu beraču v torbo, daj jo, kadar že mene več ne bo. Dokler bo pa gibal moj mazinec, bosta plesali obe, kakor bom godel jaz, veš!“

Rekši začne Smrekar pobirati denar, ki ga je bil prej v jezi vrgel po tleh.

„Le pojdi spat!“ ukaže čez nekaj časa ženi. „Če si jo nocoj skrila, naj ti bo. A jutri zjutraj jo hočem imeti predse. Potlej že naredimo, da bo vsej tej stvari hitro konec.“

Kmalu potem je v Smrekarjevi hiši ugasnila luč. Mirno je spalo po vasi vse, le mati in hči, ki ju je vse blagorovalo, da sta srečni, nista mogli zatisniti oči. Grenko pričakovanje drugega jutra je težilo obema srce: ena se je tresla in bala očetove jeze, drugi ni spati dala materina ljubezen in moževa ostrost.

XVI.

Smrekar je bil vaje vstajati zgodaj. Zbudil se je zjutraj ob isti uri, če je šel spat ob devetih ali po polnoči, če je legel popolnoma trezen in spočit, ali če malo vinski in utrujen. Po njem so se morali ravnati vsi drugi, razen matere Smrekarice, ki je smela spanec podaljšati za pol ure, ako se ji je zljubilo, pa samo, odkar je bila hči Franca toliko dorastla, da je imela vse gospodinjstvo tako v rokah, kakor ona sama.

Tudi jutro po tem večeru je bil Anton vstal ob svoji uri, zajtrkoval po stari navadi malo brinovca in šel iz hiše v hlev pogledat h konjem, če imajo krme, če so v snagi itd. Po veži gredoč je videl hčer v kuhinji, pogledal jo, pa tiho šel mimo nje. Prišedši nazaj je celo stopil v kuhinjo, iz velikega ognja, pri katerem je Franca kuhala kosilo, vzel žareč ogel za pipo, ter molče zopet odšel, tako da si je mati, ki je ravno stopila iz hiše, mislila: ne bo take sile ne!

Mati je bila že namenjena, hčeri očitati in izpovedati jo, da se je tako zelo mogla spozabiti ter začeti neumno ljubezen z Brašnarjevim Štefanom. Pa ko je videla blede hčerin obraz in sled prečute noči in solz, se je prestrašila in je prav ljubeznivo govorila ž njo o vsakdanjih kuhinjskih in gospodinjskih rečeh.

Ob poluosmih je bilo kosilo. Mati si je posebe kuhala kavo; oče in hči sta navadno rajša kosila krepke jedi z družino. Danes hčere ni bilo pri mizi.

„Kje je Franca?“ vpraša oče.

Mati pove, da je zunaj, da ne more jesti.

„K mizi se pride k molitvi, naj se je ali ne je,“ odgovori Smrekar jezno, in takoj potem Franca pride. Med kosilom, ki ga je hči prav malo in prav posiljeno pokušala, ni oče govoril ničesar.

Ko je bilo dokončano, vsak hlapcev, naredivši pol križa, malo s prsti popravi razmršene lase in nasadi klobuk, a dekle pobere žlice, sklede in kar je bilo na mizi. Potem reče Smrekar: „Le pojdite na delo!“ Obrnjen k Franci, izpregovori: „Ti ostani tukaj!“

Sama sta bila v hiši. Oče zaklene duri odznotraj. Hči sedi na klopi, blede, s povešenimi očmi, z rokami mrtvo spuščenimi v naročaj, kakor kip od belega kamena. Oče s prekrižanimi rokami stopi na sredo hiše in reče:

„Semkaj stopi predme!“

Franca vstane in stopi predenj, povzdigne pro-seče oči k očetu, pa videč, da je njegov pogled oster, strog in jezen, jih povesi takoj.

„Poklekni!“

Deklica pade na kolena ter se spusti v glasen jok.

„Kdo sem jaz?“

Smrekar mora ponoviti vprašanje, predno hči jokaje odgovori s slabim glasom:

„Moj oče.“

„Moli mi deset božjih zapovedi!“

Hči začne praviti božje zapovedi, ali pride komaj do druge in ne more dalje, beseda ji zastaja v grlu. Oče menda to vidi in reče:

„Kaj uči četrta zapoved?“

„Spoštuj očeta in mater . . .“

„Prav . . . Da boš dolgo živela in da se ti bo dobro godilo na zemlji. — Ali ti mene spoštuješ?“

„Spoštujem.“

„In me slepiš! Jaz menim, da si dobra, pametna hči, a ti za menoj natihoma sklepaš zveze z beračem, s sinom takega človeka, ki veš, da ga jaz videti ne morem. Kaj je to? Kaj bo iz tega! Drugega nima nego sam sebe in svoj prazni žep, pa se ti meniš ž njim? Kaj imaš ž njim?“

„Pregrešnega nisem imela nikdar nič ž njim,“ odgovori dekle.

„Kaj? Pregrešnega nič! Deklina, ko bi to tvoj oče slišal ali mislil, potlej bi drugače govoril s teboj.

Pregrešnega! Potlej pa pojdi, kakor je svet dolg in širok, očeta in matere iskat, v tej hiši bi ga ne imela več, ako bi to, še to prišlo! Veš, kaj govorim?“

Deklica hoče vstati s tal.

„Kleči!“ — zagrmi oče. — „Obljubi mi, da se ne boš od danes, od te ure več pečala ž njim, da ž njim tudi govorila ne boš!“

Hči se hoče okleniti očetovih kolen, ali on odstopi in reče:

„Obljubi!“

„Obetam“, izpregovori ona.

„Vidiš, kaj visi tukaj na steni?“ — reče on, kažoč na puško, ki je bila obešena nad posteljo. — „Rajši ga ustrelim, nego da bi že veš, kaj mislim. Zahvali se materi svoji, da te nisem snoči dobil, sicer . . .“

Rekši se mož obrne proti durim in izide.

XVII.

Popoldne je Smrekar kakor brez namena stal na koncu hiše pod oknom tiste izbice, kjer je spavala njegova hči.

„Pojdi sem, stara,“ migne ženi, ki je baš prišla iz kašče.

„Kaj je?“ vpraša mati Smrekarica.

„Vidiš!“ pokaže mož s prstom na tla ob zidu.

„Jaz ne vidim ničesar,“ odgovori mati.

„Ne? Menda si slepa. Tla so tod razhojena, odpadki od zida so razdrobljeni s stopinjo. Zid na robu okna je tudi zamazan. To je sled. Ponoči se je hodil pogovarjat ž njo. Da bi ga bil jaz kdaj dobil! Od danes ne sme dekile več spati tukaj. Postiljaj ji zgoraj.“

Žena pokima in zamišljena odide v vežo.

Odslej sta pazila oče in mati na hčer. Ves dan je morala biti pri domu. Oče je hodil manj po trgovstvu nego poprej, in kadar je moral kam iti, ni pozabil pred odhodom ženi zabičiti, naj bo pazna in naj ima oči povsod.

Deklica je tiho opravljala vsakdanja dela. Stregla je materi in očetu z večjo skrbljivostjo nego poprej, a govorila je malo in vesela ni bila nikdar. Z obraza ji je od dne do dne bolj ginila cvetoča, zdravje in mladost oznanujoča barva, žalost je bila razlita po njenem obličju.

Mati je poznala črva, ki jo gloje, in v srce se ji je smililo dete. S to in ono malo rečjo jo je izkušala razveseliti, molila zanjo in jokala se, kadar je bila sama. Včasih se ji je mož zdel preoster, a včasih bi bila ženica vso bolečino, ki se je iz hčere stakala v njeno materino srce, izlila v jezo do — Štefana, ki je bil po njenih mislih edini kriv, da ni bilo v njeni hiši — ne miru, miru, praznote, tišine je bilo še preveč — tistega veselo-pokojnega stanja, ki je kraljevalo doslej vedno na Smrekarjevem domu.

Neko nedeljo popoldne, ko so bili šli vsi v cerkev k nauku, in je Smrekarica sama doma sedela pri oknu ter bukve vseh svetnikov in svetnic držala v roki, je videla Štefana iti mimo okna. Hitro ga pokliče v hišo.

Ko je stal pred njo, ga začne žena oštevati in zmerjati, da more biti tako hudoben in brez pameti in premisleka delati zdražbo v družini, pa nevednemu dekletu, ki ga ne more nikdar dobiti v zakon, z nepremišljeno ljubeznijo težiti srce.

Dokler se mati Smrekarica huduje, ne odgovarja Štefan ničesar. Sedi na klopi, in z eno, v ogel

mize uprto roko podslanja glavo. Ko se žena umiri, izpregovori on:

„Res je, mati, nepremišljena je ta ljubezen. Jaz nisem mislil, kaj bo iz tega, niti da bi kaj bilo, niti kaj bi utegnilo biti, nego . . .“

„Iz glave si jo moraš izbiti, pa je. On je rekel, da te ustreli, če boš še hodil za njo.“

„To me ne straši, mati; meni bi ne bila velika izguba, če me zdaj ustreli ta ali ta. Tudi mi ne more ukazati nihče na svetu, da bi si jo izbil iz glave. Pozabiti je ne bom mogel, dokler bom živ. Tega vendar ne rečem, da se ne bi umeknil s poti, daleč stran; a ne zaradi očeta in sveta, temveč njej na ljubav. Vi ne veste in nihče ne ve, kaj sem trpel te dni, ko sem slišal, da ji je hudo, in da sem jaz kriv tega.“

Smrekarica je videla, da je Štefan težko zatiral solzo v očesu. To jo je precèj omečilo in dejala je:

„Saj jaz ti ne rečem ničesar. Poznam te, da si priden fant. Bog ve, kako bi bilo, ako bi šlo pri naši hiši po moje. Ali to vidiš sam, da ne moreš priti k nam, saj poznaš našega očeta. Jaz le ne vem, kako si mogel biti tako neumen, da si mu celo sam pripovedoval kaj takega ter ga vprašal, kar bi ti bila jaz povedala bolj izlepa! Glej, koliko sitnosti in nesreče bi se bilo odvrnilo. — Iz glave si pa lahko izbiješ vse, ako hočeš. Na svetu človek vse pozabi, samo greha ne lahko. Le pameten bodi in

sosedje bomo, prijatelji med seboj zmerom, kakor do zdaj.“

„Zmerom. Do danes mi niste rekli žal besede. Bolelo me je poprej, ko ste mi očitali toliko hudega, a zdaj sem vesel, ker vidim, da ste dobri. — Jaz ne morem in se ne upam misliti, kako se mi izteče ta reč...”

„Tako se izteče, kakor se mora.“

„Včasi sem želel, da bi tega vašega bogastva ne bilo nič, včasi sem dejal, da bi se Franca le drugam ne možila, naj jo jaz dobim ali ne, včasi pa me popade, da menim: ni mogoče in ne sme biti, da bi jo dobil kateri drugi. Tako mi vre po glavi, vem kaj hočem in ne vem.“

„To ni prav; vsega tega ni treba misliti! Kako drugo si izberi, saj jih je dosti, ki te rade in lahko vzemo.“

„Ljudje govore“ — reče Štefan dalje — „da jaz Vaše France iščem samo zaradi denarja, ki ga bo imela. To je res, denar je lepa reč na svetu, jaz bi se ga ne branil, kakor se ga nobeden človek ne brani; ali smem povedati Vam, mati, in vsem ljudem, če tudi neče nihče verjeti, jaz bi Vašo Franco vzel, ako bi ji tudi moral kupiti vse, v kar se obleče pred poroko.“

„Le po umu delaj in ne sezaj tjakaj, odkoder ne dosežeš ničesar. — Zdaj pojdi, ljudje bodo šli iz cerkve; nečem, da bi kdo vedel, da sem govorila s teboj.“

XVIII.

Ko se materino upanje, da bo sčasoma hči zopet vesela in živahna, od dne do dne ni hotelo izpolniti, jame žene skrbeti, da ne bi deklica zbolela. Vse prijazno prigovarjanje ni pomagalo. Razodene tedaj možu svoje skrbi.

„Le počakaj, zdravilo se že napravlja. Jaz vidim in vem, česa manjka dekletu, zato sem že skrbel, da bo naglo konec vsem njenim težavam,“ reče Smrekar.

„Kaj misliš?“ vpraša žena.

„Moža ji dobiti. Vse je navedeno. V nedeljo pridejo snubit, hitro udarimo v roke in vse bo pri kraju.“

„Za križ božji! Ne, le zdaj ne!“ se preplaši mati.

„Zdaj, baš zdaj!“

„Bog pomagaj! Ti si včasi kakor voda! Ne da bi premislil in počakal, rineš svojeglavno dalje in se ne daš . . .“

„No, kaj bi pa rada? Kaj? Ti, ki si modrejša od mene!“ vpraša Smrekar malo razdražen.

„Dekle naj malo pozabi, kar je bilo, potlej . . .“

„To že pozabi. Jaz sem govoril s Pogreznikom, obljubil sem, besede ne snem, če se vsi na glavo postavite. Tako je!“

Žena previdi, da so vsi ugovori bob ob steno metan in umolkne. Ali ne more se otresti skrbi, da bi se utegnila čudno raziti ta prenapla ženitev.

V nedeljo popoldne pridejo trije možje v plaščih, znamenje, da so snubači, in sedejo pri Smrekarjevih okrog mize. Bil je Pogreznikov Peter, njegov oče in stric. Domačin jim prinese vina, kruha in suhega mesa na mizo, ter govori nekaj navadnih reči o lepem vremenu itd. ž njimi. Videč, da se Franca ne pokaže v hišo, stopi ven.

Mati je bila v kuhinji, a deklica je stala na pragu. Na kamenen pokončnik naslonjena je zrla na videz brez misli preko polja.

„Gostje so v hiši, dekle!“ reče oče. „Ni spodobno, da stojiš tukaj. Pridi notri. Ali se hočeš morda obleči malo čedneje? Pojdi gori v kamro, in naglo naredi. Ali boš?“

Oče je govoril prijazno in nekako mehko, hči se ni mogla ustavljati, pokimala je in šla gori po stopnicah.

Prišedši v sobo počasi odpre predel svetlo olikane omare. Oblek je bilo tu na izbiranje, dragih in prostejših, za velike in male praznike. Včasi jih je bila vesela, a danes je oko mrtvo o vsej tej

lepoti; ne izbira, niti ne ve, kaj hoče. Pusti omaro odprto in sede na stol. Kakor trudna položi križem roke na kolena ter gleda v steno, kjer visi podoba žalostne Matere božje.

Gori po stopnicah se zaslišijo trdi koraki — oče stopi v sobico. Franca vstane. Približa se ji in jo prime za roko.

„Saj veš, Francka,“ začne Smrekar, „da te nisem še nikdar učil napak, nikdar ti še ne ukazal ničesar, kar bi ne bilo prav. Vselej si slušala rada, slušaj me še danes. Glej, midva z materjo te imava rada, rajši nego vse drugo na svetu, in storila sva ti, kar si želela, pa ti bova še. Ali naju imaš tudi ti toliko rada, da nama danes storiš veselje?“

Tako Smrekar še nikdar ni govoril s svojo hčerjo. Kaj znači: rad imeti, ljubiti, to je menda mož pač imel v srcu, a na jeziku tega ni nosil. Ta novi glas je hčer čudno genil. Prvič, kar je bila odrastla, se je zdaj oklenila očetovega vratu, in položivši mu glavo na prsi začela jokati. Oče Smrekar jo je tako nerodno prijel za ramo, da se baš ni vedelo, ali jo hoče na lahko odriniti od sebe ali pritisniti k sebi.

„No, kaj to? Čemu to? Jokati ni treba! Sile ti ni in ti ne bo, če Bog hoče. Pogreznikov Peter je zdolaj, ženit se je prišel k tebi, kakor veš. Jaz sem te obljubil, ker sem vedel, da me rada slušaš.

Obriši solze pa doli pridi in vesela bodi. Saj potrdiš, kar sem jaz obljubil?“

Deklica ne odgovori ničesar.

„Ne bodi neumna ter ne jokaj. Mati je tudi jokala, ko smo šli k poroki; pa je vprašaj, če se ji je kdaj hudo godilo? Človek ne sme biti tako mehak. Pametna bodi in poslušaj nas, ki smo stari in vemo, kaj je prav. Silim te baš ne, v mesnico te ne vlečem; a tega menda ne storiš, da bi tvoj oče na sramoti ostal in oporekel besedo! — Dovolj čedno si opravljena, niti se ni treba preoblačiti. Le takoj pridi doli. Stori mi po volji in verjemi, da se ne boš nikoli kesala. Ustavljati se ne smeš.“

Oče se obrne in pusti duri za seboj napol odprte.

Kmalu za njim s tiho stopinjo pride mati. Žena ima resen obraz, pa hčeri se zdi, da je po nagubanem licu pod očmi sled solz.

„Kaj si res taka, da ne pojdeš v hišo? Saj ne greš v pekel! Bodi z ljudmi, govori ž njimi, ker oče tako hoče, reci že, kar hočeš!“ nagovarja mati.

„Precej grem,“ odgovori hči.

„Ta-le rdeča ruta ti pristoji dobro. Deni jo za vrat.“ Dekle mater molče sluša in se opravi vse po njenem nasvetu. Potlej gre ž njo vred po stopnicah doli in v hišo.

„Franca, pojdi pit,“ pokliče ženin Pogreznikov Peter, in ji moli kupo. Deklica prime kozarec in

pomoči ustna ter odstavi svojemu namenjenemu ženinu.

„Bolj ga potegni, bolj —“ reče Petrov stric, „saj nima kosti! Vino ti da bolj rdeče lice in veselo srce. Pa semkaj k Petru sedi, da rečemo katero modro ali pa dve.“

Dekle sede k Petru ter začne na videz vesel pogovor ž njim, vtikaje se tudi v pomenke, ki sta jih imela starejša moža z očetom.

Po dolгих ovinkih so prišli do ženitve. Ko so se moške na kratko razgovorili, reče stric Franci:

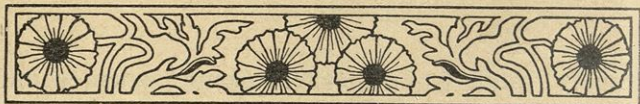
„Ni potoka brez vode, ni poroke brez žene; a kaj naša lepa nevesta poreče? Ali prikima?“

Zdaj je bilo čas odgovoriti. Njene oči se srečajo z ostrim očetovim pogledom, beseda, ki bi imela ženinu podreti vse namere, ji ostane v grlu.

„To sva se že midva zmenila. Pridni otroci vse potrde, kar očetje ukrenejo,“ odgovori Smrekar za svojo hčer.

Potem so se jeli meniti, kdaj se bo delalo ženitvanjsko pismo, in druge potrebne reči. Franca je nekaj časa molče sedela, a potem naglo vstala in odšla. Oče Smrekar je nejevoljen pogledal za njo, in da bi jo pred gostmi in snubači opravičil zaradi čudnega obnašanja, reče: Dekle je zdaj nekoliko dni slabega zdravja.“

XIX.

Tri dni pozneje mati Smrekarica jokaje reče možu: „Moj Bog, ti si kakor voda! Vse obenem bi rad. Boš videl, da se to ne izteče srečno. Franca zdaj že nič ne govori.“

„E, kaj pa bo že spet govorila, že; nič se ne boj, saj je ženska in materina hči. Prav je, da zdaj manj govori. Kadar ji začno izpadati zobje, potlej bo klepetala ponoči in podnevi, kakor vse ve babnice.“

„Kako se moreš šaliti s tem! Mene tako srce boli in vest mi očita, da bo ta zakon vendar prisiljen. Ti si jo prisilil.“

„Kaj nisi tudi ti privolila?“

„Jaz nikoli ne. Samo zaradi tebe in tvoje trmoglavosti ji prigovarjam. Pa ji ne mislim nič več; jaz ne morem videti, kaj trpi.“

„Nič ne bo hudega, nič. Jaz vem, da je tako vse prav. Ko bi bilo po tvoje, ne bil bi nobene reči začel. Kar sem se še kdaj polotil večjega, vselej si mi izpočetka branila, potlej, ko si videla, da se je

dobro izšlo, potlej si molčala. Bog je že vedel, zakaj ni dal babam hlač: srčnosti nimate nobene, vsako reč se bojite prijeti. Le molči! Jutri pojdemo pismo delat.“

Drugo jutro sta bila dva konja v najlepši voz vprežena, in Smrekarjev brat je bil prišel v praznji obleki, da bi za moža in za pričo pomagal pri beležniku pogodbe postavljati v ženitvanjsko pismo.

Ob tej poslednji uri se je Franca jela očetu ustavljati. Ni je bilo izlepa pripraviti, da bi se oblekla in šla z očetom v pisarnico.

A zdaj se oče razsrdi in reče: „Moraš! Ljudi ne bomo za nos vodili. Ne vprašam te, če hočeš ali nočeš. Jaz bom videl, če boš slušala ali ne! Pokažem ti, kaj je pokorščina!“

Mati Smrekarica se je zbala te moškeve jeze, hitro prijela hčer, kakor v svojo zaslombo, pod pazduho in dejala: „Saj bo, saj pojde!“

Po mnogih materinih prošnjah se je Franca naposled oblekla ter k očetu in stricu sedla na voz.

V pisarnici pri beležniku so možje ugibali, koliko in kako bi si ženin in nevesta zaženila imovino, kako bi otroci nasledovali iz tega zakona, in česar je še treba. Frančin stric je večkrat vprašal nevesto: „Ali ti je tako po volji?“ A ona je bila nekako mrtva; poslušala je kaj govore in kaj zapisujejo, pa slišala ni nobene reči do dobrega. „Naredite,

kakor hočete!“ to je bilo vse, kar je bilo spraviti iz nje ves čas.

Ko je bilo pisanje in pogajanje dokončano, jo je bilo zopet treba siliti, da je podpisala. Tako dolgo ni hotela prijeti za pero, dokler je ni oče skrivaj pomenljivo sunil in pogledal z ostrim očesom.

Ubogi Pogreznikov Peter, ki se je pogumno podkrižal na ženitvanjsko pismo, je bil že po navadi malo neroden v vedenju in v govoru; a danes, ko se mu je jela izpolnjevati največja želja, mu je težilo še nekaj posebnega jezik in srce, ko je videl svojo nevesto tako brez vsakega veselja, pobito, kakor bi je vse nič ne brigalo. Želel si je siromak, da bi bil namestu v ženitvanju rajši doma za pečjo, ali da bi vsaj to pusto pripravljanje in pomenkovanje že minilo.

XX.

Franca in Peter sta bila v cerkvi že dvakrat oklicana in ženitvanje se je bližalo.

Tedaj je Smrekar posebno gledal, da ni Franca šla nikamor, kjer bi bila mogla govoriti s Štefanom. Tudi je bil mož zadovoljen, ker je videl, da se Štefan ne prizadeva prihajati k hiši, da se še celo umiče. Morda je sam razvidel svojo nespamet, tako je mislil Smrekar.

Franca se o svoji ženitvi ni zmenila z nikomer. Če je kdo kaj izpraševal o tej stvari, je šla najrajša takoj od njega. Deklam in drugim je ob prvi opomnji ježno ukazala, naj molče.

Bilo je precej mrzlo megleno jutro, ko je Franca z dvema deklama prala na studencu. Dokončavši delo dene kebelj na glavo, pusti dekli še pri perilih ter ide proti domu.

Pot od studenca do doma je držal skozi majhno hosto mladih gabrov.

Bodisi, da se je bala pasti na pomrzlem ugla-jenem potu, ali da je bila vase vtopljená, gledala je predse v tla in stopala zelo počasno.

Naglo jo nekdo prime za komolec. Kakor lehka groza jo prešine, in hitro z eno roko poprime kebelj, da ne bi padel z glave, in ožrši se vidi Štefana pred seboj.

„Kaj niti soseda nisva več, da greš tako mimo mene, kakor bi bil iz devete dežele in bi se ne bila še nikdar videla?“

To Štefanovo vprašanje je bilo govorjeno z nekim tožnim, pa vendar ostrim, očitajočim glasom. Deklica menda ne ve kaj odgovoriti, a obrne se v trenotku, kar žila dvakrat trene, pogleda s solznim očesom mladeniča in reče:

„Saj veš . . .“

„Vse vem, da bo svatovanje. Vsaj povabila me boš, ne? Ali pa sam pridem, sam. Enkrat zapleševa tako, da bo vse gledalo, tako kakor se o tisti Reziki bere in o povodnem možu. Kaj ne?“

Ta misel je bila mladeniču menda zadnje veselje, zakaj z ognjenimi očmi se pripogne k njej, da bi ji videl v lice.

„In ko odpleševa,“ pravi dalje ter oko mu zatemni, „potem naposled zaučemo na vasi, saj je svet širok in dolg. — Glej! (ob teh besedah stisne Franci roko, da jo zaboli) to še ni najhuje, da te jaz ne dobodem. Jaz mislim, da bi bil vesel, ko bi

le vsak drugi dan mogel govoriti s teboj. A tega ne bom mogel videti — vem, da je greh, pa jaz si ne morem pomagati — da te bo imel drugi.“

„Ne bo me imel, on ne, drugi ne . . .“

„Kaj? Kaj?“

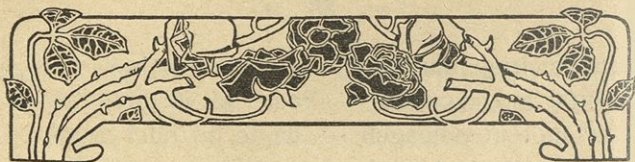
A hitro Štefanu veselo upanje, ki se mu je zasvetilo po tem dekličinem odgovoru, izpodrine druga temna misel, in pozabeljši sam sebe pravi s strahom:

„Ne, ne! — Povej, kaj ti je na mislih? Menda vendar ne . . .“

Pevajoč ženski glas se začuje blizu izmed grmovja, in preplašena izpuli Franca Štefanu roko iz roke.

„Beži, da naju ne bi videli! Morda bova še govorila,“ reče dekle.

XXI.

Priprave za svatovščino pri Smrekarjeven Antonu so bile končane. Franca je hodila ves čas tiho, nekako za vse neobčutljiva, okrog hiše, kakor bi se vse, kar se dela, pripravlja, govori in godi, nje niti najmanj ne dostajalo. Ljudje so med seboj zmajevali z glavo, oče je dejal, da se je hči vdala, da bo zopet kmalu vesela, mati pa se je spominjala, da je bilo tudi njej pred poroko grozno težko pri srcu in se je vendar pozneje vse obrnilo na dobro, in tako se je starka tolažila, če tudi se ji je hči smilila v srce in je prav pogosto jezično govorila s hčerjo o tej in oni stvari, da bi jo obrnila na druge misli.

In prišel je naposled določeni dan. Bil je malo oblačen, žalosten jesenski dan. Solnce se je sicer videlo na prepreženem obnebu, ali žarki niso bili tisti, kakor ob zorenju rumene pšenice. Hladna burja je brila čez vaške vrte in poslednje hruške tresla z

drevja; drdraje je hreščal majhen klepetec na najvišji jablani Smrekarjevega vrta, počasneje in z debelim basom pa mu je pritrkaval večji klepetec na lesniki pred Brašnarjevo hišo.

Pa Štefan ta dan ni poslušal klepetcev, ni delal — da, niti ni hotel gledat iti svatov, ki so se pred Smrekarjevo vežo zbirali in zasedali vozove, da se k farni cerkvi odpeljejo k poroki.

Pipo, ki je iz nje kadil, vrže na tla, prekorači vrt, podere plot in gre dalje ven iz vasi. Kam gre, sam ne ve.

Nad vasjo je bila hosta. Borovje in raznovrstno pritlikavo grmičje je rastlo tam. Resa je bila pokošena, tla gladka, in Štefan, ki je koračil preko hoste, z rokami na hrbtu in s pogledom obrnjenim v tla, gotovo ni gledal, kje bi se za steljo kosilo ali grabilo.

Leže čez nekaj hoda na tla, in dene komolca za zglavje. Zre v nebo, enkrat poškrtno z zobmi, trikrat se prevali in popravi, a naposled spozna, da ležišče in leža ni prida, ter skoči pokonci.

„Kaj delaš, Štefan? I, kaj ne greš svatovat?“ ga vpraša stara nagubana ženica, ki je imela s trto povezano butaro suhih drv na glavi.

Štefan ji ne odgovori ničesar. Ali kakor stisne pesti in kakor pogleda starko, je bilo videti, da bi jo najrajši zadušil, zadavil za vselej.

A vendar mu starka nikdar ni bila storila nič žalega. Ženica se ga menda zboji, zakaj hitro zavije za grm in odide.

Štefan se nasloni na staro brezo in gleda za babo. Kmalu je ni bilo videti ne slišati. Začul pa se je od daleč iz doline mili glas zvona farne cerkve. Mežnar yabi k sveti maši, po sveti maši bo poroka Smrekarjeve France.

XXII.

Koli farne cerkve je pokopališče. Po grobeh raste zelena trava in naznanja, da je v mali fari samo malo mrličev. Redki leseni križi spominjajo pozabljivosti tega sveta, ali morda, da tukajšnji ljudje stavljajo svojim dragim mrtvecem spomenike samo v srcu, ne na grobeh.

Pred cerkvenimi vrati tik vhoda na pokopališče razteza stara, že črvojednasta lipa svoje veje, kar jih ni poslednjo pomlad žalostno usehnilo, ter jih mežnar ni oklestil. Pod lipo stoje svatje in čakajo duhovnega pastirja, častitljivega sivca, ki je krstil in poročil pol fare in poznal starost in mladost črede svoje vsevprek.

„Že gredo!“ reče eden svatov, ki se je stezal čez zid.

„Fajmošter? Prav je,“ odgovori ženinov oče.

Franca je bila davi s svojo tovarišico še precej zgovorna, dasi v lice bledejša nego kdaj.

Ko vidi fajmoštra po kamenenih stopnicah stopati proti pokopališču, se zardi, zažari se ji oko in obrne se v stran.

„Kam greš?“ vprašata dve ženi.

„Hitro pridi, da te ne bodo čakali,“ reče druga.

Franca izgine za cerkvijo. Vsi menijo, da je odšla za trenutek, pa da se povrne in obstopijo fajmoštra, ki izpregovori nekaj besedi s svati in potem odide v cerkev, da bi se pripravil za maševanje.

Trenutek mine, mine drugi, France ni bilo nazaj.

Dve ženi, sorodnici Smrekarjevim, gresta za cerkev za njo, priganjat jo, naj hitro pride. Tam je drugi stranski izhod iz pokopališča. Vseh treh ni bilo nazaj.

Ministrant požvenketa, orgle zapojo, maša se ima začeti, neveste ni, žen ni! — „Kaj je to?“ reče tovarišica, in še ona hoče pogledati, kaj opravljajo tako dolgo za cerkvijo.

V tem hipu prideta oni dve nazaj.

„Nikoli nikjer je ni!“ rečeta preplašeni in prestrašeni obe z enim glasom.

„Jezus! Kaj je?“ vzkliknejo vse ženske.

Frančine matere ni bilo ondi. Ostala je bila doma in pripravljala za svatovščino, ter jokala, menda sama ni vedela zakaj.

Oče Smrekar je bil tam. Prebledel je, ko je slišal, da hčere ni, stisnil ustne, klobuk pomeknil na oči, in šel — iskat. Šli so malone vsi, ogledali

povsod, klicali, in ljudje, ki so se bili zbrali na pokopališču in v cerkvi, da bi pri poroki zijali, so prišli tudi, ter pomagali iskati daleč okrog in blizo, nekateri to in ono pristavljaje.

Maša se je brala, a svatje so bili vsi zunaj, tudi drugih ljudi nihče ni mislil, da bi šel molit; da, še iz cerkve so vreli. Naposled je ostalo samo nekaj starih gluhih bab.

Neveste ni bilo nikoli nikjer najti ne doklicati.

„Domov je šla, domov!“ Tako so ljudje ob-sodili, in tako je verjel tudi oče Smrekar.

Mož ni pogledal nobenega človeka. Sram ga je bilo in jeza ga je trla, da so ga spremétale barve. V krčmi, kjer so bili pustili vozove, je naglo napregel in se sam v diru peljal domov. Kako bi hčer kaznoval, kako bi jo tepel, tega niti misliti ni mogel, vse je vrelo v njem.

Drugi svatje so nekaj časa zmajevali, sešli se potem v krčmi, napili se, kleli, smejali se in zbijali šale, da take poroke še niso nikoli učakali.

Celo Pogreznikov Peter se je napil in naposled vesel bil, da je s staro svojo teto plesal ter s petama tolkel ob tla.

XXIII.

Doma Smrekar ne najde hčere. Misli si, predno zajde solnce, pride sama, in kaj potem! Kako bi bilo oprati to sramoto! Pol imenja, vse imenje, pa te sramote ne, tega ne, o čemer bodo treh far ljudje govorili več let.

Mati Smrekarica je letala okoli hiše in jokala na ves glas, ko je to slišala. Mislila si je, da hčere ne bo videla nikdar več, bala se je, da si je morebiti sama storila kaj žalega, da je pobegnila, Bog ve kam, in vse sosede, ki so se zgrinjale, je niso mogle utolažiti.

„K rodbi je šla kam!“ tako so se žene naposled pogovarjale, ko je nikakor ni bilo domov. Smrekarici se je zdelo to verjetno, in potolažila se je malo. Kjerkoli je vedela za kako sorodno in znano hišo v obližju in daljavi, povsod je razposlala ljudi, enega tja, enega sem, da bi pozvedel, ali je Franca tam. Vsakega je dobro plačala, vsakega je za Boga prosila, naj leti, naj brž pridirja nazaj.

Iz bližnjih krajev je kmalu od vseh strani prišlo poročilo, da je ni nikjer. Neki star mož jo je videl pol ure od cerkve; potem ni živ človek več povedal, da bi jo bil videl.

Naposled so se vrnili vsi posli, nekateri že ponoči, nobeden pa ni prinesel glasu, kakršen bi bil ustregel.

Smrekarjeva hiša je bila dva dni kraj nesreče in žalosti. Kaj je pomagalo bogastvo, kaj denar! Edinega otroka ni bilo.

Smrekar je bil prvi dan ves divji in jezen zaradi sramote, ki mu jo je hči naredila pred svetom, ker je zatrdno mislil, da se je samo kam odtegnila, pa da zopet pride, potem je bil tih, klavern, ni govoril, ni kadil iz pipe, ni jedel. Na obličju se mu je bralo, da trpi on toliko, kolikor mati, četudi ne joka.

Štefan, ki se je ljudem odtezal, je zvedel šele drugi dan, kaj se je zgodilo. Poskočil je, in prvi čut je bilo veselje, radost. Saj je bil ta dogodek dokaz zanj! Druga misel pa je bila: če je treba svet preobrniti in preplavati krvavo morje, najti jo moram, govoriti moram ž njo! Da bi morda več živa ne bila, kakor so nekateri drugi ugibali, to mu ni precej prišlo na misel, a vendar pozneje, in ta misel mu je bila strašnejša od sladkosti vsega veselja, kar ga je kdaj užil.

XXIV.

Tako je minilo dva dni.

Tretji dan zjutraj je prišla v Smrekarjevo hišo stara žena, prekupčevalka s kuretino, ki je iz mesta prinesla veselo, preveselo novico, da je Franca v mestu pri tisti ženici, pri kateri je nekdaj stanovala v svojih otroških letih, ko je hodila v šolo.

In takoj za njo je prišel Štefan Smrekarjevi materi skrivaj povedat, da je obhodil dosti sveta, da je naposled zvedel in našel, kje je Franca; da ji ni nič hudega; da bi v mestu bil rad govoril ž njo, samo upal se ni od kraja, in potem ko je hotel, mu ni k njej priti dovolila žena, pri kateri je.

Ta vest je bila Smrekarici na veliko tolažbo.

A čudno je bilo vsem ljudem, kako je Smrekarjev Anton govoril od tega trenutka, kar je zvedel, da je hči v mestu. Poprej je bil dva dni ves žalosten, potrtn in pobit; ni govoril z nikomer, ni tolažil, ni grajal plakajoče in obupne matere, ter sploh se je kazalo, da on ne more biti neobčutljiv oče.

Zdaj se stvar hitro izpremeni. Smrekarjev Anton je zopet stari Smrekarjev Anton, prejšnji oče svoje hčere, ko zatrdno zve, da je Franca v mestu pri ženi, pri kateri je stanovala, ko je bila v mestni šoli. Poprej dva dni mrtvo oko zopet oživi; poprej tihi mož zopet po stari navadi in še odločneje ter jezneje začne ukazovati in prepovedovati služabnikom in domačim. Kakor je dozdej rad na enem mestu mirno sedel in premišljal ter se samo z notranjega nemira zdaj pa zdaj zgenil in hodil časih tja, kamor ni bilo treba, časih sem, brez namena, tako zdaj samosvestno stopa in ukazuje — hujuje se na vse, in osorno kara ženo, če jo vidi jokati.

Smrekar in Smrekarica sta sama v izbi.

„Pojdi ponjo!“ reče mati.

Smrekar, ki kakor po navadi, samo jezneje, sedi za mizo ter zopet vleče iz svoje navadne srebrnokovane pipe, nekaj časa molči, a potem odgovori:

„Jaz ne!“

„Če oče ne pojde, kak ljudski tudi ne pojde!“ odgovori mati jezno.

„Sama je zamešala, sama naj zajema!“

„To ni beseda, kakršno božja zapoved uči očeta!“ reče mati.

„Kaj? Božja zapoved?“ se hujuje oče. —

„Baba, veš katera je četrt? Kaj je bilo meni tega treba? Zdaj bom v nedeljo od maše šel, pa bodo ljudje kazali za menoj. Pšenico bom meril,

pa me bodo z nagajivostjo vprašali: zakaj je tvoje dekle zbežalo od oltarja? Ako bom pil polič vina jaz pri eni mizi, bodo pri drugi mizi mežikali in dejali: to je tisti, ki mu je hči ubežala izpred poroke! In če se stari možje doidejo na cesti, poreko v govoru: eno dete je imel, pa še to ga je na smeh spravilo ter ga dalo jezikom; on mora biti velik tepec. — Veš, babnica, kaj je to? Vraga veš! Jaz ti povem, da dokler bodem živ in bo gibal moj mezinec, hočem biti gospodar v svoji hiši! Kdo jo je silil k poroki? Nihče! Zakaj mi poslednjo uro to stori, da me vsak berač in vsak malhar gleda in se mi smeje, in me je sram iti med ljudi? Pa bi šel zdaj ponjo? A potlej, kaj še potlej?“

„Ti si oče“

„Kaj oče, oče, oče! — Jaz sem bil! Ona naj bi bila hči. Zakaj ne sluša? Zakaj ne dela, kakor uči božja zapoved? Če je to storila, da je od mene pobegnila, zakaj bi jaz za njo hodil? Ona dobro ve, kje je moja hiša; ona jo je pustila, ona naj je išče. Jaz sem oče bil, bil zmerom; a ona ta dan ni bila hči. Nikdar in nikamor je ne grem iskat!“

Te besede je Smrekar govoril jezno in kriče. Mati je dozda pogovarjala samo tiho in jokaje; a na te poslednje besede svojega moža se postavi pokonci, kakor še nikdar, kar sta v zakonu, in v v najsvetejši jezi reče:

„Ti nimaš človeškega srca! Tebi se tvoj otrok ne smili, kdo se ti bode smilil? Ti imaš kamen pod prsmi. Ti si trda lesena klada in mrzel, kakor led po zimi. Bodi, kjer si in kar si, in sram te bodi vseh ljudi, ker si dejal, da te jih je sram! Jaz grem ponjo, ker ti nečeš iti ponjo, ter je nečeš imeti za svojo hčer!“

„Pojdi, saj veš kam nazaj!“ odgovori mirno Smrekar.

To pa mater v njeni ljubezni k hčeri še huje razjezi.

„Če nikoli več ne bodem videla praga, katerega prestopaš ti, neusmiljena zver, ki rojenega svojega otroka nečeš poznati“

„Pojdi naglo, pojdi!“ odgovori oče precej mirno.

„Grem!“

Rekši vstane žena in zaloputne vrata za seboj.

XXV.

Mati Smrekarica je bila oblekla pražnjo obleko, in ne izpregovorivši z nobenim človekom v hiši odšla peš, da bi poiskala in videla hčerko.

Njen mož je sam sedel v hiši pri oknu na mizo naslonjen. Gledal je za njo, dokler se je skrila za vrtom. Jezilo ga je menda, ker se ni čisto nič ozrla, zakaj dvakrat je počasno na čelo del široko roko in jo čez oči doli do brade potegnil, kakor bi hotel izbrisati vse, kar mu je rojilo po glavi.

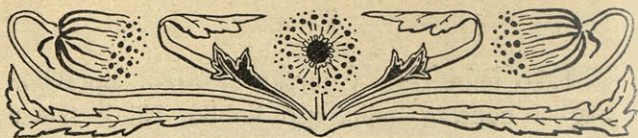
Naposled se z obema komolcema podpre v mizo, ogleduje muhe, ki plešejo po mizi, in počasno natlači pipo, potem nažge tobak in kakih petkrat iz ust puhne cele megle dima proti svetemu Boštjanu, ki je na steklo napisan na steni visel napol nag in poln pšic. Pa v pipi danes kmalu ni hotelo goreti, zato jo položi od sebe.

Nobenega dela nima v mislih, pa vendar v hiši ne more biti; ide torej ven, a kmalu pride zopet v hišo nazaj. Hlapec ga pride nekaj prašat o delu, pa ne zve ne belega ne črnega, temveč mora oditi ozmerjan.

Tako mine dan. V mraku se Anton opravi in v naglici napreže najhitrejšo kobilu. Nihče izmed poslov se ga ne upa vprašati, kam je namenjen, niti sam nikomur nič ne pove.

Zvečer je bila služabna družina sama pri večerji, nobenega domačega ni bilo pod streho, in o nobenem se ni določno vedelo, kje je. Kar hiša stoji, kaj takega ni bilo! Sicer je pregovor, da kadar ni mačke doma, imajo miši ples, pa tu se ni uresničil. Vsi posli so Franco radi imeli, in skrb, ali jo gospodinja in gospodar pripeljeta nazaj ali ne, je vezala jezike vsem, in prav dolgočasen in žalosten večer se jim je zdel. Šele potem se je začela govorica, ko je velika dekla, staro deklo zmršenih las, v sveti jezi na Smrekarja, srdito žlico ob mizo zagnala, rekoč, da je vse te nesreče, katero je Bog v hišo poslal, kriva samo trma gospodarjeva, ki je siroto silil v zakon. Ko je začela stara velika dekla jokati in pastirica ji pomagati, je mimolo vse življenje ter ugasla luč je kazala, da so se razšli spat.

XXVI.

Smrekar je bil že blizu mesta došel svojo ženo, ki je peš hodila, in kakor so kazale rdeče oči, med potjo jokala. Precej prošnje mu je bilo treba, predno je jezno ženo spravil k sebi na voz; potem je pognal kobilu, in bila sta kmalu v mestu.

Mati ide sama k znani ženi, kjer je Franca nekdanj, še mlado dekle, učeč se stanovala, in jo najde bolno v postelji. Mater je v prvem hipu uto-lažilo in razveselilo že samo to, ker je videla svojo hčer, katere, kakor se ji je zdelo, že tako dolgo ni videla, zaradi katere je pretrpela toliko bridke skrbi. Mislila je, da je samo malo bolehnna, da bode precej spet dobro ter da pojde ž njo in z očetom domov. Materinska ljubezen se je pokazala v tem, da je ženica sedla k hčerini postelji in deklico, za vročo roko jo držeč, s solznimi očmi začela karati, ker je s tem ravnanjem napravila toliko bolečine in skrbi. A ko je hčeri pogledala v obraz in videla, da je mlado lice v teh kratkih dnevih upadlo; ko je ugle-

dala solzo v dekličinem očesu in njen čuden, proseč pogled brez odgovora; ko ji je roko položila na čelo in čutila, da je žareče: je bila zopet sama mati, in prijala jo je druga velika skrb, kakršno more mati imeti pred posteljo zelo bolnega edinega otroka.

Zunaj je slišala stopinje svojega moža, in gospodinja v hiši ji tudi pove, da gre Smrekar. Hitro gre ven in ustavi moža in ed vrati.

„Jezus, sveti Kozma in Damijan, da ne bi umrla!“ reče možu.

Smrekarju se nagubano lice izpremeni in strahoma vpraša:

„Kdo? Franca?“

Ne čakaje odgovora, odpre Smrekar duri in stopi v sobo pred hčer. Pozabljena je bila vsa pridiga, katero si je vso pot izmišljal, da jo bo deklici govoril.

XXVII.

mestu sta ostala oče in mati. Hčerina bolezen je bila vedno hujša. Zdravnik je dejal, da je jako nevarna vročinska bolezen. Po treh dneh ni deklica poznala ne očeta ne matere. Bledla je in govorila mnogo o svatovščini ter mnogo drugega. Štefanovo ime je bilo vedno vpleteno v te nevezane samogovore. Mati je bedela noč in dan pri postelji z dvema drugima ženama, in imele so mnogo truda, da jim bolnica ne bi ušla s postelje. Smrekar je hodil vedno gledat, vendar dolgo ni mogel ostajati pri bolni hčeri. Spal ni, niti jedel, niti pil, niti govoril.

Vest mu je rekla: s trmoglavostjo si sam kriv, da ti umira otrok.

Zdravnik mu pove, da se nocoj razloči na smrt ali na bolje. Tisoč goldinarjev, dvetisoč, pol imovine, vse je obetal zdravniku, če dá hčeri tako zdravilo, da se obrne na bolje. A zdravnik je dejal, da je zdravje v božjih rokah in v bolj ali manj trdni naturi; da hoče vse, kar je mogoče, storiti, a

da še ni gotovo, da bi se obrnilo na dobro. Deklica je morebiti v zadnjem času mnogo duševno trpela, k temu je utegnilo priti prehlajenje, in treba se je pripraviti vsemu.

Tedaj je izgubljena!

Smrekar sede na klop v veži, kjer je z zdravnikom govoril, in sedi kakor okamenel — ne gane se pol ure, celo uro.

Njegova žena pride iz sobe. Sveti se ji nekaj upanja z obličja, ter nekako pogumno reče možu:

„Pojdi, greva!“

On je ne vpraša, kam, vstane in gre za njo. Tiho koračita po ulicah. Veselo je šumelo semtertja, ropotali so vozovi, ljudje se smejali in razgovarjali, zanja se ni zmenil nihče, in če je po drugi strani mimo šel kak človek, ki je trgovca Smrekarja poznal od trgovstva, si je mislil: ta je srečen, ta ima!

Ko prideta do cerkve, Smrekarica zavije proti vratom, in mož gre za njo.

V cerkvi ni bilo popoldne žive duše, samo cerkovni služabnik je na velikem oltarju popravljal sveče in cvetice.

Poklekneti k stranskemu oltarju pred podobo Matere božje. V svojem življenju ta dva nista še tako molila! In vera je močna. Obema se olajša srce. Mati obriše solze in se ozre kvišku k sveti podobi, a očetu pade od srca nekoliko težkega bremena, ter osornemu, hudemu Smrekarjevemu Antonu,

možu krepke volje, se udero — morda prvič po dolгих dolгих tridesetih ali štiridesetih letih — solze po rjavem obrazu, padajoč na kamenena tla.

„Meni nekaj govori, da ne umrje,“ pošepeče žena in vzdahne: „O Marija!“

Smrekar si z roko otrne oči in vstane. Takoj za njim vstane žena. Prekrižata se ter vrneta.

Sredi cerkve je stal človek. On se ni po njiju oziral, a ona ga nista videla, dokler sta prišla tik njega; potem sta šele spoznala Štefana in — obstala. Nekaj časa ni nobeden izpregovoril, potlej reče Smrekar:

„Mladenič! Ako te ima Bog rad, tudi jaz te bom rad imel.“

Štefan morda ni precej vedel, kaj te besede pomenjajo, a zvedel je, ko je dostavila žena:

„Štefan, moli še ti, da bi ne umrla, potlej bo vse, vse, kar bo Bog hotel!“

Ona odideta. Štefan obstane tam na mestu, kakor priklenjen. Kaj je hotel? Namestnika smrt neče; rad bi bil deklico namestoval; in bil bi se zaletaval v nebesa, kakor Titani v stari pripovedki, bil bi prosil in silil in zahteval, njo oteti!

XXVIII.

Bilo je po polnoči. V hiši, v sobi pri tleh so bili okrog bolnice zdravnik z očetom in materjo. Nocoj se je imela bolezen odločiti, in čakali so.

Na dvorišču je bilo več vozov. Na enem je ležal precej velik mlad človek v slami, s komolcema glavo podpiral in nemirno se metal semtertja. Vselej je vzdignil glavo, kadar so zakričala kaka vrata ali se je genilo kaj drugega.

Iz konjskega hleva, s svetilnico v roki, pride domač hlapec, mane si zaspane oči in tava preko dvora. Prišedši do onega voza obstane, odstopi dva čevlja, in z robato kletvijo vzdigne svetilnico, da bi si posvetil, kdo leži tukaj.

„Kaj te vrag trese, kaj-li, Štefan? Kaj mi slamo drobiš na Drogeletnikovem vozu ter se dolgopetiš po dolgem in širokem? Rajši pojdi v hlev; moja postelja je še gorka. Jaz ne bom več smel zatisniti očesa. Danes je tržni dan, pa je treba še ovsa dobiti ter napasti in napojiti one suhe kljuke Strženove, ki je rekel že ob štirih napreči — da bi ga zlodej

jemal! Saj groš ti prekleto izbira in izbira, predno ga človek vidi. — Spat, spat, Štefan!“

In gledaje na zvezde, reče mršavi hlapec, svetilnico povzdignivši, kakor bi si hotel po nebu posvetiti:

„Glej, gostosevci so že za sosedovo gredo, in svete Katarine kolesa ni že več videti. Ura je dve po polnoči tako gotovo, kakor si ti pijanega Brašnarja sin, če se ne huduješ.“

„Miruj in pojdi!“ reče Štefan.

„Kaj pa, kaj pa! — Povej mi ti rajši, ker se že tako lepo pozna odnekdaj, s kom si se doma sprl ali stepel, da se zdaj že tri dni tako tiho in napol skrivaje poteplješ tod okoli ter si kakor Pavliha, ko je mislil, da ga je medved snel?“

„To tebi ni nič mar.“

„Vidiš ga! Kaj nisva prijatelja? Kaj nisem pri tvojem očetu služil, ko ti še hlač nisi znal obuvati?“

V tem hipu se duri blizu velikih vrat odpro ter v vežo stopi zdravnik, gospodinja s svetilom in Smrekarjer Anton. Štefan plane z voza in naglo pristopi bliže. Ker je stal v temi, zato ga niso od luči mogli videti. Slišal je ves pogovor in kar je slišal ter kar je pričal Smrekarjev razjasnjeni obraz, kar so doktorjeve obljube zatrjevale, vse je bilo tako veselo, da bi bil zavriskal in poskočil: bolezen se je obrnila na bolje!

XXIX.

Več čevljev debel sneg je ležal po deželi. Od petka do nedelje je nepretrgoma melo in drevje po Smrekarjevem vrtu je bilo vse belo. Po vejah ga je viselo po pedanj na debelo, in kar je bilo šibkejšega drevja, se je prigibalo k tlom trudno in tožno pod težo. Smrekar je stal do rogovile v snegu sredi vrta, počasi kadil iz svoje pipe ter hlapcu kazal in zapovedoval, kako je z dolgim drogom ogrebat sneg, da se še več vej ne odčehne, nego se jih je že. Zdajinzdaj je pregazil za kakih deset korakov, posebno s kake slive otresel debelo sneženo breme, ali morda zamišljen z ного sunil kakov odlomek s tega ali onega drevesa. Vse, kar se je odčehnilo, se mu je smililo bolj nego druge krati sto goldinarjev izgube, ker sadni vrt je imel tako rad, kakor konje ali pipo.

V hiši sta sedeli mati Smrekarica in Franca. Poslednji se je poznala še bolezen, zakaj lice ni še imelo nekdanjega rdečega cveta. Odkar se je bila vrnila iz mesta, je bilo precej izpremembe v hiši in v vasi. Kakor solnce, če ga nam zakrije temna noč, se nam zdi drugo jutro mnogo lepše

in vse drugačno, tako je bila po znanem dogodku v Smrekarjevi hiši nekako vsa druga razmera med hčerjo in roditeljema. Gotovo, da je bila vso to izpremembro naredila hčerina huda bolezen in roditeljski strah, da jo izgubita. Oče namreč nikdar, niti z najmanjšo besedico, ni v misel vzel hčerinega pobega od poroke, ni ji ničesar očital; vedno je prijazneje in ljubezniveje govoril ž njo; da, celo z družino se mu je bilo izgubilo precej poprejšnje trdobe. Mati je hčer — to seve šele po več dneh — opominjala, kaj je bilo tega vsega treba? zakaj ni bolj odkrito in naravnost govorila ž njo, z materjo, da neče Pogreznikovega Petra? A vse to je bilo govorjeno z neko ljubeznijo, ki je hčeri prej izvabila skrivno solzo iz očesa nego odgovor z jezika.

Danes sedita obe, vsaka pri svojem oknu, hči šivaje, a mati ima že več minut posel s tem, da bi konec utrgane niti na vretenu svojega kolovrata našla iz krotavice ter ga zopet vdela v vretensko uho. Ko se ji naposled posreči, poseže z roko po kolesu, da bi kolovrat zopet zavrtela, kar vendar gredoč pozabi, zakaj skozi okno pogledavši na vrt reče hčeri:

„Glej, glej, s kom oče govori!“

Franca pogleda tudi skozi okno, pa se hitro obrne; zardi se v lice in upogne k šivanju. V snegu zunaj je stal Smrekar, na podrto staro jablano z ного oprt, in govoril s sosedovim sinom Štefanom.

Mati se obrne od okna in začne presti, malo z glavo kimaje, kakor je nanašalo kolesno vrtenje in pritiskavanje z nogo kolovratno preslice nizdol ali popuščavanje kvišku. Matka je gotovo med delom premišljala nekaj prijetnega, zakaj gubanci po obrazu so se nekako gladili ter na obeh plateh ustnic so se po nekoliko rejenem obrazu delale dovoljne globelce. Hči je porabila materino zamišljenost, da je zvedavo a skrivaj dvakrat pogledala skozi okno na vrt, kjer je še zmerom oče govoril s Štefanom pri podrti jablani.

„Ali sta se že kaj pogovarjala z očetom?“ vpraša naposled mati s pomenljivim nasmehom.

Hči pogleda od dela in vpraša po malem hipcu :

„Kaj?“

„I saj veš, kaj! Pogledi malo ven!“

Deklica ne odgovori.

„Saj meni smeš povedati! Kaj nisem mati tvoja? Glej, kako bi bilo lepo in prav, ako bi mi bila vselej vse povedala! Ni še nič rekel oče?“

„Nič ne!“ odgovori dekle napol tiho in sramežljivo.

Mati nekaj časa prede, potem ustavivši kolovrat in pretikaje kobilico reče :

„Vesela bodi in moli, da imaš tako pametnega očeta! Včeraj sva se menila; vse bo prav, in kakor je božja volja.“

XXX.

Dobra tri leta pozneje je bilo vse prav in kakor je bila božja volja; samo stari Brašnar ni več pil vina nego že poldrugo leto počival tam, kjer ga nihče ni več rabil za tožbe, pisma in mešetovanje.

Zopet je bil semanji dan v bližnjem trgu. Pred Smrekarjevo vežo je stal zopet voz za semenj naprežen, kakor ob dogodkih, ki so pripovedovani v prvem poglavju te povesti. Razloček je bil samio ta, da je bil vprežen drug konj in da je pri vozu stal v delavni obleki Smrekar ter se veselo smejal lepemu dvoletnemu dečku, ki ga je bil posadil na sedež, in ki je lovil njegovo pipo in bič.

„Kam pojde ata?“ vpraša mož otroka.

Deček pokaže z ročico in zajeca po svojem jeziku:

„Peljal.“

„Kam se bo peljal?“

Deček je bil naučeno besedo že pozabil, in predno ga stari Smrekar zopet navadi izgovarjati:

„semenj,“ stopi iz veže mlad mož, v katerem hitro spoznamo Štefana. Ker je bil v praznjem oblačilu, ga ni dete poznalo prvo trenutje in se je oklenilo Smrekarja, ko ga je Štefan hotel vzeti v naročaj. Smrekar se je glasno zasmel in rekel:

„Otrok ima dedčeka rajši od očeta.“

To je veselilo tudi mlado mater Franco, ki je sedala k svojemu možu Štefanu na voz. V poljubu, s katerim je dete z voza poljubljala, bila je poleg materine gotovo tudi otroška ljubezen in hvaležnost k očetu.

Vtem, ko je Smrekar zetu dajal nekaj naukov: kaj in kako je kupovati v semnju, komu je posoditi denarje in koga je terjati, je izkušala babica, mati Smrekarica, z raznimi zvijačami dobiti sinka od matere, da ne bi jokal, ko jo bo videl odhajati.

Star sosed, ki je šel mimo hiše, zamrmra: „Pa kako se zdaj vse rado ima in se ima!“

II.

Moč in pravica.

(„Zvon“, 1870.)

I.

Napoleona Prvega sijajna zvezda je zahajala. Od juga so pritiskali na Kranjsko graničarji, in po malih bojih so popuščali nekdanj zmagonosni Francozi dozdej pokorno deželo.

Zamišljen in slabovoljen je sedel kranjski graščak na Dolenjskem nekaj ur pod Ljubljano poznega večera v svoji sobi. Pred seboj je imel več pisem, pisanih v nemškem ali francoskem jeziku. Naznanjale so se mu iz stolnega mesta in od njegovih visokih prijateljev neugodne novice. „Ilirija oživiljena“ je bila zopet pokopana; velikanski duh francoski je bil strt, vračalo se je staro avstrijsko gospodarstvo, in do tega ni imel vitez F. — francoski guverner ga je bil postavil za mēra — nobenega sočutja. Bil je eden izmed malega števila onih, ki so z Vodnikom vred pred očmi imeli sicer nejasno, a boljšo bodočnost naše domovine. Bil je domačin po rodu; njegovo plemstvo ni bilo staro, njegovi očetje niso bili od germansko-frankovskih časov naseljeni med Slovence. Šele njegov ded, ki je bil od kraja preprost trgovec, in si je bil pridobil bogastvo,

si je kupil naslov in ponemčil slovensko ime, katero se je vendar med graščini podložnim ljudstvom na njegovo jezo še dolgo edino držalo njegove hiše.

Vitez F. (vsega imena ne pišem zaradi njegovih še živečih potomcev, in zlasti, ker ga stvari treba ni) je bil izobražen mož, kakor jih je bilo tačas med njegovimi vrstniki malo. Čital je mnogo francoskih pisateljev iz predrevolucionarne dobe, kar je imelo velik vpliv na njegovo mišljenje, in obudilo mu zlasti veliko spoštovanje do vsega francoskega, odkoder je mislil, da pride vsemu svetu nova doba omike. Napoleon je bil njemu izrastek francoske velikosti, in kakor je tačas povsod imel častilce, je bil tudi F. eden njegovih častilcev. Padec tega velikana ga je genil torej globoko.

A tudi druga stvar mu je delala skrbi. Preveč je veroval v stalnost in gotovost tega, kar je želel po svojih nazorih. Videč začetek, je veroval tudi v zvršetek. Zatorej ni samo z veseljem prevzel dane si časti okrajnega mēra (župana), nego nikjer in nikoli ni skrival svojih misli. Bil je torej pri starem uradništvu počrnjen za slabega Avstrijca, in to bi mu utegnilo zadajati zoprnosti in sitnosti. V tem premišljevanju je bil, ko naglo stopi njegova žena v sobo.

„Graničari gredo!“ reče ona prestrašena.

„K nam? Po kaj?“ A tudi on izpremeni lice in hiter odgovor na svoje si vprašanje mu šine

skozi glavo. Morebiti ga je že kdo obtožil? Morebiti ga hote zapreti? Vendar ne! Dejanstveno ni pregrešil ničesar.

„Kdo ti je to rekel? Pač ne bo res! Vojaštvo gre po cesti, dobro četrť ure v stran hoditi nimajo nobenega namena niti časa.“

Ona mu pomoli odprt listič. Bilo je nemški pisano naznanilo, da pridejo trije c. kr. častniki in deset mož še nocoj na večerjo v grad.

„Kaj hočem! Mesa ni dovolj v hiši, danes je sobota, prepozno je koga poslati ponje, in morebiti ga niti dobiti ni, in tako pozno! Ura je že devet. Bog ve, kaki ljudje so to, moj Bog!“

„Stori, kar moreš,“ odgovori on ter nejevoljen gre skozi okno gledat v črno noč, ali se morebiti že bližajo neprijetni pozni gostje. Žena je šla v tem po stopnicah doli in je v naglici sklicala ženske posle na delo, pripravljanje in pomaganje.

Gori na kurjih gredeh, kjer so pri petelinu kimale kokoši, ne pričakujoč smrtne ure, so se prikazale luči in deklina debela roka je posezala v perutninsko večerje krdelo. V kleti je prestrašena smuknila miška izpod nenadno obiskanega vinskega soda. A v konjskem hlevu so trije hlapci sedeli na jaslih, zvečili tobak in rekli:

„Kaj hudiča, da soldat ponoči prihaja! Saj je pri cesti več gosposkih hiš!“

II.

Pol ure, in še pol je bilo prešlo. V najlepši sobi malega gradu — posebno lepih sob sicer ni bilo — je bilo pogrnjeno za večerjo častnikom. Spodaj v družinski izbi so bile vse priprave gotove prostim vojakom, ki so bili naznanjeni. A nikogar še ni bilo.

Zadovoljna, ker so bile vse težave premagane, je hodila gospa, slovesneje nego navadno oblečena, okoli mize, popravlja je tu in tam.

Še prijetna žena. Stara šestindvajset let, sicer malo nizka, toda polnega telesa, gladek, bel obraz, velike žive oči je imela — nič podobe, da bi to bila soproga čisto nič lepega, koščenega, petnajst let starejšega gospodarja.

Zakon teh dveh je bil navadne sreče. Včasih je bil majhen hišni razpor, ali ni trajal dolgo. On je bil precej strasten mož, ona je imela malo svojeglavnosti, a vselej se je o pravem času upokorila možu. On se je ženil iz ljubezni do nje, in ona je mislila, da ga ima tudi zelo rada. Saj jo je bil

povzdignil k sebi, ne gledajoč dobička, ker njena rodovina ni bila bogata. V samostanu vzrejena, je bila zelo pobožna, morebiti ne toliko iz nagona, nego iz naravnega vzroka, ker ji je bila potreba, srce, ki ni vse viselo na starejšem možu, ki ni poznalo materine ljubezni (otrok nista imela), napolniti s kakim drugim čutom. Možu je bila zvesta; nezvestobi niti prilike ni bilo, ko bi je celo pobožnost in dolžnost ne bila vezala.

Spomini njene mladosti — v vsakdanjih skrbih — so bili že pozabljeni.

Čuj, na dvorišču se zasliši žvenket jezdecev! To so bili gostje. Gospodar jih sprejme; po stopnicah se jim posveti.

Štirje častniki so bili, čisto sami; naznanjenih vojakov ni bilo ž njimi.

Gračaku je bilo to zelo neprijetno. Ljudje so bili osorni, niti imenoval se mu ni nobeden. Ropotali so s sabljami po stopnicah gori, kakor doma, in gospodinjo pozdravljali kakor stari znanci. S precej neprijazno vljudnostjo ga eden poprosi, naj da konjem dobro postreči. Odide, da bi bil tem ljudem izpred oči.

Ko pride iz hleva nazaj v sobo, jih najde okoli mize. Ob kratkem se imenujejo. Da-si častniki v graničarskem polku, so bili vendar trije nemškega rodu, a vsi so govorili edino po nemško. Izmed imen si je zapomnil baron samo eno, ime najmlaj-

šega lajtnanta, ki je sedel tik njegove žene in s preširno lehkoto lakat svoj na ročo njenega stola naslanjaje vedno govoril vanjo, ako ni jedel ali pil. Bil je lep mož.

„Gospod lajtnant je prejšnji moj znanec iz mesta,“ reče gospodinja svojemu možu, ki se ni nadejal tega hitrega prijateljstva.

Baron sam ni vedel, kaj je nato odgovoril, a jezen je bil, da bi bil izmetal vse goste. Ali vojaki so bili, ter njemu se je bilo posebno bati.

„Lepi časi so bili,“ reče lajtnant, in pripoveduje gospe o nekem plesu, o nasprotnem stanovanju in več stvari, ki niso bile vsem razumne. Gospa je bila rdeča, toda poslušala je vidno rada.

Govor je bil živahen. Vendar z gospodarjem so malo govorili gostje, ki jim je vino izvrstno ugajalo; dostikrat mu niti odgovarjali niso, ako se je hotel vtikati vmes.

Pilo se je mnogo.

Kakor slučajno se zunaj pred sobo na prehodih snideta mladi lajtnant in eden njegovih tovarišev. Hišna, ki je prej služila v mestu in razumela tudi jezik, je odslanjala tiho vrata svoje izbe v kotu, in radovedno gledala, kakšni so ti vojaki. Saj mlade častnike rada ogleduje vsaka ženska. Čula je pogovor.

„Kako ti je po godu ta ženska?“

„Dobra bi bila. Žal, da jo ima tak bedenj! Ali odkod jo ti že od prej poznaš?“

„Ha, jaz sem ji pisal zaljubljena pisma, ko se ji še sanjalo ni, da mi bo kdaj v tem gnezdju vino točila! A ni še pozabila tega. Stavim, da me ima še zapisanega. Prokleta me jezi, da ne morem tukaj ostati,“ reče lajtnant.

„Zakaj ne?“ odgovori tovariš.

Med pogovorom sta prišla na drugi konec; tam pogovorita še tiho, da hišna že ne more ničesar slišati, a naposled si smeje stisneta roke in se vrneta v sobo.

III.

Lako pozno je že bilo, ko so častniki vstali. Starejša dva sta malo omahovala na nogah, zakaj dosti čaš vina je bilo minilo pri tej mizi.

Gospa, ki je bila šla dalje časa ven, pride s prijazno ponudbo nazaj, naj gospodje ostanejo nocoj tu, noč je temna in pot je slaba. A rečejo, da jim to ni mogoče, ker je treba jutri zgodaj biti pri bataljonu. Samo najmlajši lajtnant se ne brani ničesar in po kratkem spogledu s tovarišem, s katerim je govoril prej, reče:

„Meni ni dobro. Jaz ostanem do jutra tu. Opravičite me.“

Hišnemu gospodarju nikakor ni bilo ljubo. Čakal je že komaj, da bi se izgubili ti tovariši, ker prijazni nikakor niso bili; da, celo vinjeni, začeli so bili zbadati njega in njegovo francozovanje. Videl je, da se je bil res nekdo potrudil, njega natanko popisati tem vojnim možem, ter zdelo se mu je, da njegovo vino uničujejo skoraj bolj iz

maščevanja nego iz iskanja njegove gostoljubnosti. Ali bil je mirne krvi, in rekel je lajtnantu, da ga veseli, ako si vzame na službo vse, s čimer mu je mogoče postreči. In baš tega gizdavca bi se bil najrajši iznebil. Nesramno lehkotno se je vedel ženi, katero je bilo prej zadelo že več kaznovalnih pogledov tihega gospoda soproga, ki danes svoje žene in njenega obnašanja ni razumel.

„Bo skoraj bolje, da gremo peš,“ reče eden izmed častnikov, ko so bili na dvorišču. Po kratkem razgovoru je bil ta čuden nasvet sprejet. Graščak je dal dva svoja hlapca, da sta vedla konje pred njimi. Oni trije pa so še precej dolgo stali v mrzloti na dvorišču in govorili ter se grohotali. Dva druga hlapca sta stala s prižganimi smolnatimi plamenicami, da bi do ceste spremila gospodo.

„Čujte gospod F.,“ reče naposled eden častnikov graščaku, ki je že malo nepotrpežljiv stal pri njih, „Vi bi nas morebiti malo spremili. Vsaj čez to grmovje. Čujemo, da ste spremljali tudi francoske goste, ki so bili pri Vas.“

Gospodar se temu nepovoljnemu pozivu ni mogel ustavljati, posebno, ker se je zadnje sklicevanje nekako čudno zatezalo. Napoti se ž njimi, meneč, da bode dovolj, ako pojde kakih trideset ali petdeset korakov. Pijani najstarejši častnik ga prime kakor prijateljsko pod pazduho in tako odidejo z dvora.

„Vedeli smo, da tudi cesarskim častnikom storite, kar ste tem prokletim Francozom!“ vpije častnik, ko so bili že precej daleč, in ga je še vedno držal za pod pazduho.

„Mislim, da se gospodje zaradi postrežbe ne bodo tožili, storil sem, kar mi je bilo mogoče. Mnogo . . .“

„A več, več morate storiti nam nego Francozom. Pokažite, da ste dober cesarščak,“ reče drugi. „Pogledite, tako prokleta nerodne ljudi imate. Naša dva svetilca sta zaspanca! Vrag ve, kam naju privedeta! Morebiti celo med Vaše kmete, katerim ste lepe nauke dajali. Ha!“

Graščak molči. Ali so ti tako pijani, ali se delajo. Položaj njegov je bil gotovo neprijeten.

„Jaz se poslovim, gospodje!“ reče, in se hoče nalahko izviti svojemu sporedniku. A bilo je vse izgovarjanje zastonj. Treba je bilo še dalje iti ž njimi.

„Pošljite ta dva človeka nazaj, svetimo si lahko sami,“ reče tretji, vzame enemu hlapcu plamenico in jo vrže po senožeti, da svital žar v belem oboku daleč pade na tla, kjer slabeje in slabeje gori ter naposled ugasne. Od drugega pa vzame svečavo sam in stopa ž njo dalje. Debelo gledata hlapca in postojita. Ker jima nobeden ničesar ne ukaže, se obrneta in mrmraje vračata. Skoraj pa obstaneta zopet in se pogovarjata, gledaje za onimi.

„Gospod F.,“ reče za nekaj časa oni, ki je nosil plamenico, „saj Vi greste z nami do našega kvartirja in izpijete kozarček na zdravje našega cesarstva ter na srečen propad Vašega Bonaparta. Brez ugovora! Vemo, da ste patrijot, ha, ha! — Zdaj pa — jaz sem že dolgo svetil, pod noge ne vidim po teh vaših kamenatih potih; nate, svetite Vi!“

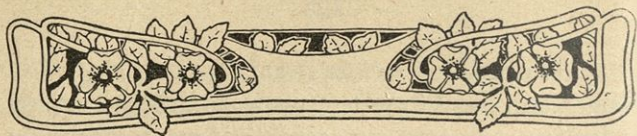
Gračaku da plemenico. Ta se od jeze trese, a ne odgovori ničesar. Vzame plemenico in sveti pred njimi.

„Zakaj se držite tako kislo, kakor bi si v nečast šteli, postrezati brambovcem svoje domovine?“ reče starejši.

To se je zdelo potrpežljivemu možu preveč.

„Gospodje, zasramovati se ne dam!“ Rekši vrže plamenico ob tla. Kratek prepir se vname, pijani častnik potegne sabljo, treznejši drug, ki je menda čutil, da je porednost prišla že predaleč, ga hoče utolažiti; — a že je bilo prepozno.

IV.

Hlapca sta se čudila, oddaleč za njimi opazujoč, da mora gospodar opravljati posel, ki je prej pripadal njima. Sicer nista bila nikakor romantične nature „zvestih služabnikov,“ ki svoje življenje dadé iz gole zvestobe in pokornosti za gospodarja; ne, klela sta ga pošteno v konjskem hlevu ali na polju, kadar ja je zaradi kake zamudnosti ozmerjal, in če se je dalo o mlačvi kakov mernik pšenice prisvojiti si ter skrivaje prodati in potem zapiti ga — lehke vesti sta imela. Vendar sta zdaj z zobmi škripala, ko sta v temi od poti stran vedno bliže častnikov hodila in vse videla. Gospodar je vendar bil eden domačih.

„Samo, da bi ti vragi onih dolgih pralic v nožnici ne imeli! Posvetil bi jim, ne s plamenico, nego s polenom, da bi hitro poti iskali in vse božje martre videli,“ šepeta prvi. Drugi tiho nekaj enakega zamrmra in pobere velik kamen.

„Ne meči!“ svari prvi.

Zdaj je bil oni trenotek, da so se ustavili. Zelo blizu je bila že cesta, videli so se ognji vojakov, ki v hišah niso bili dobili prostora, kuriti in kuhati. A hlapca nista gledala proti cesti, ne proti ognjem. Videla sta, da je gospodar plamenico odvrigel, in ker je na tleh še gorela, sta zapazila, da se mu jeza bere na obrazu. Besed nista razumela, nemško nista znala, a da eden poteza sabljo, to je bilo razumno v vsakem jeziku.

„Čakaj, hudič!“

In v tistem hipu zadene debel kamen enega častnikov na ramo; precej jim pade več manjših in debelejših preko glav, ali pred noge, ali v hrbet.

„Kaj je to!“ zavpije graščak. — To je bilo svarilo. Hlapca začneta bežati, v temi sta se njiju postavi dali razločiti, kakor dve črni senci. Eden se spotakne in pade. Preblizu poti je bil. Predno je vstal in se mogel zopet spustiti v dir, je bil s sabljo vsekan čez roko in vržen na tla. Nekdo je z nogo stal na njem, vpil, in ostrina sablje je bila prodrla njegovo debelo kamižolo, njegovo debelo srajco in kožo njegovega hrbta. Genil se ni, ker bal se je, da bi oni ne porinil. Obujal je izpovedno kesanje v grešni duši in nič ni vedel, kako, kdaj, in kdo mu je plamenico molil pred obraz, da so ga spoznali, z jermenom zvezali, s sabljami suvali ter vpili na njegovega gospoda.

Poleg svojega gospodarja je bil zdaj gnan, in začelo se mu je bleščiti. Morebiti bodo ti ljudje mislili, da je njega in njegovega tovariša naščuval gospod. In ni se motil. Iz malo besed, s katerimi ga je zmerjal gospodar, ki zdaj že ni s častniki govoril, je uvidel, da se ne moti.

A mislil si je hlapec: „Kaj si je to, če jih kakih petindvajset dobim! Gospodu pa nič ne morejo; zakaj je pa gospod?“

Ko so prišli do ceste, so zaprli hlapca v hlev. Kaj se je zgodilo, ali kaj se bode godilo z gospodom, tega mu niti na misli ni bilo. Ugibal je samo, kako bi eno roko iztrgal iz vezi in hlače podložil s slamo ali s čim drugim, da bi palico menj čutil. A ni šlo.

V.

Zjutraj so na gradu zgodaj vstali, kakor navadno, delavni posli. Hodili so okoli oglov, govorili tiho in glasno važne ter imenitne stvari. Hlapec, ki je bil ušel, je vedel svoje. Njegovega tovariša ni bilo, gospodarja ni bilo.

Hišna je stari kuharici povedala nekaj na uho, ogledavši se, ali nihče ne čuje. Stara kuharica je strašno razprla oči in usta, roke iztegnila nad glavo, kakor v bogomolju, in zavpila: „Lažeš!“ Hišna se ozre, nikogar ni blizu, a vender kuharico prime za roke in ji še nekaj pošepeta. Starka sede na stopnico in vzdahne: „Usmiljeni Jezus, komu bomo še verjeli? Kje je strah božji?“ S tihim glasom, a naglo pristavi hišni: „Za božji čas, molči! molči!“

Pobožno šestdesetletno dekle potem sedi samo celo četrť ure na stopnici in moli ter moli očenaš za očenašem in: „Ne vpelji nas v izkušňavo.“

Gospa pride. Bleda je in kuharice niti ne pozdravi; tudi ona se je ogiblje. Odide zopet v sobo. Za eno uro pride vprašat hišne, ali je —

njen mož „gospod“ že dobil zajtrk. Torej ni bila še pri njem, kakor vselej; ni pogledala po njem, ker ni vedela, da ga niti doma ni. Ko ji hišna to pove, ona ne vpraša dalje, kje je, kdaj je šel, kdaj pride. Vrne se v sobo. Tam gleda skozi okno. Hlapci govorijo za hišo. O čem? O nji? Ona posluša, posluša in — zve, kaj je. Njen mož ni prišel domov; ujet je; to noč, to noč!

Pokliče hišno, vpraša. Res je.

Kmalu potem prižvenketa lajtnant, ki je bil čez noč ostal tu, po stopnicah doli, ozira se in kliče dva hlapca, ki sta bila na dvoru. A nista ga razumela. Tudi morebiti nobeden ni volje imel razumeti ga, ker mrmraje sta obrnila hrbet in odšla. Vse se ga je nekako ogibalo. Gospodarja ni bilo videti nikjer, niti ne gospodinje.

„Kje je gospa?“ vpraša hišno, ko se vrne zopet po stopnicah gori.

Hišna odgovori, da ne ve, kje je.

„Ukažite, da se osedla moj konj. Hočem precej oditi iz te odurne hiše. A posloviti se vendar hočem pri gospe. Kje je njena soba?“

Hišna mu pokaže vrata ter odide gostov ukaz izpolnjevati, a odhajaje ga pogleda z zadržanim hudobnim smehom. Lep mož je bil res!

Lajtnant začne nalahko trkati na pokazane duri. Trka zopet. Ona se ne oglasi.

„Ana!“ kliče skozi ključalnico z najprikupljivejšim glasom. Toda odgovora ni.

„Jaz ne odidem, dokler te ne vidim,“ ponovi on.

A ker vidi, da je zastonj, se spogne z lahko-miselnim nasmehom, zaviha brke in reče sam s saboj poluglasno:

„Neumna mačiča! Ima še nekaj vesti.“

Ko na dvorišču že sedi na konju, se obrne zopet, pregleda celo vrsto oken, a razen hišne ni bilo na vseh oknih videti nobenega obraza. Nejevoljen spodbode konja in zdirja iz grada, kjer prej ni nikoli bil, kjer bi bilo bolje, da bi ga ne bilo nikoli.

A zgoraj v sobi je ležala mlada žena na divanu, zdaj vročo glavo rinila v blazinico, zdaj roke lomila k usmiljenemu Bogu, da to, kar je bilo, ne bi bilo!

VI.

Graščak se je bil šele čez več tednov zopet vrnil na dom. Težko je bilo njemu in njegovim prijateljem odbiti razna sumničenja. Zahvaliti se mu je bilo samo privilegiju svojega stanu ter nekoliko celo novcem, katere so njegovi prijatelji skrivaje potrošili za dobro rešitev te stvari, da se je izmotal brez hujše kazni.

Vendar je bil osramočen. Za to, kar je delala surova moč ž njim, za kratki sramotilni zapor, ni dobil nikakega vračila, a pravice ni mogel iskati nikoder, ker povsod, celo pri znancih, je nahajal tuje obraze. Njegovi sosedje so se ga odslej vidno ogibali, patrimonijalni uradniki v okraju mu niso imeli več prejšnje uklanjivosti; celo kmetje, vekomaj vajeni misliti, da je kazen, gosposka, ječa, in kar je še kaj nečislanega, samo za ubogega kmeta na svetu, so delali škode vesele obraze, dasi je bilo dognano med njimi, da je on izmed vseh, ki pobirajo desetino, vendar tisti, s katerim se izhajaja najlažje.

Zato je bil gospod F. zdaj nekako čudno pobit in zamišljen. Doma se je malo držal, skoraj po cele dneve je bil na lovu ali pri delavcih, ki jih je mučil bolj nego kdaj prej.

Pri tem je bilo lahko, da ni opazil velike izpremembe na svoji ženi. Povse naravno se mu je zdelo, da je zdaj tihejša; da ga ni mučila z izpraševanjem. Dasi se mu je zdela prelehke nature, da bi razumela, kaj peče njega, vendar je menil, da ga mora razumeti tudi ona. O onem večeru ni nikdar govoril ž njo, in z nikomer ne.

Prav pogodu mu je bilo, ko je dobil naznanilo, da pride njegov mlajši brat na dalj časa k njemu. Imel je vsaj nekoga, komur je lahko izlil svoj srd.

Brat je bil krepka, zdrava natura. Prej vojak, je bil zdaj imovit mlad vdovec, sam svoj in brez vsega vzroka ves krivi in nedolžni svet kolnoč, samo, da je klel.

„Ti se nisi vêdel po moško,“ reče prvo uro, ko je prišedši iz graščakovih ust natanko čul, kako se je godilo. „Za vrstjo vse štiri bi jaz bil nasadil, ali se sam dal nasaditi. To se mora še popraviti.“

Mlajši brat je tudi takoj začel gospo opaževati. Prijatelj ji nikdar ni bil. Nezadovoljen že tačas, ko je precej uboga deklica prišla za nevesto in tudi sprejela njegovo „častno“ ime vitezov F. Torej je bil zdaj jako oster sodnik.

„Tvoja ljubezniva mi nič več ne godi. Prej je človek ž njo še potrpel, imela je vsaj nekaj otročjega. A zdaj dela obraze, kakor „prosi za nas grešnike!“ Meni se zdi, da s spoštovanim gospodom soprogom ni posebno zadovoljna; niti z oči v oči nikogar ne pogleda.“

Vendar o tej stvari se ni dalo šaliti. Jezno starejši brat enkrat za vselej prepove enako govorjenje o svoji ženi, in jezen odide.

Hladnokrvno kliče brat za njim: „Počasi, počasi! Samo ognja ne!“

A sam s seboj reče: „Skoraj bomo videli, kako stvari stoje. Siromak ni imel oči, zdaj nima niti ušes.“

VII.

Tepega dne popoldne se je vračal graščak iz svojega gozda. Na robu tam je postal ter ogledoval obrezano hrastovje, na kupih pripravljeno za prodaj, ko zagleda brata, da se mu bliža.

„Nekaj bi te hotel vprašati,“ reče ta z jako resnim obrazom. „Hodijo li pisma tvoje žene skozi tvoje roke?“

„Ne. Zakaj to vprašaš?“

„Jaz sem danes eno njenih pisem vzel od hlapca, ki mu ga je bilo oddati na pošto. Ali ga hočeš?“

Graščak se zardi. „Čuj, brate, ti si prepostrežen! Tega ti ne morem dovoliti, da se vtičeš v take stvari . . .“

„A če napis slove tako-le!“ Rekši mu pismo podrži pred oči.

Jedva je graščak pogledal papir, hlastno bratu pismo iztrga in srepo pogleda. To je bil res rokopolis njegove žene, in napis je bil znan — od onega večera, ime je bilo znano. Ona dopisuje nekomu, in ta je eden njegovih sovražnikov! Z enim pote-

zom raztrga ovoj, znotraj je bilo zapečateno, nanjo namenjeno pismo, torej neprečitano; od nje ni bilo nobene vrste. Težak kamen je bil, ki se je nesrečnemu možu odvalil od srca.

„No, to je lepše, nego sem mislil,“ reče brat. „Vsaj njo opravičuje, a sleparja ne, ki gostoljubnost tvojo tako povrača. Tega poiščeva, ljubi prijatelj moj! A zato je treba, da prečitava, kaj li možek hoče pravzaprav.“

„Jaz ga ne bom čital,“ reče starejši brat.

„Jaz pač. Tako hladnega moža nisem še našel. Ti si slep,“ reče mlajši, in hipoma odpečati pismo. Čitajoč više brke, graščak mu iztrga prečitano pismo, čita, in — naposled naglo zmane papir v klopčič. Barvo izgubi z lica.

Nekaj časa ne izpregovori nobeden. Potem sede graščak na kup zloženih hrastov, obraz skrije v dlani in joka.

„Ne bodi baba! Zdaj je treba delati, precej, dokler ni prepozno. Pojdi, pohitiva še danes v mesto. Sodim, da ga dobova še. — A to se mora shraniti, to je dokaz,“ rekši pobere zgneteno pismo.

Skoraj potem sta se s počasnim korakom blizala gradu.

„Morebiti vendar sodiva napačno,“ reče graščak.

„Morebiti — morebiti! Izkaže se. Malovrednik vendar ni tako brez vsega poguma, da nama ne bi odgovoril, odločno odgovoril, kako je in odkod, da

se je predrznil tvoji ženi tako pisati in meriti na stvari, katerih ne vemo, a jih vendar slutimo.“

„Moj Bog! Ne samo sramoto, nečast in . . .“

„Zdaj molči! Storiš, kar ti veli tvoje ime in kar mlajši brat!“

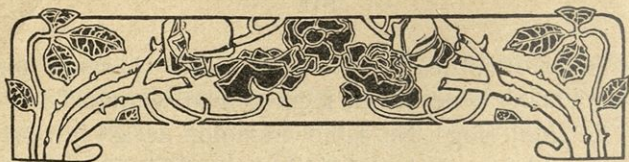
„In kaj hočem početi ž njo?“ zavpije obupno nesrečni mož.

„Nič ne počneš zdaj, prav nič! Predno se ne vrneva, je niti videti ne smeš. Tako bodi! Pojdi v svojo sobo, preskrbi, kar veš, da je treba, če se ne vrneš. Jaz bodem skrbel, da te ona tačas ne bode nadlegovala, in da ne najdeš prilike prenageliti se.“

Uro pozneje je voz z obema zapustil dvorišče. Gospa je videla voz odhajati in vprašala, a nihče ji ni mogel povedati, kam gresta. Kočijaž je pred odhodom rekel, da ga več dni ne bo nazaj, sicer nič.

Za več dni odhajati in ničesar povedati! Ženi je bilo tesno pri srcu, glava jo je začela boleti; mislila ni ničesar — a slutila je, da je nesreča in gorje utaborilo se v hišo in vanjo. Lepi časi sreče — prešli so bili, ona jih ni več vredna, zaupanja ni — niti ga ni vredna.

VIII.

Pet dni je bilo minilo, pet dni skrbi in straha. Niti gospodarja niti brata ni bilo domov, niti nobenega poročila.

Šesti dan je bilo deževno. Kakor izpod kapa je lilo z neba, ko je znana grajska kočija pridrdrala na dvorišče. Gospa je tekla doli. Kočijaž odpre vrata, z voza stopi samo brat. Nenavadno resno lice ima, temno gleda, gospe ne pozdravi.

Moralo se je nekaj zgoditi, nekaj strašnega.

„Za božji čas! Kje je moj mož?“

„Z menoj pojdite gori!“ reče svak njen.

V sobi gre trikrat semtertja, v tla zroč, a na-
posled se postavi pred njo in reče:

„Povem vam vse obenem. Ne boste imeli več prilike, za hrbtom svojega moža prejemati pisma, niti ne mladih častnikov prenočevati tisto noč, ko se sramoti Vaš soprog. Oba sta —“

„Mrtev!“ zavpije žena.

„Brat moj je umrl za svojo čast, in prokletniku, ki mu je vzel srečo in življenje, sem jaz pomagal do pravice . . .“

Hotel je še pristaviti: „A Vam Bog odpusti, jaz ne!“ vendar ni ga imel kdo poslušati, ker žena je omedlela in ležala na divanu.

Pogleda po njej, pogled brez usmiljenja, na ustnih zaničevanje. Potem pokliče služabne ljudi ter odide.

IX.

Na črno pogrnnem vozu so bili dan potem pripeljali mrtvega grajskega gospodarja na njegov dom.

K pogrebu je bilo privrelo mnogo ljudstva. Smrt, in zlasti tako nesrečna, je bila spravila vse njegove nasprotnike ž njim, vsi prijatelji in neprijatelji so se zbrali na malem pokopališču vaške cerkve, kjer je imela grajska rodovina svojo rako.

Njegove smrti vzrok ni bil še znan, vsaj gotovega nihče ni vedel, torej so se govorile čudne stvari. Kmetje, ki o dvoboju niso imeli prilike kdaj slišati in jim je nedostajalo razuma do tega običaja, so sodili po svoje in rekli: „Stepel se je bil z drugim gospodom, in ta ga je ubil.“ Ali z glavo so majali in govorili: „Če se nas kdo pijan spoprime, ni da bi dejal; a da učena gospoda ni pametnejša . . .!“

Vendar danes so bili vsi enih misli: da je rajnega gospoda „škoda“.

„Ali gospa, ta se mi smili,“ reče dobrodušna pogrebka svoji družbi, gredoč domov. „Ni je bilo pri pogrebu, govore, da je zbolela na smrt.“

„A, kakšna sila ji je. Baba je baba! Možila se bo zopet čez leto in dan, kakor vsaka,“ zamrmra postaren mož.

Vendar je bil ta mož slab prerok. Stoprv čez več tednov se je čulo, da gospa ne umrje, nego da ozdravlja.

Vaška cerkev je bila na samoti. Cerkovnik jo je obiskaval samo po trikrat na dan, kadar je bilo treba zvoniti. V mraku nekega dne je videl pri graščakovem grobu sedeti žensko, in ustrašil se je, da je odskočil. Počasi in molče se je zopet bližal, pazil in poslušal. Spoznal je grajsko gospo; govorila je sama med seboj, zdaj tiho, zdaj naglas, zdaj hitro, zdaj počasi. Pod pazduho je imela rdeč dežnik in v roki velike brojanice.

„Gospa! mrači se,“ jo ogovori.

„Res, dež gre in v dežju ga peljejo,“ odgovarja gospa, vendar ne pogleda moža. Govori še več, čudne stvari; cerkovnik ni razumel vsega. Zbal se je in hitro odšel v zvonik. A videl jo je pozneje še mnogo-krat tu, vselej enako.

* * *

In ko sem bil majhen dečak, sem poznal to gospo iz grada. Kadar smo otroci pekli od blata

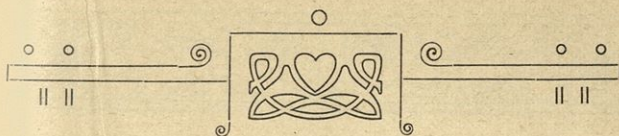
hlebce, v zemljo hišice delali in murina, božjega volka, zvali „sejat proso“ pod veliko češnjo, je korakala proti večeru mimo nas, tiho kakor senca, z rdečim dežnikom pod pazduho in z velikimi brojanicami za pasom.

„Gospa, dež gre!“ smo vpili, kadar je najlepše zahajalo jasno solnce.

„Dež gre, otroci, dež,“ je odgovorila in šla dalje proti cerkvi molit.

A mi smo mislili, svetnice v nebesih, o katerih so nam pripovedovale matere, so menda take, kakor je grajska gospa.

III.

Telečja pečenka.

Obraz iz našega mestnega življenja.

(„Slovenski Narod“, 1872.)

I.

Gospod Bitič je stanoval že mnogo let v mali izbi v hiši mestnega mesarja Kriva. Njegov posel je bil najlažji ali najtežji na tem svetu, kakor že hočemo soditi: Bitič namreč ni imel za Boga opraviti ničesar drugega, nego-li potratiti prazni čas, ki je od jutra, kadar iz ženske porojeni slabi človek slabe volje zleze s postelje, pa do večera, ko mrmraje zopet zleze v posteljo. In Bitič je spal kakor polh, spal od zgodaj do poznega. To je bilo morebiti krivo (vsaj Eskulapi govore tako), da je Bitič vedno čemerren, nezadovoljen, kisel obraz nosil po mestnih ulicah, kadar se je „prsi ven, trebuh notri“ soldaško pokonci sklonjen, roke pod hrbtom drže, hodil šetat, korake broječ, počasi, kakor se spodobi človeku, ki nima nobenega dela.

Ta kisli obraz, rastoč iz vratu, z belo ruto mnogo ovitega in čepeč pod velikim, precej zbe-ganim in menda večkrat posedenim in stlačenim vehastim klobukom, čigar oglavje je smelo rastlo v

vzvišen vrh; — ta kisli obraz z upadlim licem, dolgim nosom in malo zmršeno brado, je nosil v kavarno, kjer je stal po cele ure poleg biljarda in poleg kvartne mize, igralcem napotje, točajem izogibek, kvartačem neljub „majer“; — ta kisli obraz je nosil tudi vsak dan v krčmo k staremu Zeleniku — — vendar, ne! tu v krčmi je ginila njegova čemernost, njegov obraz se je tu jasn timer.

A treba, da vas prej natančneje seznanim z možem, predno povem vzrok njegove edine zadovoljnosti.

Bitič je bil penzioniran „oficir“. Ker je bil že okoli petdeset let star, in že jako dolgo v mestu, se ne da izvedeti, pod katerim slavn timer generalom je služil in kako. Kdor je ogledal njegovo suho, majhno postavo, bi ga bil pač prej imel za kakega starega advokatskega pisarja, ali davkarskega uradnika, zakaj njegov osebni videz ni bil nikakor martijalen. Ali kar je, to je: on je bil penzioniran oficir, in sicer že davno penzioniran. Njegovo dostojanstvo v slavni cesarski vojski ni bilo veliko, zakaj pri kasi je potegoval prav malo več nego po trideset forintov na mesec. Sploh se o njegovi prošlosti ni vedelo mnogo.

S tem skromnim dohodkom je baje prejšnje čase dolgo izhajal, ne da bi imel krajcarja dolga, in ne da bi bila njegova večkrat okoli ovita zavratica kdaj bolj ali menj bela, kakor v zadnjih časih,

ko so ljudje pravili, da je nekje podedoval prilično veliko vsoto novcev, kar se je poznalo na tem, da si je kupil novo zimsko suknjo, da njegovi čevlji niso več tako brez šuma po mestnem tlaku stopali in da je hodil ne samo zvečer, nego tudi opoldne v krčmo k staremu Zeleniku, da, poznalo se je celo po tem, da je več večerjal in nekaj pol-maseljcev več vina popival nego prej.

Pri starem Zeleniku je imel svoj stol. Bog varuj in joj kletarici in krčmarju, če bi bil, predno je prišel on, kdo drug sedel zvečer tja, kjer je „hauptman“ Bitič posajal neimenljivi del svojega telesa.

Kadar je pozimi ura udarila šest — punktum šest! — so se odprla vrata in Bitič je počasi vstopil, ni pogledal ne na desno, ne na levo, klobuka ni snel, dokler ni prišel do svoje mize, in nikogar pozdravil, tudi ako je bila vsa nizka, staro-krčemska izba, z ukajenim obokanim stropom, dolbkom polna. Da pa pride vsak večer, v burji in nevihti kakor ob vedrem vremenu, na to se je smelo priseči.

Tu v krčmo prišedši je obešal „stotnik“ svojo vrhovno suknjo na klin, potem nekaj v papirje zavitega poiskal iz žepa, to del na mizo, stol z žepnim robcem otepel prahu in počasno sedel. Ali njegov obraz je bil še vedno kisel, tudi še, ko mu je lepa kletarica, ki je niti pogledal ni (kar ga bo gotovo prikupilo pri sovražnikih žensk), prinesla vina in vode. Pil je en požir, se odstokal, potem začel razvijati

v papirje zavito stvar. Prišli so na dan rezki salame ali kak finejši sir. S tekom je to zaužil, časih pa časih si primakal grlo; ali obraz se mu ni zvedril, niti ni govoril z ljudmi, če so sedeli pri isti mizi.

Ko je ura bila sedem, mu je prinesla kletarica telečje pečenke! Lepa porcija, lepo opečena, rumena; in duh udarja prijetno v nos in golt. To je „stotniku“ pogodi! Zdaj se mu razsveti obraz, oči zadovoljno gledajo na okrožnik, roke polagano razvijajo servijeto, katero zna Bitič takisto obvezati okoli vratu, da gledata dva uhlja zadaj na straneh kvišku, tako, da se baš vidi, kakor bi gospod stotnik imel štiri ušesa, in sicer dve daljši nego dve. Potem kadečo se rumeno pečenko primakne bliže in jo pogumno nasadi na vilice.

Nos gospoda stotnika se približa mizi, od mize pa se porcija na vilicah približa nosu, obadva prideta v sicer ne posebno estetičen dotik, a samo za hip, zakaj z zadovoljstvom se vrne stotnikov obraz v prejšnji ravni položaj nazaj. Zdaj poje nož po okrožniku. Zanimivo je gledati to lice, na katerem se pozna, da stotnikovi zobje in čeljusti že nimajo več zapriseženih osnovnih ustanov, vendar da z veseljem še opravljajo službo. A lice je vedro, malo oko bistro: zdaj je gospod Bitič videti srečen, kakor je srečen mladenič, čigar čisto srce je polno čiste ljubezni, ko prvič poljublja nedolžno — trepetajočo nevesto.

Tako je bila telečja pečenka edino, kar je Bitiča na tem svetu veselilo, edina sladost življenja njegovega!

Filozofski slaninar in prodajalec klobas, gospod Jugec, ki je vsak večer sedel pri sosednji mizi, je časih razkladal, kadar je Bitič ob udarcu desete ure napasen in zadovoljen zapustil krčmo, poslušalcem svojim prav psihološko, zakaj se „stotnik“ tako veseli telečje pečenke. „Prej, dokler je bil stotnik ubog in navezan samo na svojo penzijo“ — je govoril Jugec — „ni mogel pošteno zajtrkovati, niti obedovati. Jedel je samo zvečer, samo svojo telečjo pečenko, prinašal torej s seboj velik apetit. Kadar se pa človek navadi kaj ljubiti, ljubi to tudi kesneje, ko mu že ni treba tako. Tu pomaga domišljija, spomin.“

Tako je bilo z Bitičem, dolgo, več let — — — ko naposled odurna roka neizprosljive usode iztegne neusmiljene svoje prste in pretrga Bitiču vse to veselje na življenju.

II.

Kakor vsi penzionirani vojaki, je bil tudi Bitič velik nemškutar. „Jaz sem tudi rojen Slovan.“ Kadar je Bitič to izgovoril, tačas si smel v svesti biti da bo pripovedal, kako bi bilo najbolje, vse te slovenske, češke, hrvaške rogovileže in motoboreže, šuntarje in puntarje kar pozapreti, pobesiti, postreljati.

Tako je tudi nekega večera, to se ve, stoprv po telečji pečenki, se malo poljutil na svoje slovenske rojake, ki zdaj „nore“. Neki mlad človek izmed one vrste ljudi, ki radi v krčmah kako sulico zlomijo za domovino, ga je zavračal. To je Bitiča jezilo, tembolj, ker že vobče mladih ljudi, „ki ničesar ne vedo, ničesar niso izkušali, a hočejo povsod vtikati nos,“ ni mogel trpeti. Da si jezo ohladi in pa (e, saj veste zakaj!) — mora Bitič iti iz izbe za čas ven. Tu ga zaleti usoda.

Na hodnik ven se je moralo iti mimo kuhinje. Le-ta je bila navadno zaprta; Bitič se je za vse na svetu premalo pečal, da bi bil prej kdaj v kuhinjo

pogledal. Danes so bila slučajno vrata na stežaj odprta, ko je Bitič stopil iz sobe; in Bog ga vedi, kaka muha ga je prijela, da je obstal in pogledal v kuhinjo.

Tam je na ognjišču cvrčalo, kipelo in kadilo se iz ponev in lončičev, da je bilo na prvi vid zanim, ljivo. Ali kuharica! Ta stara, debela, grda baba pripravlja njegovo pečenko? Nekoliko las, napol sivih, ji gleda izpod glavače, umazan, krvav in sajast zastor ima prepasan! In glej, baš jemlje telečje meso z žeblija, neokusno, z obema rokama, in — cmokne ga na ploč; niti obrisan ni! In sekira, s katero meso seka, niti očejena ni! In mačka, najgnusnejša žival Bitiču, skoči v tem hipu na okno tik poleg pečenke, kuharica je niti ne podi stran!

„Fej te bodi!“ zavpije stotnik. Medlo mu je bilo pred očmi. Tako se torej pripravlja njegova pečenka!

Kakor je sveti Peter ven šel, je šel Bitič ven, ali ni se milo zjokal zunaj kakor sveti Peter, pač pa se mu je nekaj prigodilo, zavoljo česar je prišel bled kakor zid v sobo nazaj, vzel klobuk in suknjo, nobenega odgovora dal in odšel.

„Fej te bodi!“ je mrmral po potu domov in zima ga je stresala.

Vso noč ni spal, proti jutru je zadremal, ali imel je hude sanje.

Od tistega večera ni bilo Bitiča več videti na davno-navadnem stolu pri Zeleniku. Zahajal je v druge gostilnice, v največje in srednje, ali nikjer ni ostal dolgo, nikjer ni imel prejšnjega teka, nikjer zaupanja. Telečje pečenke ga ni videl nihče več jesti, pač pa je rad jel kaj celega, kaj takega, kar si človek pripravlja sam.

Ali to mu ni teknilo. Sušil se je in slabel je. Čemerni in kisli obraz je še bolj očemerel in se skisal. Sam sebi je bil neznosen.

V tej zadregi si je kupil kuharske bukve in sploh knjig o kemični sestavi jedil in o njih racionalnem pripravljanju. To ga je navelo, kupiti si umetelen železen lonec novejše iznajdbe, da bi si kuhal sam. Dva dni je poskušal, zjutraj sam hodil po meso, tja, kjer ga je prodajala najlepša mesarica, sam varil in cmaril. Prvi dan je imela jed čuden duh, drugi dan je bila preslana, tretji dan — je Bitič dobil sitno želodčno bolezen! Za božji čas, kaj početi?

To svojo težavo je Bitič potožil naposled enemu svojih tovarišev. Ni imel sicer navade pritoževati se, sosebno ne sam o sebi. Torej je bil ta slučaj nekaj izredno nenavadnega in njegov tovariš, tudi star samec, a jovijalnejshe vrste — se je smejal.

„Oženi se, oženi se!“ mu je vpil in se zopet grohotal. „Čemu čepiš na novcih — čemu ješ po gostilnah, čemu si še močan mož, vzemi si snažno,

čedno, lepo, čisto gospodinjo, in zopet boš jedel lepo pečenko in čisto.“

Bitič je zveržil oči in prijatelja svojega hudo pogledal. Oženiti se! To se mu je zdelo smešno, vsaj javno in glasno je prijatelju rekel, da je „smešno“.

A ko je šel domov, je gledal v tla in zmerom mu je po ušesih brenčal prijateljev svet: „Oženi se! oženi se!“

In ko bi hotel, kako, kje, koga? I — — i!

To sicer res ni dosti prida življenje, če mora človek za vse, za vsako postrežbo, vse plačevati. In v krčmi plačevati, pa še nesnago in nečistost uživati, fej!

III.

Misel, oženiti se, ki je že toliko pametnikom in nerazumnikom prišla v glavo in že tolikokrat s preudarkom ali brez preudarka bila izvedena, kolikor je nesrečnih in srečnih zakonskih ljudi bilo in jih je — se je utrdila tudi Bitiču v glavi kot edina rešitev. Če je reč bolj in bolj premišljal, bolj mu je ugajala, in kar škoda se mu je zdelo, da prej ni tega sklepa storil in izvršil, ko je bil še mlajši. Sicer se pa sam sebi nikakor ni vdal, da bi bil star, a drugim ljudem še manj, ker ni nikogar vprašal za svet.

„Lepa, bogata, dobrosrčna, izobražena“ in Bogve, kake so še lastnosti, ki jih zahtevajo oni, ki nimajo drugega posla nego-li iskati neveste. Penzijeonirani znanec moj vseh teh lastnosti ni terjal. „Dobra kuharica, čedna in mlada ter dobra postrežnica“, to je bilo vse, kar bi bil rad. Koliko jih nosi zemlja, ki imajo te lepe lastnosti v izobilju in ki niso niti toliko po mladezni hrepeneče, kadar jim migne Himen, da bi bile i Bitiča vzele in mu pred

poroko obetale pripravljati pečenko po najboljšem okusu! Ali Bitič ni imel znanstva in vobče si ni znal pomagati, kje in kako dobiti, po čemer je začel želeti, čimbolj si je o koristnosti stvari belil glavo.

A nekaterim ljudem Bog srečo da o pravem času, akoravno jim je ni bil že v zibel položil. Tudi Bitiču je pomagal slučaj, da se mu je zasvetilo upanje, lepo upanje!

Baš v tem času je bil njegov hišni gospodar, mesar Kriv, iz službe dal svojo staro hišno in dobil novo.

Ta je bila mlada, lepa, skakala je iz sobe v sobo, po stopnicah gori, po stopnicah doli, da so ji veselo ključi v žepu žvenkljali, da so ji goste rumene kite las okoli lepega vratu opletale. In pela je pesmi nabrane od vseh vetrov: zdaj o „mili lunici“, zdaj o „moji ljubici“ ali „ljubčka moj'gà“, zdaj „kje dom je moj“, zdaj Garibaldijevo himno, h kateri teksta ni znala, zdaj zopet nemško študentovsko o „pijani luni“, ali „kneza Torna“; in kadar je pesmi zmanjkalo, nabrala je rdeča ustna v čuden ali poljubiljiv čop in zazvižgala si katero, baš ne slabše kakor mlad voznik na veliki cesti, kadar je pod klancem kola odvril, klobuk na uho nameknil in vesel poleg konjičev korači po cesti, preko travnikov zelenih. In kadar je utegnila doli spodaj na veliki prag stopiti za trenutek in pogledati, z delavno roko na kolek naslonjeno, da so mimogredoči občudovatelji lepe

ženske rasti ukradene poglede metali na okrogle bele lakti, rastoče iz kratkega rokava — ej! kako so ogledovale njene iskre oči po svetu, kakor bi hotele reči: „Kaj pa ti veljaš, lepi beli svet, jaz te kupim, poljub dam zate, pa si moj!“

„Ta bi bila!“ je rekel Bitič — a to je rekel samo sebi.

Ali kako se seznaniti ž njo? To bi bilo za vsakega lahko, za njega ni bilo. Vsak dan je hodila bogve kolikokrat mimo njegovih duri, srečaval jo je na stopnicah, iz svoje sobe jo je čul vsako jutro v sosednji, gospodarjevi sobi peti, kadar je pospravljala. Ali kako jo ogovoriti, da bode „spodobno“? To je bila težava.

Bitič se z ženstvom ni pečal prej, to smo že rekli. Kako je delal v svoji mladosti, kako zlasti je izhajal pri vojaki, le-teh naglavnih deležnikih ženskega čisla: o tem vlada za pripovednika te povesti in za njegove vire neprodorna temota, ne da se torej čisto ničesar povedati. Poznali smo ga samo v njegovi priletnosti in v tej je bil, kar se tiče vseh ženskih alotrij, soliden in pameten kakor menih, to stoji, kakor da bi notar potrdil.

Torej je naravno, da ni mogel začeti tako brž kakor bi rad. Vendar se je vestno in hrabro pripravljaj. Da se je z novo obleko, s česanjem las itd. pomladil, kolikor se je dalo, tega bi ne bilo treba niti omenjati, ker baje večina kandidatov sv. zakon-

skega jarma tako ravna. Omeniti je menda vredneje, da je izkušal čemerni svoj obraz odložiti in natekniti prijazen (kadar je njo srečal: smehljajoč) obraz; istotako, da je več stvari nakupil, ki bi jih nji podaril. Res neki nemški pisatelj pravi, da se lepi ženski ne sme drugega pokloniti nego cukrnine, rožic ali k večjemu še knjig — a Bitič se te zapovedi ni mogel držati, ker je poznal ni. Tudi ga lahko oprostimo, da je skupljeval grobejših in praktičnejših reči, ako vzamemo, da se morebiti hišne vobče ne kapricirajo samo na cukrnino in rožice; knjig niti omenjati ni treba.

Ko je bil pripravljen, se še zmerom ni ponudila prilika, stopiti v delo.

In tak čas, ko se nekaj hoče, a se ne more, ko bi se nekaj rado, ali se neče, ki je lahko in težko doseči — tak čas človeka vzbuni. Tudi Bitiču je bilo tako. Skoraj je pozabil vzrok, pečenko, kuharico, vse, samo namen je imel pred očmi; rad, neizmerno rad bi bil dobil ono lepo, veselo igračico ali stvarco.

Česar je srce polno, govore usta. Izpregovorila so naposled tudi Bitičeva, in sicer zjutraj ali popoldne, kadar je bila kje na hodniku. Dolgo dni sta se menila s hišno: ali je lep dan, ali ni lep dan. A dalje med njima ni moglo priti v razgovoru. Stari „stotnik“ je imel vselej grlo zadrženo. Kadar je bil sam in malo slabe volje, si je upal misliti, da je deklina pravzaprav neumna. Zakaj ne vidi, zakaj

ne ve, čemu jo ogovarjam, čemu —? Naj bi k meni prišla, potem bi ji rekel: Na, tu imaš, vzemi!

In ko je nekoč zopet tako premišljal, mu pride srečna misel, kar na hip — poseči po vsem, naravnost priti do konca.

IV.

Sicer je Bitič že dolgo let stanoval v mesarjevi hiši, točno vsak mesec na prvi dan sam in osebno v roki nesel izročiti mesečno svojo plačo za stanovanje in postrežbo gospodinji mesarici ali vkljub temu ni bil znan niti z gospodarjem niti z gospodinjo. Z nobenim ni govoril več nego je trebalo za posel. Minilo je po cel mesec, da jih niti ogovoril ni. V tem je bil aristokrat in je mislil, da imajo ljudje največ respekta pred človekom, ako jih zanemarja.

Zdaj je bil prišel trenutek, ko mu je bilo žal, da se ni sprijateljil z gospodinjo. Ona ima oblast čez svojo hišno, ona ji lahko ukaže, da se mora močiti, in tako odpade sitni posel, da bi on sam moral govoriti z deklino. A je tudi spodobno in pravično, da ženska sama pride, in ne da bi jo mož, kakor je on bil, tekar prositi moral. To delajo mlada zijala, ki imajo preveč besed. Saj je že v svetem pismu o

ženski zapisano, da bode vse zapustila in hodila za možem.

Tako je Bitič temeljito stvar preudaril in nekega popoldne dal poročiti gospodinji, naj pride k njemu v njegovo sobo.

Debela mati mesarica Krivka se je čudom začudila tej prošnji. Hitro je — radovedna kakor vse priletne majke — vstala s svojega stola v mesnici in šla v Bitičevo sobo, kjer ni bila nikdar, kakor kadar je dekla na vsake kvatre imela umivati tla, ob kakršnem času pa Bitiča ni bilo doma. Mislila je, da ima gospod „stotnik“ gotovo kako veliko pritožbo zaradi postrežbe.

V njegovo sobo prišedši je morala sestiti na zofo. Bitiču se je videlo, da ne ve, kako bi začel. Žena ga torej jame izpraševati, kako je s tem in onim zadovoljen. Bitiču je bilo vse neizmerno povšeč, dekla je pridna, šum v hiši ga nič ne moti, postrežba je izvrstna, postelja dobra, skratka: boljšega in ugodnejšega stanovanja ni iskati, nego-li je to njegovo.

Krivka je že mislila, da ji je stotnik hotel samo to povedati, in ker je imela mnogo opravkov, je hotela oditi. Zdajci je Bitič moral govoriti. Reče torej, da ji ima nekaj povedati, za pomoč prositi jo, kar pa težko izgovori. Mesarica misli, da je morebiti v denarni zadregi, da bi rad prosil naposodo. Odgovori torej hitro in z veliko prijaznostjo:

„Oj, gospod stotnik, ne sramujte se, kolikor hočete Vam posodim, če ste v zadregi. Kolikor hočete, samo imenujte vsoto. Takšen natančen mož, kakor ste Vi, dobi pri nas vedno. Hvala Bogu, imamo zmerom denarja pri rokah. Takoj Vam pri-
nesem.“

Bitič se zardi v lice, naglo vstane s stola in se z obema rokama brani: „Ne, ne, ne; tega ne potrebujem; imam, imam.“ Rekši dirja naravnost k svoji miznici, odklene predal in razkazuje ženi svoje novce in denarne papirje.

Zdaj bi bila na ženi vrsta sramovati se, pa ni utegnila, ker čuditi se je morala zopet. Da je gospod Bitič po nekom precej podedoval, kar je v njeni hiši na stanovanju, to je čutila, ali da je tako bogat, tega ni slutila. „Za božji čas, in vse to pustile tako hranjeno, ne da bi uživali, ne da bi bolje živeli! Za koga hranite? Ne zamerite, gospod! Otrok nimate, žene nimate . . .“

„To je, to je, to je,“ vzklikne Bitič vesel, da mu je pravo besedo vzela iz ust, in od veselja raztegne usta na smeh, da so se po suhem licu še bolj videle goste gube. „To je, to je, otrok nimam, žene nimam, rodovine nimam, nobenega človeka nimam, sam sem, prav sam! In drugi ljudje so tuji ljudje, nič se od njih ne dobi, niti za denar se ne dobi čista jed, kanijo, varajo, sleparijo, kjer morejo. Vso grdobu mora človek jesti, a niti ne ve, da je grdobu jel.

Kdor jé doma, ve vsaj, kako jé, reče lahko, ukaže lahko, kako hoče. Kaj mislite, ali bi . . .“

Do tu je bil Bitič hitrojezičen, a tu se je od sramu zardel na starem svojem obrazu, kakor štiri-najstletna deklica.

In mati Krivka se je tudi zardela, ker razumela ga je. Ženiti se hoče! Bog in sveti Anton! Katera ženska se more v te stare gube zaljubiti, v tega odurnega moža, ki ni za ta svet, ki ne govori z ljudmi! To je bila njena prva tiha misel, ali ženske baje ne govore, kar mislijo. Poleg tega ima tudi vsaka omožena ženska manijo, omožiti ali oženiti še druge, naj bode na dobro ali ne. Takisto je tu, denar, tega je ves svet lakomen, tudi ženstvo, torej bi bilo kaki ubogi deklici pomagano iz nadlog. Bitič ne bode dolgo živel in njegova vdova bi si nadomestila po njegovi smrti vse, kar bi ne bilo ugodnega ž njim. To je bila njena druga misel, in obljubila mu je vso svojo pomoč.

A da bi se moglo pomagati, moral je Bitič več povedati, kako hoče, kakšno, katero? To mu je težko, a bilo je zadnje, in tudi to je premagal srečno. Mesarica pa ni mogla več smeha zadržavati, ko je čula, da je oko starega Bitiča obtičalo na veseli, vrtavi in živi njeni hišni. Da bi Bitič ne bil s tem smehom razžaljen, pohitela je žena popravljati ga s tem, da je rekla: „Oj, ta deklica je uboga, ako je pametna, z obema rokama bode prijala po

tej lepi priliki.“ In to je razkladala še na dolgo in široko ter govorila mnogo tudi zato, da bi se sama iznebila osuplosti in čuda zaradi nenavadne tajnosti, katero je čula. Končno je obetala še danes govoriti ž njo, takoj kadar pride domov.

Pol uro kasneje je vedela vsa Krivova družina in vsa hiša, da bode stari tihi stotnik hišno za ženo vzel. Dekle so po kuhinjah roke sklepale, vsaka je rekla, da ga ne bi marala, pomagači in hlapci so delali kosmate opomnje, a Bitič, ki, to se ve, o vsem ni slišal ničesar, je slonel na oknu, staro srce mu je mladostno utripalo in iskreče male oči so prežale ob hišah po ulicah, kdaj bode deklica prišla domov. Kakor bi ga kača pičila, se odmakne od okna, ko jo zagleda priti.

Razburjen koraka po sobi gori in doli. Sluti, da ji bode gospodinja zdaj v tem trenutju razložila željo njegovo. Njegova usoda se bode torej odločila. Ker je tako nemiren, meni, da je najbolje iti na sprehod. Izhod stvari bode čul lahko jutri. Vzame klobuk in palico, sobo zaklene in tiho kakor tat stopa po stopnicah navzdol.

Mimo gospodinjinine sobe gredoč čuje, da se govori, čuje svoje ime. Kdo na njegovem mestu bi se bil premagal in ne bi bil storil kakor je on: postal in poslušal? Gospodinja je bila hišni menda baš dopovedala, kaj ji Bitič ponuja in jo prepričala, da ni

šala, temveč gola in prava resnica. Pa kaj odgovarja prevzetno, neumno dekle? Smeje se z grohotom!

„In ko bi imel celo dolino polno zlata, ne bi vzela tacega bedastega, starega krampa!“

„Krampa! krampa!“ Bitiču se vrtoglavi. Palica ni dovolj zaslombe, z roko se opre ob zid. „Bedast, star, kramp! In to pravi ona, ta opica, ta . . .“

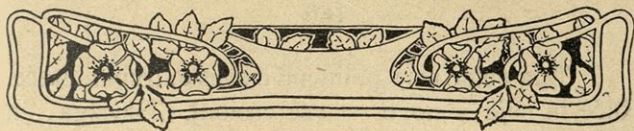
Bitič tava ob zidu do praga, čez prag na ulice, po ulicah dalje, kakor pijan. In one grde besede mrmra vedno predse.

Ničesar ni terjal Bitič od veselosti tega sveta, samo poštene pečenke si je želel, in dobre postrežbe! In za to bi bil dal, kar je imel, storil, kar storiti more človek, kakor je bil on. A kaj je dobil za to? Ljudje, katerim je dobro hotel, ga zasramujejo.

Ubogi mož! Danes je videl, da je pravzaprav nepotreben na tej zemlji.

Star, bedast kramp!

V.

Eno čez polnoči je ura odbila. Po ulicah je bilo temno, tudi medla luč svetilnic ni dosti svetila, zakaj naredilo se je bilo z mrakom za dež in lilo je curkoma iz neba.

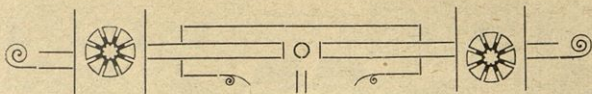
Pri vratih velike hiše je pod podstreškom stal zaspan policaj. V tem dežju sluga zakona in javnega redu pač ni imel dosti posla; tudi je bilo ugodneje pod streho čakati, nego po ulicah zasledovati, je-li je kaj nevarnega.

Zdajci prideta dva kesna ponočnjaka z brzim korakom mimo njega. Zagledavši ga obstaneta in mu pripovedujeta hlastno in brzo, da tam gori pri tej in tej hiši leži človek v dežju na tlaku tik poleg stene, ki se ne gane, ki je morebiti pijan ali ubit. Policaj meni, da ga hočeta za nos zvoditi, tembolj, ker jima pozna, da prihajata od vesele kaplje. A naposled, ko se mu grozita, da bosta njegovo ime oznanila na komisarijatu — zapusti policaj svoje zavetje in korači proti naznanjenemu mestu.

Tam najde res v polutemi človeško truplo ležeče. Kliče in suje z nogo — vse zastonj. Zazvižga, in kmalu pride na znan klic drug tovariš njegov iz bližnjega stala. Pobereta na tleh ležečega človeka. Bil je mrtev. Pri bližnji svetilnici spoznata — Bitiča.

Preiskavanje drugega dne je pokazalo, da je bila starega „stotnika“ udarila kap. Tisti večer je bil odšel v krčmo, enkrat zopet k staremu Zeleniku. Ni jel telečje pečenke, ni govoril z nikomer, a pil je mnogo, toliko kakor nikdar. Odšel je kesno iz krčme, noge ga skoraj niso hotele nositi. Zavaljo mnogega nenavajenega pitja, pitja iz obupanja, in zavaljo nenavadnih duševnih vtiskov tega dne, zadela je moža — smrt ter ga rešila skrbi za pečenko, za ženitev in ga rešila žalostnega čuta, da je — nepotreben na tem svetu.

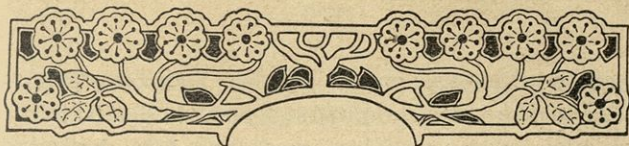
IV.

Bojim se te.

Zgodovinska povest.

(„Zvon“, 1876.)

I.

Mrzla noč je leta 1681. ležala nad Ljubljano. Megla, ki še dandanes nadleguje to mesto, je bila tačas, ko še ni bilo izsušeno močvirje ljubljansko, še gostejša, nego je dandanes. Samotni ponočni potnik, ki je ves v plašč zavit pred mrazom, koračil od Velikega preko Starega trga, ni mogel videti samo poldrugi seženj pred seboj, da-si je koledar kazal polno luno.

Ura je bila poludesetih, ko je bil naš nočni potnik prišel do Sv. Jakoba cerkve. Prišedši do jezuitskega samostana (današnje Virantove hiše) obstoji pri stranskih vratih, ki drže na vodo, potegne ključ iz žepa in odpre ter zopet zapre za seboj.

Po tistih stopnicah prišedši v drugo nadstropje odklene zopet nizka vratca v steni, in tipajoč prekorači mali temni hodnik, ozek tako, da bi se ne mogla dva kretati v njem. Skozi druga, skoraj nevidna tapetna vratca v steni stopi v visoko sobo. Na mizi je gorela svetilnica in slabo razsvetljevala mizo, nekoliko stolov in skladanico knjig ob steni. Nobenega človeka ni bilo tu: kar je pričalo, da je

svečava pričakovala našega prišelca. Tudi zakurjeno ni bilo; zakaj ko je mož odložil svoj plašč na stol in klobuk na mizo ter si s prsti lase pogladil s čela, pretresne ga mrz in kakor nehotoma si začne drgniti roke.

Slaboten svit v sobi nam kaže mladega moža, kakih šestindvajset let, srednje rasti, obličja bolj bledega, a živih, iskrenih, krepkovoljnih oči. Videti mu je bilo, da ga nekaj duševno tare. Opravljen je bil v črnem žametu, gosposko, čedno, toda nikakor posebno izbrano. Bil je izmed onih ljudi, ki zanimajo človeka šele, ko jih natančneje ogleduje ali ž njimi občuje.

Njegove korake ali ropot s stolom je že čul nekdo. Odpro se stranske duri in prikaže se dolga postava v črni jezuitski halji z zlatim križcem na zlati verižici okoli vratu, z belimi lasmi in bledim obrazom; človek bi mu bil prisojal kakih šestdeset let, da-si je bil život še visoko pokonci sklonjen; rumenkasto, nagubano lice je še kazalo telesno moč in usta na smeh vrsto belih zob.

„Dolgo te ni bilo, Anton!“ ogovori stari jezuitski oče mladeniča.

„Dober večer!“ pozdravlja Anton patra z nekako nezadovoljnim, a vendar spoštljivim glasom, in stopi v njegovo sobo; opravičeval ni svojega poznega prihoda, ne pričel kekega drugega pogovora.

„Sedi, takoj pridem,“ reče pater in korači preko toplo in prijetno zakurjene, elegantne sobe,

na drugi konec, odkoder so zopet druga vrata držala v sosednjo temno sobico. Iz nje prinese sam steklenico vina in dva kozarca in vse postavi na mizo. Mrzle klobase je imel že bliže pripravljene. Nato privzdigne duhovni oče z zadovoljnim obrazom ob straneh zadnji oplati svoje dolge črne obleke, ter posadi počasi svoje telo na stol mlademu gostu nasproti, odmaši steklenico in natoči njemu in sebi. Nato odrine veliko knjigo in nekaj papirja na stran in izpregovori:

„Pij, Antone, potem bodeš boljše volje. Ne vidim te rad žalostnega; rad te imam, v istini rad, kakor svojega sina. — Kaj si počel danes?“

In govorila sta o vsakdanjih, nevažnih rečeh. Pridno sta pila oba; duhovnemu starcu se je poznalo, da je vaje zlate kapljice; mladenič pa je imel vedno nalito čašo pred seboj, pil je tudi on; zrdečilo se mu je lice, ali ni se mu razveselilo srce!

„Ti moraš biti nekoliko bolj lahkega srca, ljubi moj,“ reče pater, odpirajoč drugo steklenico. „Jaz vem morda, zakaj si sedaj nekaj dni tako slabovoljen; vendar lepo bi bilo, da bi mi kaj več govoril. Glej, prijatelj sem ti, in če ti morem pomagati, veš, da ti rad. Srce na jezik, dečko, in povej mi vse, kar te teži; vedi, da mi ne moreš ničesar novega povedati; vse sem izkusil, kar ima bridkega in sladkega življenje. No, povej, kako je s tvojo nevesto? Ali si bil danes pri njej?“

„Bil!“ odgovori mladenič.

„Bil, bil! S kakim glasom odgovarjaš, kakor bi bil nerad tam! Morda se vendar nista malo kaj sprla zaljubljenca? Pojdi, otročarije, ki te ne smejo nadlegovati! Ali pa se morda podira vsa ljubezen? To bi bilo lepo!“

„Ne, stric, tega ne! Dve uri sem bil danes popoldne pri njej, dve blažestni, srečni uri; a vendar sem odhajal žalosten. Ena beseda moje neveste me je tako neznano, tako bridko spekla, da sem moral priti sem k Vam: sam ne morem biti! Ena beseda, in vendar ni nič posebnega; Emilija ne ve in ne slutiti, kako me je v srce zbodla z eno samo besedo pred slovesom, z besedo, ki jo je govorila skoro z nasmehom, in vendar tako čudno, tako čudno!“

„Katera je ta beseda? Ali — povej mi rajši vse, kako si se radoval popoldne, povej mi vse obširno; to te razvedri in potem dobodeš svet, kakršnega ti morem dati. Ne dvojim, da vse prečno vidiš po svoji navadi. Gotovo v tisti besedi ne bode nič posebnega. A govori in povej, kako sta in kaj sta počela! Je li Emilija zdrava?“

„Zdrava! Naj Vam vse povem, stric! Danes popoldne, ko sem jo obiskal, je bila sama doma, njena mati je bila z doma. Tiho sem stopil v sobo; pri oknu sedeč, me ni zapazila, dokler se ji nisem približal. Ko me zagleda, mi skoči nasproti, objame me in poljubi. Vi pravite, stric, da ste užili vse,

kar ima življenje sladkega, potem veste morda, kako srečen sem bil, gledajoč v njene oči.“

Pater popije čašo vina, morebiti, da bi pregnal posvetne spomine iz onih časov, ko je bil še mladenič, ko ga ni še vezala sveta obluba, ne težila ga starost.

„Jaz sem ji stavil nedolžno vprašanje,“ nadaljuje mladenič.

„Katero? Le natanko!“ mu prestriže stric besedo.

„No, ali me ljubi?“

„In ona je rekla tako kakor vsako ljubeče dekle na tem svetu, namreč: „Kako moreš vprašati!“ — „In zopet te je poljubila, kaj ne?“ reče duhovni stric z dobrohotnim nasmehom.

„Ne!“ odgovori Anton. „Rekla mi je: „Bojim se te!“ Te besede so mi presunile srce. Nič več nisem mogel govoriti; veselje me je bilo minilo; tudi ona je bila postala resna in plaho me je pogledovala. — Stric, ona se me boji!“

„Ti si prav neroden človek,“ ga kara pater. „Kaj je tu čudnega? Ali nisi komaj nekoliko mesecev ž njo zaročen, in komaj leto dni se poznata? Devica je vsaka boječa, sama ne ve, zakaj; in tako mora biti!“

„Ne, stric, tako ne sme biti! To ni ljubezen, kakor si jo mislim jaz; to ni ljubezen, kakršne potrebuje moje srce! In ako me ona ljubi, tako z

vso dušo, kakor sem večkrat mislil, da me ljubi, ne more mi govoriti takih besedi; ako bi ji bilo srce tako polno ljubezni, kakor je moje, ne bi ji mogla ta beseda z jezika. Stric, stric! . . .“

Mladeniču je gorelo oko in lice; sicer nelep obraz mu je dobil nenavaden svit, ko je strastno govoril te besede. Glavo povesi, čelo nasloni v dlan ter začne zopet:

„Meni se zdi, o jako se mi zdi, da njena nedolžna duša sluti, čeprav ne ve, kako je z menoj, da se me zato boji . . . stric, Vi veste . . . moje ime . . .“

„Tiho!“ zapove jezuit. „Čemu si vznemirjaš te spomine; kaj se mučiš sam sebe z domišljijami? Stvar se zdaj ne da izpremeniti, ker je davno izvršena brez tvoje pomoči in brez tvojega zadolženja. Ti moraš trpeti posledke s filozofijo in storiti, kar ti naklada sinovska dolžnost, vera in prava šega. Sedaj nosiš ime: Anton Vit: častno si izvršil svoje študije pod tem imenom, in ker nočeš posvetiti svojih darov sveti cerkvi, katera ti edina odvzame znamenje tvojega rojstva, in ti da nazaj očetovo ime, nosi to ime v cesarski službi, katero skoraj dobiš, in pozneje naš vpliv že toliko more, da se da mnogokaj preurediti. Sedaj pa ne muči svoje duše z razmišljanjem, nego po razumu in treznosti uživaj mladost in ljubezen ter hvali Boga, da si našel dekletce s telesno lepoto in z dušnimi zmoglostmi, ki te more osrečiti.“

„Jaz ne vem!“ odgovori Anton.

„Ako ne veš, prepričaj se. Potrpi s poroko, poskušaj dekleta, in ako se pokaže, da te ne ljubi z vso močjo, prereži vez, ki te veže ž njo. Nekaj časa, dokler bo tekla kri, te bode bolelo, močno, jako bolelo; toda sčasoma ozdraviš in blagoslavljal bodeš tisto uro, ki te je ločila od nje, ali pa bodeš imel lep spomin, ki te bode spremljal skozi vse življenje. Na drugo stran pa ravno tako pazi . . .“

„Ne svetujte, stric! Vaših svetov, da bi bili še tako dobri, ne morem poslušati; ni mi mogoče! Jaz je ne morem pustiti!“

„Česar ti tudi svetoval nisem.“

„Stric,“ povzame mladenič za nekoliko trenutij besedo, „ne bodite mi hudi, da govorim vse to z Vami; vendar jaz ne morem molčati o tem, kar me teži in veseli; in prijatelja nimam, da bi mu mogel srce odpreti. — Meni se časih zdi, kakor bi me ona še celo ne mogla ljubiti tako, kakor si jaz mislim ljubezen, tako z vsem svojim bitjem, z vso globokostjo svoje duše. Časih mi pride ona z besedo, ki mi je kakor iz srca vzeta, in osreči me ž njo; ali potem zopet mi ne ugaja njen govor, zdi se mi, da je ona, kakor je drugih mnogo, to me zopet nemilo zadene. Časih me pogleda z očmi, skozi katere se ji vidi takorekoč v lepo dušo; a pridejo zopet časi, ko plašno in nezaupno oko v me upira, in tak čas je bil, ko mi je rekla, da se me boji.“

„Pusti to; ali ti nisem pravil, da vse to je sama gola domišljija!“

„Ne, stric! Jaz sem nesrečen človek; zakaj moram ravno jaz v prsih nositi srce, ki je nenasitno; jaz, ki ji še imena očetovega imenovati ne smem, ako nečem, da bi prosta drhal s prstom kazala za mano rekoč: Glej, obešenčev sin!“

„Stoj!“ zavpije z resnim licem pater, „spomin očeta tvojega ti bodi syet; če se je tudi bil zmotil, ali če ga je častilakomnost zavedla na nesrečno pot.“

„Jaz ne onečaščujem spomina očetovega; jaz govorim o samem sebi.“

„Pač je bilo v tvojem govorjenju neko očitjanje. Anton, ne pogrezaj se v take misli; ako te ima rada, ima rada tebe, ne tvojega imena. Sicer sem te pa jaz predstavil za svojega sorodnika in plemenitnika; nevesta tvoja ni bogata; nima torej ničesar razen lepote in imena, ti pa imaš upanje. Pokáj torej ta nezaupnost v njo in v samega sebe?“

Mladenič ne odgovori ničesar na to; a po ušesih so mu zvenele patrove besede: „Če te ima rada, ima rada tebe, ne tvojega imena.“ To je premišljal, pater pa mu je bil natočil zadnje vino iz steklenice.

„Treba ti bode iti, pozno je že, tema je po ulicah in malo ljudi,“ reče pater.

Anton vstane, pater tudi, in ko seže v roko mladeniču, pridrži roko in de:

„Ker sva se nocoj že zmenila o tvojem nesrečnem očetu, moram te nekaj vprašati ter upam, da mi poveš čisto resnico. Ali nosiš še rdečo vrvico pod obleko okoli života opasano?“

Mladenič povesi oči in se zardi v zadregi.

„Ne nosiš je,“ pravi pater. „Anton, to ni prav. Jaz ne želim, da bi se često spominjal nesrečne smrti očeta svojega, ali kar zapoveduje pobožna verska šega, tega se drži, tako je še vedno najbolje. In verska šega je, da je sinovom za kaznen usmrčenega očeta nositi rdečo vrvico okoli pasa. Midva tega ne moreva izpremeniti. Oprostiti te more tega samo cerkev, ako stopiš v duhovski stan. To sem ti svetoval, a ti nisi hotel. V svetu iščeš sreče; Bog ti daj, da jo najdeš, ali izpolnjuj dolžnost!“

„Stric, kako morem stati pred Emilijo z ono vrvjo okoli pasu, z onim znamenjem prokletstva in sramote!“ reče Anton.

„Kadar je človek vprašan in odgovarja, mora resnico govoriti. Nihče pa ni dolžan povedati več, nego je vprašan.“

„Tega jaz ne morem; jaz ne morem varati Emilije, prej ali slej ji moram povedati vse!“

„Jaz ti ne branim, ali pomisli, kdaj in kako je prav in dobro!“

Poslovita se. Anton odide.

II.

visoki hiši Gosposkih ulic, kjer so stala nek-
daj domovja kranjskih plemenitnikov, je sta-
novala vdova, plemenita gospa Ravbarjeva z
mlado svojo hčerko Emilijo. Gospa Ravbarjeva ni
bila bogata, ker pokojni njen soprog je bil izmed
mlajših sinov te veljavne in nekdam obširne kranjske
rodovine, in znano je, da so drugi sinovi plemenitih
gospodov vedno manj dedovali nego prvorodni;
časih jih je pa tudi cerkev sama v oskrbo jemala,
dajoč jim mesta prelatov, vladik in sploh cerkvenih
načelnikov. Poleg tega je pokojni član te glasovite
družine, Emilijin oče, sam se po vsej moči trudil,
da je že zgodaj v igri napravil vse, kar je bil po-
dedoval, in ravno o pravem času umrl, to je: ko
ni ničesar več imel. Sorodniki so sedaj skrbeli za
vdovo Ernestino Ravbarjevo in njeno lepo hčerko
Emilijo.

„Kdor ni plemenitnik stare in slavne rodovine,
ni ljubezni ne zmožen, ne vreden. To vidite, opazujoč
navadno ljudstvo. Zato se čudim, da o takih rečeh
govorite tako, kakor bi plemenitnik ne smel govoriti,

in Emilija bi vas gotovo ne ljubila, ko bi bili ne vem kako bogati in učeni, a ne plemeniti. Pustite torej govorjenje, ki Vas ni vredno. Govorila sem že s stricem Vašim.“

Tako je besedovala stara vdova Ravbarjeva in s takim ponosom je zapustila sobo, v kateri je sedel Anton z njeno mlado hčerjo, da se pač ni moglo poznati, da ta prevzetna žena živi pravzaprav ob milosti svojih sorodnikov.

Emilija, mlada, plavolasa, živa devica je čakala menda težko, da je mati vrata zaprla za seboj. Kakor živa iskra je planila s stola ljubemu svojemu v naročaj. Istotako hitro se mu je hotela zopet izviti s srečnim smehljajem, ali on je ni izpustil. Smejala sta se oba in srečna sta bila v tem trenutju, da, v tem trenutju.

On je prvi postal resen.

„Ali ti tudi tako misliš, kakor mama?“ vpraša svojo nevesto.

„Kako?“

„Ali bi ti mene ne ljubila, ako bi ne bil plemenit, ako bi“

„No, kaj, ako bi? Zakaj si obtičal?“

„Odgovori prej!“

„Glej, sedaj tako gledaš, da se te bojim. Zakaj?“

In res se mu ljubica skoraj plaho izvije iz naročaja; on ji ne brani.

Molk nastane. On jo srepo gleda, ona je bila povabila oči.

„Odgovori mi; ti bi me ne ljubila?“ vpraša on.
„Ne!“ odgovori mlado dekle.

Kratka besedica, nagla, nepremišljena, morda celo neresnična!

On vstane.

„Kaj me tako gledaš?“ vpraša ona po otročje kljubujoč, in kakor oponašaje namrdne obrazek.

On se počasi obrača, prime pokrivalo svoje, pogleda jo še enkrat, potem odide z urnimi koraki.

Mrak je bil nastal tisti večer; oster mraz je bil, tako, da so vozna kolesa škripala in vrabci so se bili poskrili pod strehami; kosmato ivje se je bilo naredilo po drevju; po nezakurjenih izbah so si ljudje drgnili roke; pater Salomon, Antonov sorodnik, pa je bil pozvonil svojemu slugi ter mu velel: „Založi še dve poleni v peč, potem pridi nazaj!“

„Ali nisi nikjer videl gospoda Antona?“ vpraša slugo, ko se je bil vrnil.

„Tri dni in tri noči ga ni bilo domov spat; nihče ne ve, kje je, boje se, da se mu je kaj zlega prigodilo.“

Zamišljen hodi jezuit po sobi.

V tem trenutku se začujejo v prvi sobi znani koraki. Tu je Anton.

Ali kakov! Bled kakor smrt stopi v sobo; stric mu gre naproti, seže mu v roko ter ga vpraša:

„Kaj ti je?“

Nečak sede. Na nepovoljno vprašanje reče:

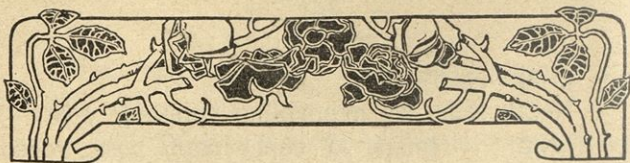
„Nič! Imam jo zopet okoli pasa, rdečo vrvico, kakor vелеva pobožna šega. Vodi me k cerkvi, stric, da mi jo odvzame. Sedaj mi je vse enako. Ne teži me več, nosim jo samo zato, da mi jo more cerkev odvzeti. Prej me je rezala, peklā okoli pasa; sedaj ne več!“

„Kaj ti je? Zopet prepirček z Emilijo?“

„Prepirček, da, za vselej! Stric, jaz bi bil zanjo še več zatajil, ne samo rdeče vrvi, katere me mórate nositi, sina usmrčenikovega; oj, več, več, več! Sedaj ni treba, ona nima srca, zame ni ljubezni! Tu sem, stric; stori, kar hočeš z menoj, deni me, kamor ti drago; v samostan, kamor hočeš; kletev očetove pregrehe je za menoj, zame ni sreče!“

„Sirota!“ ga miluje sam zase jezuit!

III.

Pozneje štiri leta se je gibala dolga procesija debelušnih in suhih samostanikov v cerkev samostana Renskega pri Gradcu, kjer je opat pred oltarjem z velikimi ceremonijami v imenu matere cerkve odvzel Antonu Tatenbahu, sinu zaradi zarote proti cesarju usmrčenega očeta, rdečo vrvico in ga posvetil za duhovnika.

Bled je bil posvečenec, srečen ni mogel biti, četudi mu je bilo odvzeto znamenje vraže in človeške nespameti.

A zopet štiri leta pozneje je sedel mlad, okrogoličen pater v izpovednici tiste cerkve, in prišla je lepa mlada gospa, pokleknila je pri spovednici pred njim in molila izpovedne molitve. Mladi pater se zgane, ko jo zagleda. Ona ga ni spoznala. Kako? Osem let je mnogo časa!

In poslušal je, kaj ji dušo teži; dolgo je govorila ter pripovedovala svoje grehe.

Zadaj za njo pa je stalo mlado delavsko dekle, neizkušena stvarca, ki je bilo prineslo svoje drobne,

komaj imena vredne grehe na materino povelje. Radovedno je bilo mlado delavsko dekletce in na uho je vleklo skrivnostno šepetanje, kakih grehov se ima pač izpovedovati lepa gospa, kako more pač grešiti taka imenitna dama v svilnem krilu!

In zvedavo dekle je čulo nekaj o nekem starem možu . . . ker je bil bogat . . . o mladem možu . . . in več stvari, katerih ni umelo.

Z objokanimi očmi vstane gospa in odide.

Mladi pater pa ni več odprl linice ne na desno, ne na levo. Obsedel je v svoji izpovednici nekoliko minut, potem pa vstane in stopa v zakristijo, molitve mrmrajoč.

A niso bile same molitve; cerkovnik je čul vmes čudne besede: „Dobro je bilo, da se me je bala!“

V.

Ponarejani bankovci.

Povest iz domačega življenja.

(„Slovenske večernice“, XXXV. zvezek, 1880.)

Kdor vam pripoveduje, da morete obogateti drugače, nego s pridnostjo in z delom, temu recite goljuf. Franklin.

I.

mali vasi na dolnjem Kranjskem, nekaj ur od Save je živel trden kmet, Miha Zakrajec so ga pisali in klicali. Trden kmet, pravim. Ali s tem nečem reči, da je bil bogat. Imel je poleg dveh krav še lepe voli in nekoliko juncev in telic, kar je bilo vse njegovo, ne morda v rejo vzeto ali le „na upanje“ kupljeno. Za davek ga gosposka ni nikoli rubila. Težko je res nesel tiste goldinarje v davkarijo, zakaj trdo so bili prisluženi ali nesel jih je vendar vsako leto ob pravem času, ker je vedel, da gosposka oblast tudi mora biti zaradi javne varnosti in, je slišal v cerkvi, da je postavljena od Boga. Pšenice, lanu, masla, prašičev in še sicer marsikaj se je na leto pri Zakrajčevih dalo v prodaj, tako, da ni nikoli krajcar takisto pošel, da ne bi bilo za podplate, za kakšno potrebno drugo obleko, ali celo za sol in za tobak. Zakrajec ni bil nikomur

nič dolžan, da, celo imel je še pri sosedu nekaj terjati, kar bi bilo za silo. Tudi dote od svoje žene še ni bil izterjal in je mislil: é, pa otrokom prav pride svoj čas.

Tako tedaj je bil Zakrajec trden kmet in srečen. Otroci so mu bili zdravi, žena pridna, vse je šlo — sicer časih malo trdo — ali vendar lepo gladko. Kadar se je Zakrajcu zdelo, da zdajle se ne bode lahko izvil iz težav in skrbi, é, pa je že Bog tako dal, da se je srečno izkopal iz preglavice, da sam ni vedel, kako in kdaj. Drugi kmetje ko so bili reveži zadolženi, da so komaj dihali, so karali Miho Zakrajca, če je kdaj malo pojadikoval in potožil o hudih časih in so mu rekali: „I, bome, kaj maraš ti, ki imaš svojo živino, ki nimaš dolga, pa imaš še denar; ali mi, mi, kaj porečemo mi drugi!“ In Miha Zakrajec je molčal na to; ali kdor bi mu bil prav ostro pogledal v obraz, ta bi bil videl, da mu to dobro de, in kdo ve, če ni tiho Boga zahvaljeval v takih prilikah, da je tako, in mislil, da bi mu huje tudi lahko bilo, kakor je huje drugim.

To se ve pa, da Zakrajec ni bil zapravljivec. Trdo je delal in pridno, leto in dan, in vsi njegovi so delali. Vina je malo izpil, pijanega ga pa ni nihče videl in nikoli. Ogledal je prej krajcar, predno ga je izdal. Zato je vedel, kaj goldinar velja, ker je groš poznal.

Poleg tega se mu je kmetija vedno boljšala in širila, ker prikupil je bil že dve parceli gozda k svojemu posestvu in izplačal vse. „Ta bo še zabo-gatel, če bode dolgo gospodaril,“ so rekali stari možje po vasi, kadar so v nedeljo popoldne na vasi sedeli in modrovali.

In res bi bil pridnemu, delavnemu možu Bog gotovo srečo dal, da bi bil lepo napredoval, otroke vzredil in učakal brezskrbno starost, ko bi bil tak ostal, kakor je bil.

Ali nesrečna lakomnost, da bi imel več, hitro, brez truda obogatel — ta ga je pogreznila — njega in njegove v strahovito nesrečo. Poslušajte, kako.

II.

Keseni je videl Zakrajec, da je tisto leto prav malo sena. Kupovati ga — to mu ni kazalo. Temveč sklence voličke, ki so bili že precej okrogli, še nekoliko opasti in porediti s priboljški, potlej pa mesarju prodati jih in šele na spomlad druge kupiti — in sicer mlajše in plemene, da se bode pri njih zopet kaj priredilo.

Kakor je mislil, tako je storil. Zakrajec voli proda in do blizu spomladi brez skrbi, da bi mu zmanjkalo sena, krmi goveje glave, kar jih je še bilo v hlevu. Proti spomladi pa je bilo treba misliti na kup novih volov. Zakrajec torej zvečer vzame pratiko izza table in začne študirati, kdaj bode kje blizu in daleč živinski semenj. In ko so otroci odšli spat, odloži Zakrajec pratiko spet na mizo in pove svoji ženi tale važen sklep:

„Jutri pojdem na Štajersko po voli.“

„Zakaj na Štajersko? Za božji čas, tako daleč!“ pravi njegova žena, kateri se je vse grozno daleč zdelo, kar je bilo dalje kot do farne cerkve, ker ženica ni bila veliko po svetu prišla.

„Vselej sem slišal, da se na Štajerskem bolje kupi kakor pri nas, hočem enkrat videti ali je res, ali ne“ — odgovori mož.

„Ne hodi, ne hodi tako veliko daljo,“ prosi ona, ker neka skrb jo obide. „Kar boš morda bolj ceno kupil, tolikanj več boš po poti pustil. In, Bog nas varuj, morda ti še zli ljudje denar vzemo, ali ti kaj hudega store, ali . . .“

„Beži, beži!“ reče on, vtakno pratiko v predal in ukaže: „jutri zjutraj zgodaj kaj gorkega napravi, da ne pojdem tešč po svetu, kar pravijo, da ni dobro, pa tiho bodi! Do Zidanega mosta pojdem peš, potlej pa na železnico sedem in sem precej v Celju, ti še ne veš, kako to hitro gre po železnici!“

Ker žena res tega ni vedela, pa tudi ne vedeti želela, je ustregla možu in molčala.

III.

Drugo jutro, ko se je bil storil dan, najdemo Zakrajca že na beli cesti. Varno na srcu pod zapetim telovnikom je imel kup, denar za voli spravljen, v ustih majhno tobakovo pipo, z močno desnico pa je oprijemal dolgo drenikovo palico in delal velike korake ž njo, ne dosti manjših pa s svojimi dolgimi nogami, tako da je pot pod seboj kaj hitro pobiral in da bi ga ne bilo vsako dete lahko dohajalo.

Uro hoda od Zidanega mosta na cesti doide nekega gosposkega človeka, to je, moža v gosposki, dasi nekoliko zanošeni obleki, starega kakih štiriin-trideset let, zabuhlega obraza, z rdečkasto brado in zmršenimi lasmi.

Zakrajec je hotel mimo tega „gosposkega“ človeka dalje iti, ko ga je bil pozdravil po stari naši šegi. On se ni rad spuščal z vsakim človekom v znanje, zlasti z gospodo ne. Kdo mu bode to zameril, saj je še več takih mož med nami, ki se gospode rajši ognó, če se morejo.

„Bog daj, Bog daj,“ odgovori na pozdrav gosposki tujec na cesti in tudi svoje korake pospeši tako, da gresta vstric.

„Kam mahate, oče, kam?“

„V semenj grem ; par voličev bom kupil, pravim,“ odgovori Zakrajec.

„Voli greste kupovat?“ vpraša tujec v zanošeni gosposki obleki in se Zakrajcu naglo približa še bolj. Ko bi bil Zakrajec vaje ljudi opazovati, opazil bi bil, da se to zadnje vprašanje tujčevo zdi nekako veselo, iznenadeno, kakor bi hotel reči: „Aha, ta kmet ima pa denar, držimo se ga.“

Vendar Zakrajec ni tega nič opazil; sam pošten, mislil je, da so tudi drugi pošteni, vsaj da največ, če le morejo biti.

Govorila sta potem o mnogih stvareh: kako zimina kaže, koliko so miši po polju škode naredile in podobne kmetske reči, tako, da se je Zakrajcu še čudno zdelo, kako da ta „gosposki“ človek (to seveda je bil zdaj malo v zanošeni obleki, ali morda je doma imel boljšo) tako modro ve govoriti o vseh teh rečeh, prav kakor kakov pravi stari kmet.

Zakrajec je bil vedno zaupnejši. Tako je „gosposki človek“ kmalu zvedel skoraj vse, kako so stvari doma pri Zakrajških, koliko ima živine, koliko polja, gozda itd.

„Koliko ste priredili lani pri voleh?“ vpraša „gospod“ Zakrajca.

„Pri voleh? Lani? Ne veliko. Samo štirideset goldinarjev. Ali vozil sem ž njimi in kup ni bil poskočil,“ odgovori Zakrajec.

„Štirideset goldinarjev! To ni mnogo. Pa pomislite, koliko ste trpeli. Tako daleč ste šli v semenj, kakor greste zdaj. Trudni ste bili in potni, ko ste domov prišli. In potlej, kolikokrat ste mahnili s koso za voli, kolikokrat ste jim oprtni koš zanesli v jasli, koliko nedelj popoldne ste jih morda sami na pašo gnali kje ob kakem robu, na vzorjih ste pasli ob vrvi, da ste jim morali zmerom na gobce gledati,“ govori tujec, kakor bi bil navdušen. „Ni li res?“

„I, res je tako, kakor pravite, sam sem jih pasel časih, i, dostikrat, kadar sem utegnil,“ reče Zakrajec, kateremu je bilo tujčevo kratko naslikanje trpljenja volovske reje kmetove prav všeč.

„Vidite, koliko trpljenja imate celo leto, dan na dan samo z voli, potlej pa le štirideset goldinarjev priredite, in nič več, samo štirideset!“ reče tuji gosposki sopotnik.

„I, res ni Bog ve kaj, ali, kaj čemo, to je naše kmetsko, mi moramo trpeti,“ pravi Zakrajec. „Več se ne da in kdor hoče, da mu kak krajcar pride v hišo, da ima za davek, sol in podplate, ne more drugače, kakor da dela.“

„Tudi drugače se more denar dobiti, brez trpljenja,“ odgovori tujec skrivnostno.

„Kako?“ vpraša Zakrajec čudeč se in ogleda svojega sopotovalca natančneje.

„Le glejte me,“ pravi modro oni. „Ali če sem prav tak-le, skoraj raztrgan, pa imam vendar zmerom denarja, kolikor hočem. Doma imam devet novih oblek in devet parov novih čevljev in zlate prstane; ali kadar po svetu hodim, oblečem se nalašč tako-le bolj slabo, da se ljudje manj zmenijo zame. Nu, in ker vidim, da ste Vi tako pošten in dober človek, kakor že dolgo nisem nobenega našel, ne bi rekel, da Vam ne povem, kako se denar dobi brez truda in dela. Nekoliko ljudi sem že srečnih naredil. Prej ni imel dosti, ali pa nič, zdaj se bogatiri, da je veselje videti ga, kako se k maši vozi, pečenko jé in klobase, pa vino pije, kolikor hoče.

„Pa ne da bi Vi kakšne vraže znali?“ vpraša Zakrajec smejoč se, ker na vsa babja pripovedovanja on vendar ni veroval.

„Bežite, bežite!“ pravi „gospod“ ter poseže v žep, izvleče nekoliko raztrgano denarnico ter poišče bankovec za deset goldinarjev.

„Ali ni to denar?“

„Je, desetak je,“ reče Miha.

„Kaj mislite, da je sam od sebe ali od Boga vzrasel, kakor orehovo drevo iz semena?“

„I, menda ne,“ odgovori Zakrajec, „časih sem slišal, da delajo take desetake in druge bankovce tam pri cesarju na Dunaju tam nekje.“

„Nu, da, delajo jih, narejajo jih. A kar dela eden človek, to stori tudi drugi, če zna, pa znati je treba.“

„Vi znate?“ vpraša Zakrajec in korak mu zastane. „Denar znate delati?!“

„Zakaj pa ne?“ odgovori gosposki človek. „Kaj nisem črne šole študiral daleč v laški deželi? Znam, znam; to mi je lahko, kakor Vam spomladi zviti mežjeno vrbovo trto.“

„Pa ga znate res tako narediti, bankovec, da je tak, kakor cesarski, da ga nobeden ne pozna, tudi davkar ne?“ vpraša Zakrajec.

„Take-le znam, glejte. Ali bi jih Vi poznali, da so moji?“ Rekši pokaže tujec dva bankovca desetgoldinarska.

„Jaz že ne bi poznal,“ odgovori Zakrajec in občuduje dva pomoljena si desetaka.

„Nu, vidite,“ pravi tujec zmagovito.

„In nobeden ne bi vedel, da nista prava?“ vpraša Zakrajec dalje in glas se mu nekako trese, ker rojilo mu je že po glavi.

„Nu, ne porečem, tam prav na Dunaju tisti, ki jih delajo, ali pa v Gradcu in v Ljubljani tista velika gospoda, ki z Dunaja pisma dobivajo in skrivnosti vedo, taki bi morda že spoznavali, kaj je moje delo in kaj je njih delo, čeravno je moje ravno tako dobro ali pa še boljše. Saj veste, da še čevelj ni čevlju nikoli podoben in lice ne licu. A ne

mislite, da nosim jaz svoje desetake tej veliki gospodi na nos? Čemu? Saj lahko med kmeti in drugimi ljudmi živim, med temi pa velja povsod moj desetak toliko kakor cesarjev.“ Tako razklada tujec.

Zakrajec je zdaj vse verjel, kar je ta lopov govoril. On ni bil šolan, niti ne mnogo izkušen po svetu. Začne se mu v glavi delati podoba, kako prijetno bi bilo, ko bi imel denarja kolikor bi hotel. Zanj, za ženo, za otroke, za vse bi bilo lepo in prijetno. Koliko mora človek prevzdigniti, prebiti, prenesti, prepotiti se in časih si celo pri ustih pritrhati, predno kak denar dobi v hišo. Zdaj bi ga pa po tem človeku kar izlahka, brez truda, brez dela, kar naravno dobil, kakor bi k pogrnjeni mizi sel. Zapeljiva, prezavedljiva misel! Zakrajec se je ni mogel odkrižati. Denar je vendar lepa reč, za denar se vse dobi, oh, ko bi ga imel, kolikor bi hotel!

„Kaj ste prej rekli, da bi tudi mene srečnega storili, gospod,“ reče Zakrajec nekako sramežljiv, kakor mlada deklica. On ni bil vajen prositi.

„Nu, rekel sem, in kar sem rekel, tega ne oporečem,“ odgovori tujec. „Samo, da prav zastonj ne bodo, nekaj malega mi boste za to storili. To je tako zavoljo lepšega, veste, ne ravno da bi mi treba bilo, tisto ne.“

„Kar hočete, le recite, kar hočete, nisem tak, da bi dejal, da sem nehvaležen človek,“ hiti zatrjevati Zakrajec.

„Veste, jaz imam tako vsako leto po enkrat navado,“ pripoveduje „gospod“ Zakrajcu, „da grem tja na Dunaj med ono veliko gospodo, ki prave cesarske bankovce delajo. Tam, kadar sem med njimi v sredi — jemljo me namreč povsod s seboj, ker jim znam prave povedati — ne morem in nečem plačevati ravno s svojimi bankovci, katere sam narajam, ker nekateri izmed njih bi utegnil vendar kakovo malo drugačno piko zaslediti na mojem bankovcu. Mi, ki take reči delamo, imamo strašno ostre oči, veste?“

„To seveda, saj še kovača dva ne zvarita sekire enako, ampak eden tako in eden tako,“ приметne Zakrajec vmes.

„A vendar je sekira — sekira, ni li res? Vidite, z Vami je lahko govoriti, saj sem rekel, Vi vsaj človeka razumete. — Tedaj kadar jaz med one cesarske gospode pridem, tačas moram s pravimi cesarskimi desetaki plačevati, da mojih ne spoznajo. Z drobnejšim denarjem, ki ga, to seveda, lahko dobim, po zmenjavi kolikor hočem, ne morem plačevati računov med tako gospodo, ako vem, kaj se spodobi, kadar jim tako kaj za vino dam. Moram z desetaki plačevati, že zavoljo lepšega.“

„Kaj si dade vino plačevati od Vas? Oni na Dunaju, ki sami tudi znajo denar delati?“ vpraša Zakrajec.

„Pa še radi! Mislite, da ga oni smejo narediti, kolikor ga hočejo? Kaj še. Samo kolikor jim cesarski minister dovoli. Nič več. On ima vse orodje zaprto, kadar ga da v bankovsko delo, stoji zraven sam, ali pa njegova žena, da ne naredi bankovcev preveč.“

„Glejte, glejte!“ se čudi lahkoverni Zakrajec.

„Nu, kakor sem Vam rekel“ — nadaljuje bankovčar — „vsako leto enkrat potrebujem nekoliko pravih cesarskih desetakov. Zatorej bova midva tako-le naredila: Jaz Vam dam dva svoja bankovca, katerà boste Vi, kadar kaj kupujete, izdali za dva jset goldinarjev, Vi meni za to daste pa le en desetak cesarski, razumete.“

Zakrajec je pač dobro razumel, ali navdušenje do tujca se mu nekoliko ohladi. Zazdelo se mu je, da tujec vendar ni tako samopriden osrečevalec, kakor se je kazal.

„Kaj pa bo,“ pravi Zakrajec, „če mi kdo spozna Vaša dva bankovca, da nista prava? — Jaz plačati ne bi mogel z Vašimi, a svojega, pravega cesarskega, ki bi ga Vam dal, tudi ne bi imel.“

„Tega se ne bojte. Noben štacunar, noben volar, noben mesar in noben prekupec mojega denarja od cesarjevega ne loči. Sodnikom in prav učenim ljudem jih pa ni treba pred nos nositi. Saj se lahko kam dalje gre kaj kupit, na daljni semenj, kjer nihče človeka ne pozna. Ali Vas bode jutri na semnju kdo poznal?“

„Menim, da ne. Nisem še nikoli tako daleč bil na semnju,“ odgovori Zakrajec.

„Nu, vidite, poskusite. Nate štiri moje bankovce, to je štirideset goldinarjev; pomešajte jih med svoje in kadar boste kupljene voli plačevali, dajte moje vmes. Jaz Vas v Celju počakam, in kadar v Celje z voli pridete, dāli mi boste samo dvajset goldinarjev svojih, torej dvajset jih zaslužite tako lahko, kakor bi cigaro prižgal, brez dela, brez truda.“

Zakrajec počasno vzame ponarejeni denar in še boječe v rokah držeč ga vpraša:

„Kaj pa, če me ugamejo?“

„Jaz Vam glavo svojo zastavim, da Vas ne,“ odgovori lopov.

Zakrajec spravlja denar. Skrb ga je bilo precej; bal se je, da bi ga ne zasledili in bi imel „sitnosti in pota“, kakor je nekdam slišal, da so jih že ljudje imeli; ali lakomnost je v njem premagala. Tako hitro celih dvajset goldinarjev zaslužiti! In samo za zdaj, potem lahko zasluži še več, če pojde lahko! To ni bila majhna stvar zanj.

IV.

semnju je bilo dosti volov in lepih. Tudi dragi niso bili. Zakrajec jih je ogledal vse od kraja dvakrat, pretipal in izprašal tuintam.

Naposled se je pobotal za eden par, ki se mu je najbolj po godu zdel. In ko je bil kup dogotovljen, je šel prodajalec z Zakrajcem v krčmo „likof“ pit in denar štet. Več žejnih mešetarjev, ki so se prej silili v kupčevanje, je šlo za kupcem in prodajalcem, ker so vedeli, da se bode dobilo tu kaj za grlo izplakniti.

Zakrajec mu je bil one štiri ponarejene desetake, katere mu je med potjo dal tuji „črnošolec“, pomešal že prej med svoje prave, le droben kosce je vsakemu na oglu odtrgal, da ga je sam spoznaval izmed pravih.

Ko je zdaj izvlekel izpod pazdušnega notranjega žepa denar, da bi plačeval kupljene voli, hotela se mu je skoraj roka tresti. Prvič v svojem življenju je goljufal. Po vsem životu ga je nekako prijemalo, nekaj mu je roko vleklo nazaj, kakor bi mu hotel angel varuh reči: ne! ne!

Ali lakomnost je premagala. Počasi našteje po mizi denar za voli, same desetake, štiri ponarejene, slabe, med drugimi pravimi.

Vsi okoli sedeči so gledali denarja precej dolgo vrsto. Prodajalec je prekavsal počasi s prstom vso vrsto, štejoč, je li prav našteto. Zakrajec se ni upal nobenemu v obraz pogledati, bal se je, da bi mu kdo na očeh bral, da je izdal napačne bankovce. Šele, ko je prodajalec desetak za desetakom, prave s ponarejenimi vred, zložil kar skupaj, zavil jih in spravil, vzdigne Zakrajec pred seboj stoječo čašo vina in se pijoč ozre po družini.

Nihče ga ni gledal, nihče ne ve, bankovci so torej kakor pravi, denar je denar! Ta misel je Zakrajca tako ohrabrila, da je še poklical vina, saj ga je zdaj lahko plačal.

Vendar ni dolgo prebil med tujimi možmi. Hotel je biti sam, da bi računil, kako hitro je pridobil brez vsega truda za kmeta veliko vsoto denarja — dvajset goldinarjev! In kako lahko dobi še več, ako se prikupi onemu tujemu gospodu črnošolcu, ki ga čaka v Celju.

Zatorej ga kmalu najdemo na cesti iz semnja, kupljene voli pred seboj gonečega in prihodnjo srečo preračunjajočega. Nestrpljivo je priganjal voli k hitrejši hoji, da bi čim skoraj dobil učenega gospoda, ki mu je denarja dal in ga obljubil čakati v Celju.

Predno še v Celje pride, stopi na cesti izza žive meje oni tujec, ogleda se na vse strani in hlastno vpraša: „No, ali . . . ?“

Zakrajec vesel prikima.

„Vse štiri ste spečali?“

„Vse štiri.“

„Torej polovico zdaj daste meni nazaj, dva prava!“ hiti tujec razveseljen in s tako zadovoljnostjo, da spravi 20 goldinarjev pravega denarja, da bi bil Zakrajec lahko videl, kako mu jih je bilo treba.

Tujec ni hotel ostati v celjskem mestu, temveč v mali krčmi ob cesti sta ostala in se pogovarjala, kako bosta od zdaj nadalje. Zakrajec je prosil tujca, naj ga vendar „srečnega“ stori in naj mu prinese še več takega denarja, on ga hoče rad na spolvino dobička razpečati kakor danes.

Precej se pogovorita, da žene Zakrajec te voli takoj na drug semenj naprodaj, da v tem pride z denarjem domov, tam pa najde že tudi „črnošolca“ z novim denarjem, ker zdaj, pravi ta, mu ga je zmanjkalo in gre zopet domov ponj.

Predno pa Zakrajec odide, je bil tujec že tako pijan, da ni mogel nič več govoriti. Čudil se je Zakrajec pač nekoliko, kako je to, da se tak „učen“ mož, ki zna bankovce delati in ljudi osrečevati, kislega vina tako opije, da ne ve več, kje je. Ali kaj mu je bilo to mar; da le obogati, obogati! To je bila Zakrajcu zdaj glavna misel, ko je gnal voli namestu na dom — na drug semenj, da bi stržil za one štiri ponarejene, štiri prave desetake.

V.

Zakrajec je prišel brez volov domov iz semnja, in sicer še dva dni kesneje nego je imel prit. Obveselila se ga je sicer, a tudi prestrašila njegova žena močno, ker mislila je: morda je denar izgubil, ali pa so mu ga vzeli razbojniki po poti, tako, da ni mogel ničesar kupiti.

Zakrajec je bil med potom stvar premislil in sklenil, svoji ženi za zdaj še nič povedati, kako in kaj. Hotel je, da drugi ljudje ne zvedo, na kak način bode on obogatel. Zato pa se mu ni zdelo varno ženski povedati svoje skrivnosti, ker sodil je, da so vse ženske bolj ali manj jezične, njegova pa tudi nekoliko, če je prav sicer dobra duša.

„Zakaj nisi nič prignal?“ ga vpraša žena. „Ali nisi nič mogel kupiti?“

„Kupil sem, a sem zopet prodal,“ odgovori on.

Več je bilo treba izpraševanja, predno je ženi to šlo v glavo.

„Zatorej te tako dolgo ni bilo,“ se huduje žena potem. „Zmerom sem slišala, da tisti kmet, ki v semnje hodi mešetarit in prekupovat, ni nikoli nič

prida. Zdaj pa še ti prekupčevati začenjaš, ko vendar veš, da nam je volov treba.“

Ona ni imela navade jeziti se, ali vendar zdaj jo je obšla nevolja, da se mož vdaje v prekupe tačas, ko je treba kmetovati začeti. Morda jo je obšla tudi slutnja, da iz tega ne bode dobrega. Ali on jo zavrne osorno: „Ti ničesar ne veš, jaz delam, kakor vem, da je dobro zame, zate in za otroke, kar tiho bodi, pa pojdi.“

Šla je sicer, ali rada ne.

Ženi se je potlej čudno zdelo, da je minilo štiri ali pet dni, a mož ni šel ne na ta ne na oni semenj, ki je bil v „pratiki“ zapisan, po voli. Tudi delal ni tako kot prej; nobena stvar ni imela nič uspeha v njegovi roki. Zdaj je prijel to, zdaj zopet to, ali ničesar ni končal.

„I, kaj ti je vendar?“ ga je vpraševala ona zvečer.

„Kaj mi hoče biti? Pusti me,“ je odvrčal on, toda ničesar ni povedal.

Šesti dan po vrnitvi njegovi iz semnja pa žena proti mraku, ko s polja pride, najde pri svojem možu v izbi gosposkega človeka s ponošeno obleko, rdečkasto brado in zmršenimi lasmi. Bil je oni isti „črnošolec“, katerega je bil Zakrajec blizu Zidanega mosta na poti dobil, in ki je „znan denar delati“. Žena se prestraši, zakaj ni bilo navada, da bi take vrste ljudje hodili okoli hiše Zakrajčeve, in celo z

njenim možem vino pili, kakor je zdaj videla. Ali Zakrajec jo brž v vežo za vrata pokliče in ji ostro ukaže:

„Naredi v ponvi kaj dobrega, kar najboljšega imaš za prigrizniti. Ta gospod notri nam je srečo prinesel. Poslušaj, pa molči!“

„Ta, srečo?“ vpraša ona neverno.

„Stori, kar ti govorim, pa molči. Ta, ta!“ odgovori on in odide zopet k svojemu gostu v drugo izbo.

Kdo ne bi rad bil srečen? Tako je tudi gospodinja Zakrajčeva mislila: morda je pa vendar res, da je ta človek „srečo“ k hiši prinesel, če mož pravi da, in šla je po omari iskat „kaj dobrega“.

VI.

Ko so bili otroci odpravljeni spat in je mati Zakrajka opravila svoje večerno delo, jo je naenkrat ujezilo, kaj ima njen mož s tem gosposkim človekom toliko in tiho govoriti. Torej si pogumno obriše roke ob kuhinjski predpasni prt in hoče stopiti v drugo izbico, kjer sta bila moža sama, in kamor je bil „on“ (gospodar) tujcu s svojimi rokami nesel večerje. Vrata so bila odznotraj zaprta.

„Odpri!“ reče ona nejevoljna, toda odločno v vsi gospodinjski oblasti.

„Samo moja žena je, ona že sme vedeti, to smo brez skrbi,“ ugovarja mož tujcu, odklene in spusti ženo v izbo, pozdravljajoč jo s „sitnica radovedna!“

Tu vidi žena, da sta bila edino malo okence, ki je držalo na vrt med drevje, s plahto močno za-grnila, da bi se v izbo gotovo odnikoder ne videlo.

Na mizi pa je ležal kupček bankovcev, med katerimi jih je bilo nekaj menda nalašč le

napol ali še manj izdelanih. Razen tega je bil tujec razpostavil razno risalno in pisalno orodje, barve, črnila, steklenice, vse iz torbe, ki je odprta zevala na oglu mize.

Da-si ni žena svoj živ dan še kaj podobnega videla, vendar je po svoji zdravi pameti precej sama po sebi ugenila, kaj je vse to, namreč: da ta človek zna delati papirnat denar; to je ugenila tem laže, ker jej je prej mož rekel, da je „ta gospod jim srečo prinesel.“

Vso glavo ženi nekako pretrese, ona obstane na mestu in ne more izpregovoriti, da-si se ji usta odpirajo.

„Vidite, mati, kaj imamo in kaj znamo?“ reče tujec smeja se iznenadejanosti gospodinjini.

„Jezus!“ je zaklicala mati Zakrajka, ali ne da bi bila mislila na Zveličarja, temveč iz navade in neke vesele prestrašenosti.

„Denar bomo delali,“ reče gospodar zamolklo.

„Tako ga bode še počasi kakor čepinj,“ se smeje oni gosposki človek.

„Ampak tiho bodi — glej jo!“ pristavi gospodar.

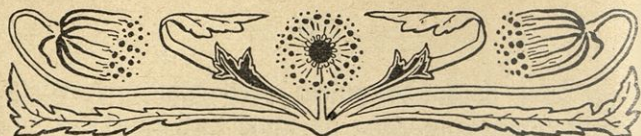
„Gospoda ne puste drugim ljudem denarja delati, mati, zato moramo lepo molčati, nikomur ničesar pripovedovati, pa bode denarja, kakor pečka. Ali ni neumno, da se toliko ubijate in toliko trpite, če Vam znam jaz denarja narediti, kaj?“

Ženi je kar mrgolelo pred očmi, ni vedela, kaj bi odgovorila. Ona da bode za bogatela, da ji ne bode trebalo toliko delati, da bodo hčerke, kadar dorastejo, veliko doto imele, da se bode k maši vozila, da bode še lepšo obleko mogla kupiti, kakor jo ima Cerovnica itd. itd. — vse sreče ženske domišljije so jo obšle.

„Sam Bog in njegova sreča božja nam je tega „gospoda“ poslala v hišo,“ je mislila nevedna žena.

Le nekov čuden nemir jo je obhajal, ki bi jo bil mogel opomniti, naj se vpraša: je li res vse zlato, kar se oddaleč sveti. Čudno, da se vest oglašava vselej, samo da bi jo hoteli poslušati.

VII.

Qd zdaj se Zakrajec za kmetovanje in gospodarstvo ni dosti brigal več. Hodil je po semnjih daleč okoli in sicer rajši dalje, nego bliže doma ter je kupoval živino in jo zopet prodajal. Pri tem je gledal zmerom, da je pri kupovanju oddajal ponarejene bankovce, pri prodaji pa dobival prave. Kupčije je delal le z ljudmi, ki ga niso poznali in le po enkrat v enem kraju.

Tako ga je bil njegov novi prijatelj naučil, ki mu je donašal vedno novih bankovcev in jih potem po nekoliko dni v njegovi hiši skrit dodelaval.

Precej dolgo je šlo vse po sreči. Zakrajec je videl, da se na ta način jako lahko in brez truda dobi denar; zato je bil vedno drznejši in manj previden.

Koliko krivice dela drugim ljudem, na to niti mislil ni. On ni bil trdega srca, zato bi se mu bil gotovo smilil od njega ogoljufani kmetič, ko bi bil preračunal in premislil, kake nastopke imajo njegove kupčije, kaka nesreča izvira iz njih.

Dobro bi bilo, ko bi bil Zakrajec, na priliko, to-le dogodbo sam videl in prej premislil, predno se je podal v goljufivo kupčijo s ponarejenim denarjem.

V hribih kake štiri ure od Zakrajčevega doma je živel ubožen gospodar. Dolgovi so ga trli, a denarja ni imel odkod dobiti, dasi je bil priden in delaven od zore do mraka. Zlasti je bil eden njegovih upnikov tako silen, da mu je žugal pregnati ga z doma in zapoditi ga izpod strehe, če mu še ta Božič ne vrne dvesto goldinarjev.

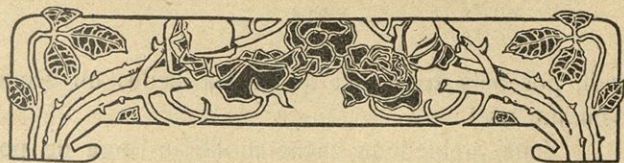
Gospodar je imel par juncev domače reje. Koliko je trpel, predno jih je spravil iz telet do junih volov! Kolikokrat jim težko na rami prinesel krme! Kolikrat sam gonil jih na boljšo pašo, prav kakor prej Zakrajec. Zdaj jih je moral mož prodati, dasi niso bili še za prodaj godni. A ni se dalo drugače, upnik je terjal. Žene torej junce na semenj, proda jih. Dobi zanje papirnat denar, lepe bankovce po deset goldinarjev. Prihodnjo nedeljo gre k upniku in mu pove, da ima denar, da gresta drug dan k notarju delat pobotnico in denar štet. Pri notarju se naredi pismo, slučajno navzočen je še celo sodnik, hribski kmetič ponosno odšteje denar na mizo, sodnik ga slučajno vidi, vzame eden novi bankovec v roke, pomeri ga in pogleda skozi njega proti oknu v svit, pogleda drugi, tretji bankovec takisto, vse zapored. „Kje ste dobili ta denar?“ vpraša kmeta

osorno. „Za junce sem ga skupil na semnju,“ odgovori kmet in strah ga prešine. „Slab denar je ves, ponarejen, samo eden bankovec je pravi, tega spravite Vi, druge bomo mi.“ Ko je kmetič potem slišal, da mu ponarejenega denarja res ne dajo nazaj, niti ne pravega namestu slabega, ko je čul, da je svoje voliče zastonj dal, da je ogoljufan, prevarjen — zagrabil se je za sivo glavo in zajokal se kakor otrok, da bi se bila stena omečila.

In kdo je bil kriv krvave nesreče tega moža, če ne Zakrajec — to se ve, njemu neznan — ki je bil za ponarejene, nič vredne bankovce voli kupil od njega?

Podobnih nesreč je Zakrajec z nepošteno svojo trgovino napravil toliko, kolikor kupčij. Vendar, ko se je bil enkrat denarja polakomnil, je mislil več na to, kako bi ga pomnožil, kakor na to, kaj je prav in neprav, pošteno ali nepošteno.

VIII.

Neznani gosposki gost, ki je k Zakrajčevim zahajal in donašal slab denar, je bil izostal že precej dolgo. Zakrajec je bil nesel zadnji ponarejeni denar v daljni semenj, ko je tujec zvečer zopet oglasil se in vprašal po njem. Zvedevši, da Zakrajca ni doma, naroči bankovčar ženi, naj mož, ko pride domov, pazi nekaj časa — ker gosposka že oba zasleduje. Tujec uniči svoje risalno orodje in vse priprave, kar jih je pri Zakrajčevih v mali drugi izbi imel, in odide.

Od tačas ga v tem kraju ni bilo več videti, niti kasneje ga sodišče ni zasledilo.

Pač pa je našlo sled za Zakrajcem.

Ko je namreč drugi dan Zakrajec k skrbeči ženi iz semnja domov prišel in mu je ta strahoma povedala, kaj je njegov ponarejevalec denarjev rekel in storil, povetil je Zakrajec glavo in rekel:

„Nikamor več ne pojdem. Da bi se le še zdaj dobro izteklo!“ — Ozrevši se, da li ga nihče ne

vidi, pošepeta ženi: „Že so mi na sledu, ali včeraj sem jim ušel.“

Žena prebledi in začne moliti in Boga na pomaganje klicati. On dalje pripoveduje:

„Ko sem včeraj v semenj prišel, srečam mešetarja, ki mi je v zadnjem semnju kupovati pomagal. On ne ve, od kod sem, in kdo sem, drugo ime in drugo domovje sem mu povedal. Ali ker sem ga bil zadnjič pri kupu dobro napojil, bil mi je hvalen, poklical me je na stran še predno sem do volov prišel, in mi rekel: „Oni mož, ki ste zadnjič voli od njega kupili, ko sem jaz zraven bil, Vas išče po semnju in Vas je že tudi žandarjem naznanil, kako ste po videzu. On pravi, da ste mu dali slab denar in da Vas hoče dati zapreti. Dajte meni deset goldinarjev, ker sem Vas svaril, pa se umeknite.“ Jaz mu dam deset goldinarjev, pa se precej iz semnja in iz trga vzmaknem. Zdaj ne pojdem nikamor več, stvar je vendar nevarna. Da bi se le še zdaj dobro izteklo, le še zdaj, nobenega bankovca več ne izdam, nikoli ne.“

„Bog se usmili, Bog se usmili,“ plače žena, ne pomislivši, da Bog ne more podpirati zločinov. Ona vidi pred seboj le nesrečo svojo in moževo, če ga uhvatijo in zapro, dasi v celoti ne more niti premeriti še vseh nasledkov.

Tisto noč oba nista spala. Drugi dan on ni šel od hiše, ali katero delo je prijel, nobeno ni šlo

od rok. Skrb, kaj bode, ga je davila, tlačila, preganjala, od tu do tam, morila na vseh potih. Ravno tako je žena vedno jokala, kadar je ni nihče tujih videl, molila in vzdihovala od samih strašnih skrbi, kaj bode, če pride gosposka možu na sled in ga zapre.

V teh morilnih skrbih in mukah, ki sta jih oba imela prebijati več dni, je bila prva kazen za zlodejstvo, v katero se je dal Zakrajec zapeljati in že ta prva kazen je bila tako velika, da je mož sam pri sebi želel si: „Oj, kako rad bi vrgel vse to stran, kar sem s to kupčijo dobička naredil, da bi se mi le povrnil mir in pokoj, da se mi ne bi bilo bati, da me zasledijo!“

IX.

Mesec dni je poteklo. Nič ni bilo.

Zakrajec se torej zopet pomiri. Kesanje ga neha, to kesanje ki je izviralo le iz strahu pred kaznijo, toda ne iz spoznanja krivice, katero je delal.

Ker je videl, da ga niso zasledili, obhajale so ga že izkušnjave, še one ponarejene bankovce, kar jih je še imel — malo jih je sicer bilo — razpečati. Samo še nekoliko dalje bode treba iti, doli na Hrvaško, je mislil in rekel ženi Zakrajec, pozabivši vse svoje prejšnje namene in obljube poboljšanja. Žena mu je odgovarjala, naj pusti, naj ostane doma. A odgovarjala mu je tudi le, ker se je bala zanj, zakaj ona mu ni svetovala, da bi kako izkušal povrniti denar, kar si ga je s to goljufivo kupčijo s ponarejenimi bankovci pridobil.

Naposled ju pa vendar zadene usoda.

Zunaj je bila tema kot v rogu. Zakrajec je ravno luč ugasnil bil in hotel leči. Vsi drugi so bili že plegli, otroci so že spali.

Kar nekdo močno potrka na okno.

Zakrajec se stresne od straha.

Potrka drugič, še močneje.

„Kdo je?“ se Zakrajec ohrabri, odprši okno.

Ali ko pogleda ven, vidi, da v noči blešči pred njim bajonet. Žandarji so bili tu. Zakrajcu zastane jezik, zaloputne okno, odskoči od klopi in se postavi na sredi izbe, nekaj časa ne vedoč, kaj početi. „Taji!“ mu reče navadni notranji zapeljivec, zato se osrči, stopi zopet k oknu in vpraša ošabno:

„Kaj bi radi?“

„Odprita, če ne, utaremo vrata,“ reče žandar.

„Ne bode drugače, da moraš odpreti,“ reče drug znan glas, namreč županov glas iz vasi, ki je moral priti z žandarjem.

V tem se je bila zbudila Zakrajka, naredila luč in — kakor imajo v takih prilikah ženske časih več duševne naglosti in zavednosti — rekla možu: „Brž iz skrinje vzemi in kam vtakni, ali v ogenj vrzi še tiste bankovce, kar jih imaš.“

Mož res hlastno odpre skrinjo, vzame ostanek ponarejenih bankovcev in teče v temno vežo ter jih tam vrže v še žareč pepelnjak.

„Zdaj smo dobri, zdaj mi doma ne morejo nič izkazati,“ misli in odpre duri. Zdajci vstopijo žandarski vodja, birič in župan, zunaj pa hišo obstopijo trije žandarji, da bi jim ptiček ne ušel.

„Kaj ste tačas delali, da nam niste precej odprli, ko ste se oglasili?“ vpraša žandar.

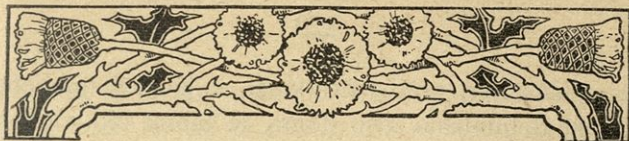
„Kaj čem delati? Ali da jaz vprašam, kaj pa iščete tukaj v moji hiši in po noči?“ vpraša Zakrajec z vsem pogumom, kar ga je mogel zbrati.

Žandar se pripogne, pobere izpred skrinje papir in reče: „Takah-le bankovcev iščemo.“

Prej je bil nesrečnemu Zakrajcu v njegovi naglosti eden na tla padel in zdaj je bil ta bankovec izdajalec njegov in tako silna priča, da je gospodar umolknil in povetil glavo.

Uklenejo ga. Pobero ves denar, dober in slab. Ne zmenijo se za jok žene, za milo plakanje in vpitje nedolžnih otrok, ki morajo gledati, kako tuji ljudje, oboroženi, očeta vklenjenega odpeljavajo v črno noč, v ječo. Otroci niso mogli sicer še vse nesreče razumeti, bili so premajhni, a dovolj jim je bilo, da so videli mater v divji holečini vpiti in obupavati, da je tudi njih mlade duše napolnil strah in trepet pred tem, kar se je zgodilo očetu.

X.

Zakrajec je bil skoraj leto in dan v preiskovalnem zaporu, predno se je izvršila sodba. Dolgo je namreč trajalo, predno so se našle različne priče, katere je bil ogoljufal, davši jim ponarejen denar za pravi.

Naposled je stal Zakrajec pred porotniki. Prej lep, močan, zdrav mož — zdaj ni bil več sam sebi podoben: bled, upognjen, postaran.

Nič mu ni pomagalo, da je vse tajil, da nobene priče ni hotel poznati. Oni, katere je bil ogoljufal, spoznali so ga večinoma in so prisezali : „Ta je tisti“.

Zastonj se je trudil njegov zagovornik porotnike prepričati, da je tukaj kaka zamena mogoča, da Zakrajec ni kriv.

Porotniki so ga izrekli krivega, sodišče ga je obsodilo na osem let težke ječe in je še pristavilo, da je to milostna sodba zaradi tega polajševalnega razloga, ker je Zakrajec bil dozdej nekaznovan in vedno kot pošten človek znan ter more povrniti storjeno škodo.

Zakrajec, prej srečen kmet, ki je imel ljubljene otroke in ljubljeno ženo doma, je moral biti zaprt. Osem let! A kdo bo doma delal? Kdo skrbel za otroke? Za domovje in za kmetijstvo?

Osem let starati se brez dela! Daleč stran od ljubih svojih, med razbojniki, v družbi izprijenih tatov, pod eno streho z izmečki človeške družbe! Ali ni to strahovita kazen, grozno stanje, mukepolno življenje za človeka, kateri bi bil prej od jeze vzkipeł in gromno vzdignil se na vsakega, ki bi se bil predrznil sumiti, da je na njegovem poštenju kak najmanjši madež? Prej so ga sosedje blagrovali, kako dobro se mu godi, zdaj ne bi bil menjal ž njim nobeden berač, ki z malho na rami od hiše do hiše kruha prosi in s psom v listju spi.

Zaprlı so Zakrajca v ječo k drugim zločincem. Tja je malo zvedel z doma, a tudi pozvedaval ni mnogo. Poprijelo se ga je bilo neko obupanje, o svojih ljudeh in o svoji prihodnjosti izprva ni rad mislil.

Ker se je vsa njegova gotovina vzela bila in porabila v to, da so bili odškodovani oni, katere je bil s svojo nevredno kupčijo ogoljufal, ker je moral on iz svojega plačati tudi grehe svojega pobeglega zapeljivca in sodruznika, ostalo ni ženi in otrokom nič gotovega premoženja, samo posestvo.

Zakrajec je pa vedel, da kmetski njegov dom le kaj donáša, ako je priden gospodar in dela-

vec na njem. To je bil on. A zdaj je zaprt. Njegova žena, tudi ko ne bi bila potrta in osramočena, ni bila zmožna sama vsega prevladovati pri nedoraslih otrokih. Zakrajec je vedel, da mora doma iti vse pod zlo. Kaj bode iz žene, kaj iz ubogih otrok? Ta misel je bila zanj sčasoma ravno tako strašna kazen, kakor zapor sam.

V tem strašnem dušnem trpljenju pride Zakrajcu misel, kako bi mogel iz ječe uteči, daleč v tujo deželo pobegniti, tam s poštenim delom nov dom narediti si in svoje ljudi za seboj poklicati. Če ne pojde s poštenim, naj ide kakor hoče, ali iti mora, je mislil Zakrajec, ker že je bil za samo poštenje izgubljen.

XI.

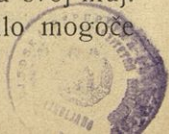
Vendar je moral poltretje leto sedeti v zaporu, predno se mu je res posrečilo uiti.

Ko so kaznjenci na dvorišči delali ali sprehajali se, je nagovarjal Zakrajec počasi in tiho zdaj tega, zdaj onega svojih nesrečnih tovarišev v zaporu, in tako se je naredila zarota, da bodo pri prvi ugodni priliki čuvaje svoje napadli in ušli.

Taka prilika se jim je ponudila jesenskega dne proti večeru, ko so zaporniki zunaj trdnjave ves dan pridno delali tako, da proti večeru pazniki niso več dobro nanje pazili.

Zakrajec je bil prvi, ki se je bil enemu pazniku za hrbet priplazil, kakor blisk hitro mu puško iz rok izpulil in drugega oboroženega paznika ustrelil. Tako sta bila na en hip dva oborožena čuvaja neškodljiva, drugi so bili osupli in v strahu se niso mogli ubraniti naglemu napadu vseh kaznjencev, kateri so potem ubegnili vsak na svoj kraj.

Noč se je bila storila, predno je bilo mogoče misliti preganjati jih.

Zakrajec je v svoji grdi sivi kaznjenski obleki vso noč hodil in hitro hodil, da bi prišel domov in videl ženo in otroke, ker le to je hotel za zdaj. Vedel je, da ga bodo doma skoraj iskali žandarji, da mu torej dolgo doma ostati ne bode mogoče. Le videti je hotel zopet enkrat svoj dom, ženo in deco, svoje svete je hotel dati, slišati, da ga še imajo za svojega očeta in — potlej — mislil je — bode bežal daleč v svet.

Bilo je že proti jutru, ko Zakrajec pride do svoje male rojstne vasi nekaj ur od Save. Ko je v jutranjem somraku zagledal svojo hišo, kjer se je rodil, kjer ga je mati učila moliti, kjer ga je oče vadil delati in učil poštenemu biti, kjer se je bil oženil in kjer je srečno gospodaril, oh, srečno tako dolgo, dokler ni oni tujec izkušnjavec srečal ga na usodnem potu semanjem in hudiča lakomnosti vzbudil v njem: ko Zakrajec to svojo hišo ugleda med znanim sadnim drevjem, se mu je zdelo, da je že pol večnosti minilo od onega srečnega časa. In nasloni se na zanemarjeni leseni plot svojega vrta, čelo opre ob odlomljeni kolec in začne jokati kakor majhno dete, da se mu prsi vzdigujejo, kakor bi hotele počiti.

Pasje lajanje ga prebudi. Izza ogla je bil pri-skakal stari hišni pes in oblajal čudno oblečenega neznanca. Zakrajec spozna svojega starega psa in ga pokliče po imenu: „Švigelj!“ Pes ta glas svojega

prejšnjega gospodarja tudi spozna, po trebuhu se priplazi do njega in vesel cvileč skače ob njem.

„Tedaj ti me še spoznaš, žival! Da vidim, kaki bodo drugi,“ misli ubežni kaznjenec in gre na okno trkat.

Oglasi se mu nek moški glas, ali on se ne more domisliti, kdo bi bil. Ko se vrata odpro, pride pol oblečen mož na prag. — Zakrajec spozna, da je to iz vasi oni Florjan, ki ni imel svoje hiše, in je zdaj tu zdaj tam na vasi osebenjkoval. Zatorej ga precej neprijetna slutnja strese, ko zagleda tega moža odpirajočega.

„Kaj bi radi?“ vpraša Florjan. Kaznilnična obleka in upadlo lice mu je Zakrajca delalo neznanega.

„V svojo hišo menda vendar še smem!“

„Ojmene, Miha, Vi, Vi ste?“ se začudi Florjan in na stežaj odpre vrata.

Ko Zakrajec stopi v izbo, vidi tujo žensko, tujega otroka tu, a svoje žene ne, niti svojih otrok.

„Kje je moja žena?“ vpraša zamolklo.

„Kaj Vam niso pisali?“ vprašuje Florjan namestu odgovora.

„Včeraj je bila osmina, kar smo jo pokopali, potlej sva midva tukaj v štant vzela hišo in polje za dve leti, ker so rekli, da Vas še pet let ne bo iz ječe domov; dve leti je naše, zdaj ne gremo venkaj, naj pride kdor hoče,“ govori vse obenem žena Florjanova.

Pokopali so ženo!

To je Zakrajec slišal, drugo le napol, a bilo mu je dovolj. Spusti se na klop in dene glavo med dlani v kolena uprte.

Umrta je žena!

„Kako bolezen je imela?“ vpraša Zakrajec čez nekoliko časa.

„I, Bog ve!“ odgovori najemnica njegove hiše. „Saj veš, kako so ljudje zlih jezikov; oni pravijo, da je umrta od žalosti zavoljo tebe, ker si zaprt. Pravijo, da se nisi ti polakomnil tistih bankovcev, bila bi ona še živa in zdrava.“

„Jaz sem jo umoril?“ vpraša Zakrajec kakor sam sebi, pol tiho in ne posluša daljšega besedovanja ženske in moža. Naposled po dolgem molku se vzdigne in hlastno vpraša:

„Kje so moji otroci?“

„Pri ljudeh,“ odgovori Florjan, razloži mu, kdo je postavljen otrokom za jeroba, kdo je vzel tega fanta ali to deklico ter naposled še pove: „Tvoj Nacek je pa pri nas ostal, tam-le v kotu spi.“

To je bil Zakrajčev drugi sinek.

„Poklič ga!“ prosi Zakrajec.

Florjan pokliče kakih šest let starega dečka, ki nerad, ali vendar vstane zaspan iz posteljice svoje.

„Glej, oče tvoj so prišli, pojdi k njim,“ reče najemnik Florjan.

„Nacek, pojdi sem k meni,“ kliče prijazno-žalostno Zakrajec sinka.

A deček postrani pogleda in reče: „Ne grem!“

„Pojdi k očetu, glej ga!“ ga sili tudi Florjanka.

„To ni moj oče!“

Ko to Zakrajec sliši, vstane, opre desno laketa na steno in z glavo na njo butne, zajoka, in ihteč glasno izgovori:

„Tudi otroci moji me nečejo že več poznati! Bog, to je preveč, to je prehudo!“

Florjanu se je Zakrajec smilil, tolažil ga je, ali slabo je znal, ni vedel, kaj bi rekel; sam bi se bil skoraj jokati začel, ker si je mislil: joj, ko bi jaz v tako prišel, da bi žena od žalosti zavoljo mene umrla, in bi me otroci moji več ne poznali. In Miha, ta, ki mu je nekdaj tako dobro bilo, ubogi Miha Zakrajec!

„Nič ne maraj, Miha,“ ga je tolažil, „tvoj fant te ne pozna, ker si tako grdo oblečen“ (Zakrajec je imel namreč še kaznjensko obleko na sebi); „če si ušel — kar se mi zdi — pojdi nazaj, oglasi se sam in dosedi, kar imaš še sedeti, potlej pa prideš ven. Ni dosti dolga na hiši, tačas ti otroci dorastejo in vse bode spet bolje, ko dostaneš zapor in se vrneš, le verjemi in v Boga zaupaj.“

Tako ga je Florjan učil. A Zakrajec zmaje z glavo in reče tožno:

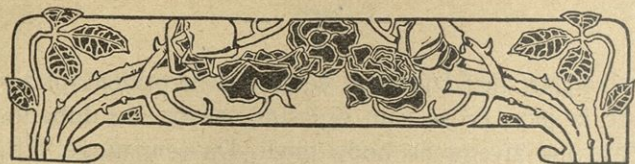
„Ne, ne! Izgubljen sem! Jaz ne pridem nikdar več iz ječe, če se sam oglasim, ali če me dobodo. Zato me živega ne bodo imeli. Da sem mogel uiti, moral sem ustreliti človeka, ki je bil najet, da je pazil name in na druge.“

„Ustreliti!“ se prestraši Florjan.

„Tako je. S slabim denarjem začel, z umorom končal!“

„Bog se usmili!“

XII.

Dandanes je zločincem težko ubegniti oblastniški pravici. Hitrejši nego konji in železnice je telegraf, preprežen že povsod. Ta jih preteče in jim žandarje in policaje postavi na pot, da jih že čakajo tam, kamor so hoteli pribéči.

Tako je tudi tu žandar prišel naravnost v vas iskat begunca le malo ur kesneje, kakor je prišel oni. In daljna zgodba je z Zakrajcem kratka.

Zakrajec je žandarja ugledal, skočil skozi okno in hotel uteči. Žandar je vpil za njim: stoj, stoj! Zakrajec je bežal, ne zmeneč se za oni klic. Žandar strelí, zadene Zakrajca v roko, a ne močno, zato ta beži dalje. Drugi strel poči. Zakrajec se zvali na tla. Zadet je bil tako nesrečno v osredje, da je še tisti dan umrl.

Na vaškem pokopališču so sosedje za gospodom fajmoštrom zadnji očenaš na grobu Zakrajčevem odmolili za njegovo dušo, potem pa pokrili se in razhajali s počasnim korakom in zamišljeni.

Pred malim pokopališčem pod lipo so neki vaški možje pogrebci nekoliko postali, tobak napravili in nekako tihi bili, kakor bi bilo vse nekaj tiščalo.

Gospod fajmošter pridejo iz cerkve in se ustavijo med možmi, ki so jih močno močno v čislih imeli.

„Kaj boste ugenili?“ vpraša duhovni pastir svoje pod lipo stoječe farane.

„I, pravimo, vendar je škoda to, prej tak mož, povsod spoštovan pri kmetih in pri gosposki, a potlej zaprt, in tak konec stori, kakor ta Zakrajec, ki smo ga ravno pokopali, Bog mu grehe odpusti,“ reče star kmet.

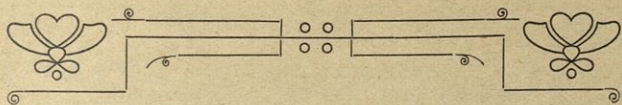
Duhovnik odgovori:

„Pač res, možje! Bog ga bode po svoji milosti sicer sodil sam; ali to moremo tudi mi reči: Zakrajec nam bodi zgled, kako naj ne ravnamo. Ko bi se bil le svojega poštenega dela držal, dandanes še bi bil v svoji rodovini, srečen mož in srečen oče, kakor je prej bil. Tu se kaže, da le kar pošteno pridelaš in pošteno pridobiš, to je pravo. Vse drugo, kar človek misli po drugih ovinkih pridobiti, se maščuje hudo. Tu se vidi, kolike bridke nesreče je kriva ona neopravičena lakomnost po bogastvu, ono nezdravo hrepenenje obogateti brez truda in dela, ona nezadovoljnost s svojim stanjem, ono nepotrpljenje z malim, ona

lakomnost po denarju, ki je tega našega Zakrajca pehnila v nesrečo in v zgodnji grob. Vidite, vendar je najlepši nauk za življenje stari rek: Moli in delaj pa potrpi časih z malim, bodi zadovoljen z malim, če ne moreš z delom in pridnostjo priti do boljšega, kar pač moraš zmerom izkušati. Saj ne živimo dolgo, a lepšega ne ostane tu na zemlji za nami, kakor če morajo ljudje reči: Pošteno je živel, pošteno delal! Pregovor, da eden krivičen krajcar deset pravičnih požre, se je uresničil tudi tukaj. Učimo se iz tega ter živimo po nauku.“

„Res je tako,“ so pritrdili možje gospodu fajmoštru in se razšli na delo.

VI.

Kako je Kotarjev Peter pokoro
delal, ker je krompir kradel.

(Koledar „Družbe sv Mohorja“, 1880.)

Vsaka večja vas ima svojega poljskega tatu. Največ ga vsi poznajo, vsi s prstom kažejo nanj, kadar kaj zmanjka s polja, n. pr. krompirja ali turščice. Ali ne dobi ga na tatvini nobeden in zato ga puste, da živi, radi ali neradi. Prebrisani so taki poljski zlasti, krompirjevi tatovi posebno, ker kadar ga greš čakati, tačas ti gotovo ne pride; le kadar trdno spiš, pride ti krompir kopati in ga odnese več ali manj.

No, Kotarjev Peter pa ni bil nikak poljski tat. On je bil prav pošten in delaven kmetski fant. Odkar je krave nehal pasti in odkar je vedel, da je krasti greh ter odkar mu ni bilo treba več krompirja peči na paši, ni še nikdar nobenega vzel od sosedu.

Zato je bil pa lani bridko naletel, ko se je bil doli v Bosni tako izpozabil, da je bil za enkrat iz spomina zgrešil in iz oči pustil božjo zapoved: „Ne kradi!“ Gotovo svoj živ dan več ne pojde na tujo njivo. Poslušajte, kako se je hudo in bridko godilo Kotarjevemu Petru, ko je bil šel lani v Bosni na turško njivo krompir krast.

Ko je naš cesar v poletju 1878. leta klical vojsko vkup, da bi konec naredila zmešnjavi in turškemu brezvladju v sosednji turški deželi Bosni, bil je tudi naš Kotarjev Peter na vojsko poklican, zakaj on je bil vojak rezervist. Doma, ko se je od matere poslovil in od drugih, moral je par debelih solz zatreti, ker mislil je: „Bog ve, da-li bom še kdaj videl ljubi dom.“ Toliko je že od mladih nog slišal, kako hudi in kako divji so ti Turki, kako so nekdanj po naši domovini divjali — in zdaj je bilo treba njemu samemu na Turka iti! To ni bila šala, zato je bil Kotarjev Peter pač v skrbeh; ali kazal tega ni, temveč, kakor je od hiše šel, precej je zaukal, in potlej je ukal celo na Velikem trgu v Ljubljani, ko se je bil k svojemu oddelku oglasit prišel. Z drugimi vred so bili potlej naložili tudi njega na železnico in peljal se je do Siska, od tam so šli peš do turške meje in pri Brodu čez Savo.

Do tu so naši fantje marširali še precej prosto, ali kakor brž so prestopili naši vojaki Savo in so bili na turških tleh, potlej ni nobeden več od krdela ostajal zadaj ali uhajal naprej.

Sosebno odkar se je bilo zvedelo, da so pri Maglaju bili Turki naše v past zvabili, spredaj in zadaj napadli in jih mnogo pobili, držali so se največ naši vojaki vkup kakor ovce. Med njimi se je razvedelo, kako strašni in divji so Turki proti vojaku, če ga dobodo v pest.

Tudi Kotarjev Peter je dotični ukaz natančno izpolnjeval. Ali česa ne stori — lačen želodec!

Jesti so vojaki pač največ zmerom imeli, ali le mesa in nič kot mesa. Mesa se pa človek, če mora le samega in samega jesti, strašno naveliča. Kaj bi bili vojaki dali za malo domačega zelja ali za malo krompirja! Ali ni ga bilo, in le redko kje se je kaj dobilo poleg navadne mesne menaže.

V tisti kompaniji kakor je bil naš Kotarjev Peter, bil je tudi neki študent, katerega so vojaki posebno radi imeli, ker je znal lepe reči pripovedovati; zaradi svojega višjega izobraženja ni bil nič ošaben, a poleg tega zmerom dobre volje pa srčan, dasi sicer bolj šibak in nemočan po telesu. Če je le kdo znal si kaj po strani pridobiti, bil je ta študent-vojak tisti.

Tako je tudi neki večer imel krompir in sicer še več, nego ga je sam potreboval, pa je skrivaj poklical dva tovariša, med tema Kotarjevega Petra, katerega je posebno rad imel. Delil je ž njima pečen krompir. Dišalo jim je kakor najboljša pustna klobasa ali najslastnejša svatovska pečenka.

Ali študent je dejal: „Davi sem bil šel jaz na turško njivo krompirja nakopat, jutri ga pojdeš pa ti, Peter, pojutrišnjem pa ta-le, potlej pa zopet jaz, če bomo še kaj dalj tukaj ležali in prežali.“

Rekši to jima je začel razkladati, da je našel komaj dobro četrtno ure od tod stran nekoliko v

skalovju njivo, kjer je še nekaj krompirja ter ga je že dvakrat nakradel si. Najde se lahko, pravi, tod in tod se mora iti, to seveda, paziti se mora nekoliko tudi, da bi kje kak Turek ne „pucal“ izza kake skale ali kakovega grma. Kdo pojde jutri?

„Jaz pojdem,“ reče Peter pogumno. Zakaj če se upa ta mali suhi študent, moralo bi njega sram biti, ko bi se ne. In res, drugo jutro navsezgodaj Peter vstane s trdega ležišča na goli zemlji, kjer so spali vsi vojaki, ker hiš ni bilo nikakih blizu, vzame pot pod noge in se splazi od drugih vojakov stran na krömpirjevo krajo.

Puške ni bil s seboj vzel in sicer s tem premislekom ne, da bode lože — bežal, ako bode trebalo, t. j. če se kakov Turek pokaže. Samo bajonet je imel ob boku pri sebi.

Komaj se je bil dan naredil. Megla je ležala na zemlji tako, da se ni daleč videlo. To se je Petru še ugodno zdelo, ker v ti megli je trebalo mu le trikrat dobro poskočiti, pa ga sovražnik že več videl ni, ko bi prišel.

Pot mu je bil študent natanko popisal, tako, da je res kmalu našel njivo s krompirjem. Večinoma je bil krompir že izkopan, a tuintam je bila vendar še marsikatera polna neizkopana brajda. Dobro je bilo vsaj to. Peter se okoli in okoli ozre, da-li ne pride kaka turška duša. Ko je vse tiho, izvleče ruto iz žepa, zveže jo v culico in z golo roko razkopava

zemljo ter pobira krompir v culico. Ko si nabere dovolj, korači še nekoliko navzgor in nazdol po njivi, da bi ogledal in preračunal, koliko je še daru božjega na vsej njivi za drugekrati, če bodo še tukaj blizu ostali. Zadovoljen s tem, kar po njivi vidi, hoče tedaj vrniti se in glavo vzdigne.

Prestraši se tako, da ga po vseh udih zazebe. Ker je namreč po njivi hodil in v tla gledal ter se nekaterekrati obrnil, ni zdaj več vedel, od katere strani je prišel, kje je jug, kje sever. Megla je bila tudi še zgostila se. Kaj storiti? V kateri kraj obrniti se? Kje so njegovi tovariši, na levici ali na desnici? Prav nič ni mogel vedeti in obupan je stal nekaj časa s svojo culico sredi njive in gledal v meglo. Nastavil je uho in poslušal, morda bi kaj slišal kak šum iz tabora, a nič se ni slišalo, že je bilo predaleč in ljudje so bili tihi zaradi sovražnika. Kakšna patrolna straža pač je bila morda tako blizu, da bi jo bil doklical, ali Bog vedi, če ni kaka turška patrola na drugi strani še bližja, in ono naklicati si na vrat, Bog začuvaj! Tedaj kaj početi?

Pride mu na misel, da je treba tistega mesta na njivi poiskati, kjer je prve krompirje izkopal, kjer je krasti začel. Tam bode mogoče določiti smer, pravec ali kraj, od katerega je prišel. To se mu je zdela rešilna misel, in takoj jo je vršil. Po kratkem iskanju po tleh je bil tam, kjer je prve

krompirje izkopal. To je natanko vedel. Zakaj na tleh je ležalo še nekaj predrobnih krompirčkov, ki jih je prej vrgel stran, ko je dobil debelejšje.

Od začetka je Peter takoj ugenil, kod je prišel, ker ena stopinja — glej tu! — se pozna še prav razločno, tudi drugo stopinjo najde. Ali, oj, tu je tretja, četrta, peta, te se mu zde pa skoraj drugačne. In če oni prvi stopinji natančneje ogleda, niso gotove. Oglej si, Peter, na drugo stran! Tudi tam se ne da gotovo določiti, vendar je bolj dvojbeno nego tukaj. Tako preiskuje ubogi Peter svoj sled in se ves poti od skrbi. Kam je prav iti? Semkaj ali ondukaj?

Naposled se odloči: tod in nikoder drugod mi je hoditi, da pridem prav. Ko se odloči, krene tja počasi in opazuje. Potov tu tako ni bilo, razen kar so prej kdaj ovce razhodile, ali dež razlil; ali to je držalo vse navzkriž. Peter je kmalu videl, da nekoliko po drugačnih, dasi podobnih tleh hodi, kakor je prej hodil. Ali tolažil se je, da je morda pač nekoliko bolj navzgor zavlil, da vender ima tisti pravec, tisto smer pred očmi, ki drži do tabora, torej že prav pride. Vedel je tudi, da se vsak pot vidi človeku, nazaj hodečemu nekoliko drugačen, kakor se mu zdi tačas, kadar gre semkaj. Tako torej maha še precej pogumno in osrčen dalje s svojo culo nakradenega krompirja. Megla je zmerom še gosta. Nič se ne vidi dalje pred seboj!

Gre, gre Peter in gre. Pota ne konca ne kraja in nikjer ni videti tovarišev. Gotovo je že rajši več nego manj kot toliko hodil, lahko pa celo še enkrat toliko, kakor poprej, ko je šel po krompir. A nikjer nič vojakov, nič tovarišev! Obstane na poti in začne spet premišljevati, kaj bi zdaj počel. Nazaj iti? Dokle? In kam obrniti se potlej? Dalje iti pa je bilo toliko, kakor še bolj oddaljevati se od tovarišev. In kaj se to pravi, o tem je slišal Peter — kakor že omenjeno — grozne pripovedke. Če ga Turki dobodo tako samega, kakor izgubljeno ovco, celo brez puške okoli tavajočega, posekajo ga precej in ga celo mučijo in trpinčijo. Petru se je koža ježila, če se je zdaj domislil vseh onih grozodejstev, katere je prej o Turkih slišal in bral v časnikih. Doma za pečjo se je ono še lepo bralo ali poslušalo. Ali tu v tuji, v njihovi deželi pot izgrešiti, v megli izgubiti se, dalje ne vedeti, nazaj ne smeti, pa živo kožo rojstva svojega tu-le na prodaj nositi, joj, ta misel mu je pretresala vse ude! Kaj storiti? Kam se obrniti? Ali v dir spustiti se in teči, ali stati, ali vpiti? Peter je bil tak, da še misliti ni mogel, kako bi potlej odgovor našel na svoja vprašanja. Drugega pa ni bilo živega, da bi mu bil svetoval. Zavpije enkrat na pomaganje na vse grlo. Ali prestraši se svojega glasu tako silno, da se ne upa več zavpiti.

Tako tedaj brez prave misli gre še dalje. Nekam bode vendar prišel! Zopet obstane. Sede na

kamen, dene culo med kolena in se z laktmi obnje opre pa v meglo gleda žalosten. „Oj, ko bi vsaj te presnete megle ne bilo, da bi človek kam videl,“ reče Peter sam v sebi. In ta misel ga ohrabri. Dan, ki se je bil popolnoma naredil, mu je kazal, da mora solnce že močno nad goro biti; meglo je pa tudi poznal, da je take vrste, ki je le v dolini ležeča, torej se bode umeknila in razgrnila, kakor hitro solnce mogočneje zasveti. Potlej bode mogel dalje videti in se bode dalo lože razbrati in določiti, kje on jè in v kateri kraj mora iti.

Zdaj opazi, da pot ali bolje steza, po kateri je dozdej hodil, začenja držati navzgor. Kaj ko bi tu šel še nekoliko višc, saj zdaj je itak vse eno; zgrešeno je zgrešeno. Malo bolj zviška pa, meni, da bi lože razvidel, kje je, kadar se megla razgrne in izgine. Gre torej po stezi dalje navzgor.

A ni daleč šel, ko pride do drevja. Dalje v hosto ni hotel iti, ni se mu zdelo varno. Sede zopet na obpoten kamen, dene zopet culo svojega krompirja med kolena in čaka ter čaka, kdaj bode že od solnca megle konec. Res je bilo videti, da megla pada vedno bolj, že je videl hribe iz nje, skoraj je ne bode. Ali dolgo se mu je zdelo to čakanje. Minute so bile kakor ure, in nepotrpljiv je mencial na svojem trdem sedežu semtertam.

„Kaj je bilo meni še tega treba!“ si je tožil sam. Pa kaj je to?!

Zdajci skoči Peter pokonci, kakor bi ga bil s šilom dregnil. Glavo pripogne predse, oči nategne in ušesa, zre v meglo nizdol in vleče na uho.

Zdelo se mu je, da je slišal zvenk, kakor če kovana podkev udarja ob kamen na tleh, da zazvenči. Čuj! Res je, že se sliši tudi šklopot konjskega kopita. Vedno bliže! Sem proti njemu gre! Če so Turki?

Peter s strahom vstane in se ogleda hlastno. Ni drugega preostajalo nego vsaj skriti se za kakov kamen ali grm. Kamenje okoli je bilo vse premajhno. Torej beži proti bližnji hosti navzgor, da bi tam počenil za kakov grm ali za drevo. Ali ko prisopiha do tja, vidi, da je le redko golo drevje, hrastje in gabrije, nikjer poštenega skrivališča. Stori nekaj stopinj dalje, a se že od one strani zasveti — planota! Hoste pravzaprav tu ni bilo; temveč le majhen parobek, potem pa je precej stala — turška bosenska hiša, ne daleč od nje druga, tretja. Kar naenkrat je stal pred hišo. Kam zdaj? Zada je jezdec, ali morda še več jih, spredaj mala razkropljena turška vas, skriti se pa nikamor?

Hiša je bila taka, kakor so večinoma turške po Bosni, pol zidana ali od kamena zložena, pol lesena: zdolaj hlevi, zgoraj stan. Zgoraj pri hiši je bilo vse zaprto, žive duše ni bilo okoli hiše nikjer, hlev pa na stežaj odprt. Naglo smukne Petru na misel: to je zapuščena hiša, tam se najvarneje skri-

jem tako dolgo, da oni odjezdi, če po ti poti pride, kar je gotovo. In, smuk! v precej veliki, toda prazni hlev skozi odprta vrata. Tam se stisne v temen kot ob zidu in čaka, a posluša na vsa ušesa.

Kmalu čuje jezdeca, kako prihaja bliže in bliže — hiši! Pred hišo ustavi. Odjaha. Joj, če ga je morda videl! Petru vsi udje otrpnejo, ali ne gane se v temnem svojem kotu, temveč stoji ravan kakor kol, roke ob sebi, in ukradeni krompir še vedno v culi kar po nevedoma držeč.

Bošnjak prižene konja v hlev in ga privezuje k jaslom. Peter ga more videti iz temnega svojega kotā. Bil je brkat, zarjavel, močan, koščen, dolg in za pasom je imel strahovit nož, handžar, s srebrom na ročniku okovan, in revolver za šest strellov, oprativ pa je čez hrbet na jermenu nosil puško, delano po najnovejši sistemi Martinijevi.

„Bog daj, da bi me ne videl!“ je molil Peter, zakaj precej je izpregledal, da s tem junakom in tako dobro oboroženim ni mu misliti na boj. Le uteči je mogoče, kadar odide iz hleva.

Turčin gre na drug konec hleva, kjer je bilo nekaj sena kar na tleh, vzame ga in položi konju, prigovarjaje živali prijateljski. Potem ga pogladi po hrbtu in stegnu in odide proti vratom in jih — za seboj zapre. Peter je bil sam s konjem v temi. Še je slišal, kako je šel Bošnjak po strmih, napol po-

drtih stopnicah proti prvemu nadstropju, kako je vrata odprl in potlej je bilo, kakor bi se slišal razgovor. Ali ko je Peter ob zidu tavaje premeknil se bliže vratom, da bi bolj slišal, zahrskal je konj in začel ropotati, da se ni ničesar slišalo. Potem je sicer vse utihnilo, le konjski mladi zobje so se slišali, hrustajoči in mleči trdo suho seno kakor mliniski kameni.

Vrat Petru ni bilo težko najti, zakaj razpoke v njih so bile že tolike, da je nekoliko dan sijal skozi. Peter se priplazi do njih in tiplje, kje je ključanica ali zapornica, da bi odprl in se zmuznil ven, ker slišal je že nad seboj nad stropom korake, tedaj je Turek v svoji izbi hodil. Ker hiša na ono stran, odkoder je bil Peter prišel, izmed drevja ali navidezne hoste, ni imela nobenega okna, mislil je Peter, da ga ne more nobeden videti, kadar uhaja. Torej tiplje po vratih in tiplje, a nikjer ničesar ne dotiplje. Upre svoje prste v prilično obširno žrečo špranjo ob straneh vrat, kjer so se vrata oprijemala slabo obsekanih podbojev, ali ne odpro se na noben način. Nov pot stopi Petru na čelo. Vrata so se od zunaj dobro in trdno zapirala. Peter je bil ujet kakor miška v pasti. Tiplje in tiplje, upira se, premišlja, ali zastonj! Ne odpre se!

Kaj početi?

Obupujoč počene ob steni na tla in začne moliti, kolikor goreče je moliti mogel.

In pride mu tolažilna misel, novo upanje, da se bode rešil, naj ne obupava.

Konj je tu v hlevu. Torej bode gotovo še danes kdo prišel, in ga bode odvedel kam iz hleva na vodo napajat. Tačas bodo gotovo vrata ostala odprta, kakor so bila prej odprta v onem nesrečnem hipu, ko je Peter skozi nje šel skrit se tu sem in ulovit se. Treba je torej le potrpljenja. Ali potrpljenje je lažje svetovati si, nego potrpevati.

Peter čepi v svojem kotu, premišlja, moli in si risa razne strašne podobe, kako ga bodo Turki, če ga tu v skrivališču zasledijo, živega nabodli na kolec. Oj, po vseh živcih in udih ga je že naprej bolečina pretresla. Izpotakne se ob svojo culo nakradenega krompirja, ki mu je zdrsnila na tla in zdaj se domisli, kaj je vzrok njegovega zdanjega strašnega stanja, po kateri poti je hodil, da je sèm prišel, v zapor turškega hleva. Oj, da je vsak tat precej prvič tako strašno kaznovan, kakor je bil „krompirjev tat za silo,“ Kotarjev Peter! Počemu je šel od krdela stran? Kaj mu je bilo tega treba? In delal je velike obljube, če ga Bog reši iz strašnega položaja, le še zdaj, edinokrat še zdaj.

V takih mukah je čakal Peter v temnici tja čez poldne. Zdaj zasliši, da po strmih stopnicah nekdo prihaja. Vrata odpira, Peter se stisne v temni kot in sapo zadržuje, ali v mislih Boga moli: zdaj

le nekoliko sreče, le toliko, da ta vrata ostanejo odprta.

Bošnjak stopi v hlev, nosi vodo v roki v okorni veliki leseni posodi ter jo pomoli konju, da pije. Peter bi bil kar skočil skozi odprta vrata, hitrih nog je že bil; ali Turek je imel še zmerom revolver za pasom. Tako je Peter kakor omamljen ostal v kotu, ni se upal dihati, in predno je vedel kako in kaj, dobil je bil konj že drugič krme, in vrata so bila od zunaj zopet zaprta, trdo kakor prej, in Peter sam v temi ujet!

Tako pride silno počasi nesrečen večer, noč se dela in stori, a nihče več niti h konju ni prišel. Da se je storila noč, to Peter ni sodil le po času — saj se mu je zdelo, da je že pol večnega pekla preživel tu v brlogu — temveč zagotovo se mu je zdelo zaradi tega, ker je v temnem hlevu zmanjkalo še onih svetlotnih črt, ki so skozi razpoke debelih vrat ob podbojih in pa med zidom in tramovi od zunaj svetile v hlev.

Morda prinese noč rešitev. Ljudje bodo spali, on bode torej mogel vse poskusiti, ali se dajo vrata odpreti, streti, ulomiti, iz podbojev vzdigniti ali kar je: le ven priti!

Ko je vse okoli tiho in le konj, morda sam nemiren zaradi nenavadnega sotovariša v hlevu, stopica semtertja, odnašaje svoj zadnji del zdaj na

levo, zdaj na desno k jaslim, spravi se Peter zopet na vrata. Otiplje vse in naposled ukrene, da bi se dal oni železni čavelj, ki zunanjo kljuko drži in je znotraj v les nazaj zaviti in zabit, kakor koli odviti, ko bi imel klešče; vrata bi se dala, dasi okorno težka, vzdigniti, ko bi imel kakšen kolec in kaj za podporo, da bi naredil svod (ali kontrapezo), toda ničesar ni bilo pri rokah. On je imel le nožič v žepu in bajonet ob boku. S tema dvema hoče vse poskusiti. Študira in tiplje, kako bi začel. Ugane, da je najbolje razrezati lesena vrata tam, kjer je čavelj nazaj v les zakrivljen in zabit.

Reže dve uri in razreže precej veliko luknjo na oba kraja zakrivljenega velikega žeblja in luknjo pod njim. Naposled je bil nož že ves izkrhan, ni mogel več rezati. Tudi je bil Peter truden, da mu je pot tekel po čelu. Vtakne torej bajonet v narejeno luknjo pod zakrivljenim in v les nazaj zabitim žebljem kolikor gre in poskuša tanjšo ost žeblja ključaničnega potegniti iz lesa. Zdi se mu, da se malo premika. Počasi poskuša zdaj od te, zdaj od one strani. Že se kaže upanje, da pojde. Ali zlahka neče iti. Resk! nategne Peter močnejše, ali . . . oj, strah! . . . bajonet se ulomi in ostrina zažvenkeče na tla na kamen za pragom v zemljo vložen.

V tem hipu pa se tudi čuje, kako se vrata odpro gori v prvem nadstropju.

„Kdo je?“ zagrmí Bošnjak.

Peter se ne gane, ali misli: zdaj je po meni! Krčevito stisne v roki topast zlomljen bajonet, kakor bi hotel reči: branil se bom tudi s tem zadnjim koscem orožja, dokler se bom mogel.

Strel se zdaj razleže zunaj po temi in zraku.

Turški Bošnjak je bil menda za ostrašilo v temo strelil, ker ni znal, odkod je oni šum prihajal, ki ga je čul izpred svoje hiše. Zakaj Peter je takoj potem slišal, da so se vrata gori nad njim zopet zaprla, torej za zdaj še ni bila prišla zadnja ura.

Za zdaj je bil še rešen, ali kaj bode jutri? Tukaj vendar ni mogel v temi od lakote poginiti! Nekaj bode moral poskusiti, če velja tudi življenje.

Počene ob zidu — če se slabo zloženo kamenje sme zvati zid — in premišlja. Kaj bode njegova dobra mati doma počela, če ne pride več domov, če zve, da je divjim Turkom v roke prišel in ti so ga trpinčili, kožo mu slekli — buu! — groza, dalje ni mogel misliti, z dlanmi je oči zatisnil in začel je jokati!

Sam nad seboj se ni še nikdar jokal, kar je dorasel, a zdaj se je. Ko bi ga z orožjem v roki gnali poleg tovarišev v krvavi naskok na turške šance — šel bi bil pogumno in sram bi ga bilo jokati se iz strahu, kaj bode ž njim.

Ali tu v temni turški pasti zaprt biti, brez pomoči, brez orožja, brez upanja — kdo bi se ne jokal!

Strah, skrb, lakota, pa — zdrava slovenska natura ga naposled — moralo je iti proti jutru — tako premagajo, da sede ali čepe zadremlje.

* * *

Prebudi ga glasno govorjenje. On skoči brzo in hlastno po konci, pa se komaj domisli, kje je. Poslušaj.

Ha! ha! To je slovensko govorjenje, materin naš blaženi jezik! To morejo biti le njegovi tovariši!

Nikdar Petru domači slovenski jezik ni tako sladko in mило udarjal na uho, kakor zdaj.

On hoče zavpiti, oglasiti se, na pomoč klicati, ali godi se mu od veselja skoraj tako, kakor človeku v sanjah, ki bi rad bežal, toda z mesta se ne more ganiti, ki bi rad zavpil, ali ne spravi glasu iz grla.

Tako tudi Peter kar nekaj zatuli od veselja in začne neusmiljeno loputati s pestmi po hlevnih bosenskih vratih, da se odpro in on plane ven na prosto pod mило nebo, na beli dan, v sredo med svoje rojake-vojake, Slovence! Bilo jih je kakih osem, ki so patrolirali.

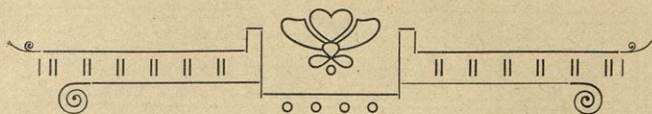
Kakor je kasneje zvedel, pogrešan je bil še tisto jutro v krđelu. Študent, ki ga je vest pekla, je povedal, kam je Peter šel. Stotnik je precej poslal patrolo iskat ga. A včerej ga je ves dan patrola iskala zastonj. Danes jutro je prišla še-le druga

patrola tudi do te hiše. Tu je vodja patrole hišnega lastnika Turka poklical in vprašal, da-li je videl takega ali takega vojaka. To vprašanje je Petra prebudilo iz dremanja.

„Jok, vala, nijesam,“ je Bošnjak odgovoril. Zato bi se bilo Turčinu pa skoraj slabo godilo zdaj, ko so Petra na njegovo loputanje v njegovem hlevu dobili zaprtega, ker le-ta od veselja, da je iz svoje mišje pasti rešen, ni mogel na prvo sapo nič določnega povedati, kako Turek zanj ni vedel.

Kadar pa Peter zdaj, ko je zopet na svojem domu, pripoveduje o tem svojem dožitku, rad pri-stavlja zagotavlja, da bi rajši od lakote poginil, kakor še kdaj šel krompir krast. On meni, da bi vsak poljski tat enkrat preživel tak strah, kakor ga je on, ne bi ti dolgoprstniki našim slovenskim kmetom toliko škode delali po polju, kakor jo delajo.

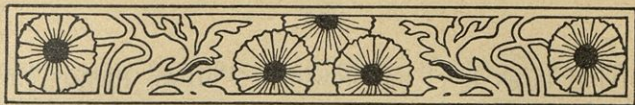

VII.

Črta iz življenja političnega
agitatorja.

(„Slovenski Narod“, 1868.)

Feto oseminštirideseto, čudno leto! Nekateri se ga spominjajo s strahom in se v duhu pre-križavajo pred pošastjo revolucije, ki je kakor iz spanja vzbujena grozila čez pol Evrope povzdigniti palečo svojo plamenico, nekateri pa je blagoslavljujejo ter se vesele odseva, ki ga je to leto pustilo in pravijo, da je vcepilo kali bodoče svobode, da nas je vzbudilo, da nam je oči odprlo in smo spregledali sebe in svojo nesrečo in pot, po katerem nam je hoditi.

Ta odsev se je razprostrl tudi čez našo drago Slovenijo. Marsikdo se je zdajci čutil mladega po srcu, marsikdo se je nanagloma zavedal, da je Slovenec — žal, samo, da bi kmalu zopet pozabil. Zlasti Ljubljana je bila postala kar hitro narodna, zabavljala je nemškutarjem, ustanovila slovensko društvo, v katerem je marsikateri naših, zdaj nemško mislečih rojakov, imajoč še pravo, ljubezni do slovenske domovine vneto srce, navdušeno govoril za „slavo Slavjanov“. Imenovati bi se dali profesorji, ki so nosili kokarde s slovenskimi barvami in bili korifeji med Slovenci, današnji dan pa zaničljivo gledajo slovenstvo; za pesnika vem, ki je med

prvimi tačas lezel na slovenski Parnas, njegov sin pa danes niti slovenskega jezika ne zna; ljudi bi lahko naštel, ki so tačas mladeniči v narodni straži navdušeno za Slovenijo kričali, danes pa so ostro-obrazni in osornovladni birokrati, ki so pripravljeni, z devetindevetdesetimi ministri devetindevetdesetkrat menjati svoje „prepričanje“. Pa „omnia sunt vana“ — govori sv. Avguštin.

Z Dunaja, kjer je posebno vrelo, kjer je še poštenei demokrat dr. Fischhof mogel pred množico na dvorišču cesarske palače govoriti za svobodo, ne samo nemško, ampak vseh avstrijskih narodov, in mu je ploskalo občinstvo, še ne tako zelo po kupljivem časopisju izprijeno kakor danes — z Dunaja so bili v Ljubljano in marsikam na Slovensko prišli domoljubni vneti študentje, buditelji narodnega zavestja. — Kakor je bil mlad ves čas, tako je bila tudi politika teh blagovestnikov precej mlada. Prav dobro so sicer spoznali, da z Nemci in nemškutarji se ne morejo vezati, da ti iz nekega instinkta zavirajo vsak razvoj slovanstva; ali prišla jim je bila v glavo misel, kakor danes spoznamo popolnoma napačna, da bi bili Slovanom in zlasti nam Slovencem Italijani dobri zavezniki, zakaj Italijani so imeli isto načelo zapisano na zastavi, načelo narodnosti. Enega teh za zvezo z Lahi vnetega apostola nahajamo v ljubljanskem predmestju v Krakovem, kjer prostim, napol kmetskim in neiz-

obraženim, pa trdim Slovencem Krakovčanom priporoča svojo idejo. Kako so naši prosti ljudje napačnost te namišljene zveze z Italijani že tačas spoznali in to spoznanje malo predrastično pokazali, naj pove naslednji prizor.

Okoli velike mize v krakovski krčmi sedi kakih dvanajst meščanov krakovskega predmestja. Možje so oblečeni po večini kakor kranjski kmetje, v visokih čevljih do kolen, polosanih irhastih hlačah, s kučmo na glavi. Le nekaj jih je med njimi, ki imajo suknje, o katerih je dvojiti, ali so bile na novo pri krojaču narejene, ali pa so kupljene tam „za vodo“ med starino. Tam vidiš čevljarja z debelo smoleno roko, širokimi pleči in štirioglatim obrazom, suhega krojača, ki so mu prsi proti hrbtišču nazaj zlezle, odurno in osorno gledajočega ribiča, ki po Ljubljani „karpe lovi“, zabuhlega in odebelelega hišnega posestnika, ki živi ob skromni najemnini svoje hiše in ob solati in špinači, kateri mu na obširnem vrtu gospodinja sadi in potem pred škofovo hišo čepé to zelenjad prodaja. Vsi ti vino pijo in resno in tiho poslušajo mladega človeka, ki na oglu sedi in jim pripoveduje o Slovanih in njihovem ogromnem številu, o starih svetih pravicah, ki jih imajo Slovenci, o spoštovanju, ki ga ima vsak narod za svoj jezik in ga mora tudi Slovenec imeti itd.

Ta mladenič, imenujemo ga Jerebica, študent dunajske univerze, je visok, tenak človek, po obradku

mu poganjajo prve dlačice črne brade, na majhnem okrožljatem nosu čepe naočniki in zakrivajo male žive oči, ki kakor dve iskri gledajo iz globoko ležečih duplin pod nizkim čelom, nad katerim so črni dolgi lasje strmo pokoncu razčesani.

„Tako tedaj stoji zapisano, kakor ta gospod pravi, in od cesarja potrjeno, da smo Slovenci“ — pravi robot zarjavel Krakovčan. — „I nu, saj to je prav, če smo, pa bodimo! Saj res ni, da bi na rotovžu sedeli sami Nemci, ki ne iztegnejo jezika za nas. Moj stari oče je plačal nekaj grošev štivre, in bil je mir in pokoj. Pa pogledajte moje bukvice doma, koliko je počeckanega, kar sem že plačal.“

„Samo za davek pobirati so ti hudiči“ — kolne čokat čevljar. — „Pet let sem šival gospodom in hlapcem, jaz in moja dva fanta, da je bilo vendar kaj zaslužka in sem brez skrbi sedel k maselcu ali pa k poliču, kadar sem škarpe zmetal pod klop. Kar ti tisti mali birič iz kancelije prinese nekov blek, ki pravijo da je potent in pravica. Piši me taka pravica kamor hočeš, če moraš človek deset goldinarjev na leto plačati, puntaj se ali ne puntaj. Kamor bi jih del, če podplatov kupim ali če jih zapijem, odlegli bi kaj. Zdaj se mi pa zdi, da jih v vodo mečem.“

„Le počakajte“ — šepeta droban možiček — „saj pravijo, da pridejo Ižanci s sekirami davke odpravljat. Ti bodo vse Nemce potolkli.“

„Jaz bi jim takoj pomagal, samo potlej zaprtemu biti je sitno,“ pravi drugi.

„Pa otroke nam na vojsko jemljo, da jih postrele kakor črno živino,“ jezno momlja debel mož in hiti vleči iz pipe.

Gospod Jerebica, zapazivši, da ti prosti može iz njegovih govorov ne ločijo Nemcev in nemškutarjev od državnih in vladnih mož in da tako veleizdajsko govore, malo plašno po izbi pogleda. Razen teh mož ni bilo nikogar v hiši. Tudi je bilo osem-inštirideseto svobodno leto, lahko se je kaj čez ojnice govorilo. Da štirje starejši Krakovčanje nekaj le molče in ga od strani ogledujejo, tega ne vidi, temveč še z večjim pogumom začne razkladati, da pravo za pravo Nemcev na Kranjskem ni, da so le odpadniki, katerih je sram, da so Slovenci in zato vlečejo z Nemci, in da tisti Nemci, kar jih je prišlo v deželo, nimajo pravice gospodariti.

Krakovčanje so se počasi navlekli pijače in gospod Jerebica je imel čimdalje vernejše poslušalce. Samo to mu ni bilo po volji, da se niso vsi govorjenja udeleževali, da so vedno na „davek“ nazaj govorico nanašali in njegove lepe nauke o narodnih pravicah in svobodi semtertja napak razumevali. Ker se je bil že tudi sam malo napil, raslo je od trenutka do trenutka njegovo domoljubje in hotel je lepo priliko porabiti, da bi malo propagando delal za svojo in nekaterih tovarišev idejo: za zvezo Slovencev z Italijani.

„Gospodje!“ — začne gospod Jerebica in Krakovčanje zadovoljno prikimajo, da jih kdo z gospodi nagovarja — „gospodje, nas Slovencev ni veliko. Sami ne opravimo nič, temveč moramo iskati pomočnikov. Takih zaveznikov moramo iskati, ki imajo ravno tiste sovražnike kakor mi, katerim se Nemci vrivajo kakor nam. To so Lahi. V Lombardiji in na Beneškem in v Trstu imajo Lahi nemškutarje za sovražnike. Z Lahi se moramo zavezati in združiti.“

„Kaj pravi?“ vpraša tam na zadnjem koncu mize mož, ki je Jerebico že prej malo sumljivo ogledoval.

„Z Lahi se bomo bratili?“ vpraša drugi in gospoda Jerebico ogleduje s svojim najstrašnejšim očesom. — „Lahi so v „Majlonti“ sina mojega ubili, ki ni živemu človeku nič žalega storil, zdaj pa ta pritepenec pravi, da bi Lahi k nam prišli. Ti, od kod si pa? Kdo si?“

Jerebici jame vroče prihajati. Kakor bi mignil, minilo je pijane Krakovčane domoljubje in človekoljubje in jeli so ga z očmi premerjati in naštevati italijanske grehe. Zidarski mojster je dejal, da Lahi ves zaslužek prejemljejo, eden je vedno ponavljal, da so mu sina ubili, eden je dejal, da mislijo papeža odstaviti, eden da imajo zmerom nože v žepu, s katerimi trebuhe parajo, eden je zopet hitel praviti, kako so nekemu trnovskemu trgovcu, ki se je vozil iz Trsta, denar pograbili itd.

Gospod Jerebica je spregledal, da tu ne more za svojo misel delati propagande. Ustrašil se je bil malo hitre izpremembe poslušalcev in njihovih hudih, nezaupnih pogledov. Poznal ni niti enega. Malo od jeze, malo od strahu pred vina polnimi predmeščani je bil obledel. To se je zdelo Krakovčanom še bolj sumljivo. Jerebica je hotel svojo reč za silo popraviti, pa popačil si jo je še bolj, ker je napak začel, namreč Lahe opravičevati, da niso tako hudobni. Slovenec je sploh, posebno pa pri vinu, tak, da si ne da vsakemu ugovarjati, sosebnost ne, ako je po stanu ali po omiki nad njim in je v njegovi družini pri vinu v veliki manjšini. Tudi trdo slovenskim Krakovčanom ne manjka te zaupnosti v svoj razum in v bistrost svoje pameti.

„To je laški špijon!“ pravi oni debeli hrust, ki se je bil prvi oglasil zoper gospoda Jerebico. — „Ta ljubljansko mesto ogleduje, da ga bo potlej izdal Lahom, in vso deželo.“

„Poglej ga, kako ga barve spremetavajo!“ pravi drugi in ježno položi svojo pipo po mizi, da se pepel strese iz nje.

„Jaz nisem Lah“ . . . izpregovori Jerebica.

„Boš legal, lump!? Zakaj imaš pa črne lase in prav laško brado? Jaz bi ti že pokazal!“ vpije eden in vstane ob mizi.

Ubogemu gospodu Jerebici je bilo malo tesno pri srcu. Kesal se je, da je šel med neznane ljudi

za svojo nezrelo idejo agitirat, še bolj kakor se je kesal, bal se je pa za zdrave svoje ude. Zunaj se je bil storil trd mrak, pri mizi so ga pa popolnoma zaseli, tako da ni mogel vstati in pobegniti. Brezupno se je oziral po krakovskih obrazih, da bi koga dobil, ki bi se mu prijazen skazal in ga zagovarjal in mu dopovedati pomagal, da ni Lah, temveč pošten Slovenec iz gorenjske vasi. Vse zastonj! Potomci lovcev glasovitega „podkovanega karpa“ so bili vina polni in so se držali grozovito resno. Toda poskusiti je hotel, kako bi se nevarnosti odšlo, ter vstal s svojega prostora.

„Ali ga vidiš? Pobegnil bi rad! Lah je,“ pravi eden in mu zapre pot.

„E, pusti ga, saj ne govori laški,“ tolaži krčmar, ki je bil edini trezen.

„Samo neče, pa zna! Drži ga!“ kriči eden.

Jerebico oblije mrzel pot.

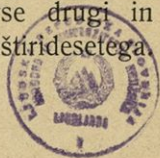
„Udri ga, laškega špijona!“

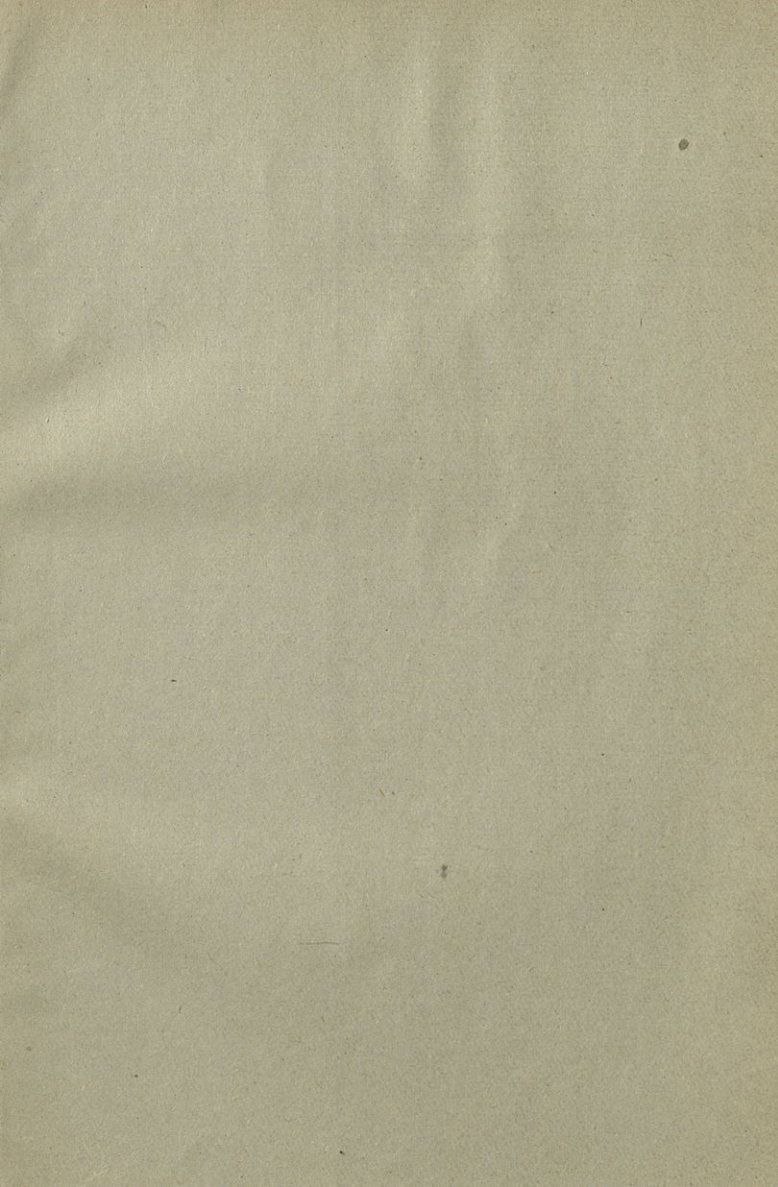
To so bile zadnje besede, katere je gospod Jerebica v ti družini popolnoma razumel. Kar so nadalje vpili nanj, to je bilo težko ločiti, kajti videl je zastavne mlade in stare može, ko so za mizo zrasli, kako so ga jezno gledali, videl je s strahom in trepetom, kako so se nekatere krakovske pesti vzdignile, čutil, čutil kako jih je palo več po njegovi nedolžni glavi, kako so mu odleteli naočniki in naposled, kako so ga nekateri popali za roke,

za podpazduho, za noge in tako dalje, in tako dalje, da je ležal zunaj precej daleč od veže v zeleni travi pod milim nebom, s pokvečenimi udi, pobitim srcem in s potrtem navdušenjem za idejo svojo.

In ko se je gospod Jerebica počasi na svoje noge postavljal in klel iz globočine duše svoje, klel ves svet in samega sebe, sijala je z neba bistra polna luna na gospoda Jerebico. In čeravno gospod Jerebica ni bil tačas še poet, in menda še dandanes ni, pove ti sam, če ga vprašaš, da je tačas pogledal proti nebesom, zaškripal z zobmi in v trenutku, ko ga je bilo popustilo vse pravo in sentimentalno domoljubje, govoril razsrjen: „Nikdar več ne bom šel agitirat, če ne bom vedel komu in zakaj.“

Vendar gospod Jerebica ni popolnoma besede držal. Res je postal c. kr. pokoren uradnik, popustil je delo za narod, toda agitiral je in zabavljaj nati-homa še vedno, kjer se je dalo — brez skrbi. Svojo idejo zveze z Lahy je dolgo nosil. Šele letos, kakor slišimo, popustil jo je popolnoma, ko je čul, da so Lahy v Trstu tako strastno hudobni nasproti Slovencem ter je obupal in zdaj nam je pričakovati, kam in kako se obrne. Do letos krakovskega imena ni mogel slišati, da bi ne bil umolknil. Stoprv v poslednji čas so mu dobri prijatelji dopovedovali, da so Krakovčanje današnjega dne vse drugi in drugačni možje, kakor so bili leta osemindesetega.

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000421820

